

Univerzita Karlova
Právnická fakulta

Katedra mezinárodního práva

Doktorská disertační práce

Název: Institut extradice v současném mezinárodním právu

Vedoucí disertační práce: doc. PhDr. Stanislava Hýbnerová, CSc.

JUDr. Zuzana Weisová, LL.M.

Pod Jarovem 2030/18, Praha 3, 130 00

Knihovna UK PF

3125072168

Prohlašuji, že jsem tuto disertační práci vypracovala samostatně, pouze s použitím vyznačených pramenů a pod laskavým vedením paní doc. PhDr. Stanislavy Hýbnerové, CSc., které bych tímto chtěla za její vstřícný přístup, jakož i za užitečné podněty a připomínky při zpracování této práce poděkovat.

7.10.2006, Praha

Lucie Weissová

Obsah:

Úvod do problematiky	s. 1
I. Obecná část	
1. Historický kontext.....	s. 6
2. Obecně o institutu extradice	s. 8
2.1 Pojem extradice a její základní východiska.....	s. 8
2.2 Zásady extradičního práva.....	s. 12
2.3 Zařazení extradice do právního systému.....	s. 24
2.4 Odlišení extradice od příbuzných právních institutů.....	s. 27
3. Právní zakotvení extradice v mezinárodním právu.....	s. 30
3.1 Multilaterální smlouvy.....	s. 31
3.1.1 Smlouvy uzavřené v rámci Rady Evropy.....	s. 33
3.1.2 Vývoj v rámci Evropské unie.....	s. 40
3.2 Bilaterální extradiční smlouvy.....	s. 54
3.3 Související mezinárodní smlouvy.....	s. 55
3.4 Obyčejová norma.....	s. 58
3.5 Vnitrostátní právo.....	s. 60
4. Vývojové tendence.....	s. 61
II. Extradice a ochrana lidských práv	
1. Právní postavení vydávané osoby.....	s. 65
2. Extradice a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP).....	s. 67
2.1 Institut extradice v EÚLP.....	s. 68
2.2 Působnost EÚLP racione personae.....	s. 70
2.3 Působnost EÚLP racione loci.....	s. 71
2.4 Pojem nepřímého účinku EÚLP.....	s. 73
2.5 Extradice a zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.....	s. 74
2.5.1 Ke vzniku konstrukce nepřímého účinku u čl. 3.....	s. 74
2.5.2 Případ Soering a jeho analýza.....	s. 76

2.5.3	Navazující judikatura k nepřímému účinku čl. 3 v extradičních případech.....	s. 84
2.6	Extradice a hrozící trest smrti.....	s. 90
2.6.1	Vývoj úpravy trestu smrti v EÚLP.....	s. 90
2.6.2	Judikatura ke vztahu extradice a hrozícího trestu smrti.....	s. 91
2.7	Extradice a právo na spravedlivý proces.....	s. 94
2.7.1	Pojem práva na spravedlivý proces.....	s. 95
2.7.2	Aplikovatelnost čl. 6 na extradiční řízení v dožádaném státě.....	s. 98
2.7.3	Čl. 6 ve vztahu k trestnímu řízení v žádajícím státě – nepřímý účinek čl. 6.....	s. 104
2.7.3.1	Vznik koncepce nepřímého účinku u čl. 6.....	s. 105
2.7.3.2	Extradice za účelem výkonu trestu – problematika rozsudků vydaných v nepřítomnosti.....	s. 107
2.7.3.3	Extradice k trestnímu stíhání v judikatuře štrasburských orgánů.....	s. 113
2.8	Extradice a právo na respektování rodinného života.....	s. 117
2.8.1	Pojem rodinného života.....	s. 118
2.8.2	Právo na respektování rodiny. Možnost omezení práva dle čl. 8 odst. 2.....	s. 120
2.8.3	Judikatura štrasburských orgánů k významu čl. 8 v extradičním řízení.....	s. 122
3.	Hodnocení judikatury štrasburských orgánů k nepřímému účinku EÚLP v extradičním řízení.....	s. 125
3.1	Srovnání lidských práv dle čl. 2, 3, 6 a 8 EÚLP.....	s. 126
3.2	Porovnání a analýza formulací standardně používaných štrasburskou judikaturou.....	s. 130
3.3	Hodnocení rozšíření nepřímého účinku na čl. 6 a 8 EÚLP.....	s. 133
3.4	Analýza výkladových metod používaných ESLP se zaměřením na tzv. evolutivní výklad.....	s. 135
III.	Shrnutí a závěr	s. 143
	Seznam literatury.....	s. 150

Úvod do problematiky

Problematika mezinárodní spolupráce v trestních věcech, za jejíž jádro je možné institut extradice považovat, nepatří k právním oblastem, jež by stály v centru pozornosti právnické či širší laické veřejnosti. Často je chápána jako oblast, která je detailně regulována souhrnem procesních norem a jako taková má spíše technicko-administrativní charakter, který s sebou nepřináší žádné závažnější právní problémy. Ovšem v případech, kdy se stanou některé kauzy mediálně zajímavými – jako příklady uvedme případy Pichochet, německý případ Kaplan či nedávnou českou kauzu katarského prince Hamada A. as Sáního – se stane zřejmé, že otázky vzájemné spolupráce států v trestněprávní oblasti jsou velmi živé, rychle se rozvíjejí a skrývají celou řadu složitých právních otázek, z nichž některými se budeme zabývat v této studii.

Mezinárodní spolupráci v trestních věcech lze řadit k těm právním disciplínám, které v poslední době zaznamenávají rasantní vývoj a jejichž praktický význam má silně stoupající tendenci. Důvody jsou zřejmé. Mohutný rozmach komunikačních prostředků a usnadněná mobilita osob v celosvětovém měřítku jsou faktory, které značným způsobem ovlivňují aplikaci trestního práva jednotlivých států a vzájemnou mezinárodní spolupráci na tomto poli. V evropském prostoru je pak nutno zdůraznit zvyšující se propustnost státních hranic pro volný pohyb fyzických osob, k čemuž výraznou měrou přispělo vytvoření Schengenského systému. Tyto změny vedoucí k prohlubování integrace evropských států je však nutno vidět v širším kontextu, mimo jiné i trestněprávním. Výše naznačený integrační směr totiž rovněž znamená snazší možnosti pro organizaci a páchaní trestné činnosti a rovněž usnadněné možnosti útěku po spáchání trestného činu. Na tomto místě nelze nezmínit fenomén mezinárodního terorismu, jehož rozmach se stal významným impulsem pro zintenzivnění mezistátní trestněprávní spolupráce za účelem jeho efektivního potlačování. Rovněž nutno připomenout další zcela nový aspekt mezinárodní trestněprávní spolupráce, a to utváření trestní odpovědnosti jednotlivce za mezinárodně protiprávní jednání a s tím související vznik trestních tribunálů příslušných pro stíhání daných zločinů. Toto heslovité zmínění několika zásadních milníků vývoje současného mezinárodního práva naznačuje, jak nesmírně aktuální jsou otázky týkající se mezinárodní spolupráce v trestních věcech.

K obecnému vymezení předmětu této práce je třeba na úvod podotknout následující. Předkládaná studie nemá a ani nechce mít ambice zabývat se celou materií mezinárodní spolupráce ve věcech trestních, resp. právním stykem s cizinou v trestních věcech, jak je tato oblast také nazývána. Takovýto komplexní pohled na tuto sféru právních norem by vzhledem k jeho rozsahu nutně vedl ke vzniku práce čistě popisného charakteru, jež by pouze vyjmenovávala jednotlivé způsoby a formy této spolupráce a popisovala mechanismus jejich fungování. A to není naším cílem. S ohledem na tento záměr jsme si jako předmět našeho zájmu zvolili pouze institut extradice, který představuje nejstarší a typickou formu vzájemné spolupráce států při stíhání pachatelů trestné činnosti a jejich trestání. Naše snaha o co možná komplexní uchopení tohoto právního institutu však bude poněkud potlačena cílenou koncentrací na vybrané právní otázky, jež jsou s extradicí spojeny. Neusilujeme tedy o učebnicový výklad institutu extradice, nýbrž především o nastínění některých právních problémů, jejich analýzu a zhodnocení.

Naši pozornost hodláme věnovat především problematice právního postavení extradované osoby a zvláště otázce významu ochrany jejích lidských práv v průběhu extradičního řízení. Do jaké míry zasahuje ochrana lidských práv do oblasti mezinárodní spolupráce v trestních věcech? Může již nastalé či teprve hrozící porušení lidských práv znamenat dokonce i překážku extradice? Pohled na praxi států naznačuje, že vliv mezinárodních norem zakotvujících ochranu určitých lidských práv na extradiční řízení je nezanedbatelný a že problematika vztahu mezi trestněprávní spoluprací států, zejména za účelem boje proti terorismu, a ochranou lidských práv patří v současné době k velmi aktuálním. Na tomto místě možno zmínit nedávnou živou debatu k těmto otázkám v souvislosti se změnou trestního zákona a trestního řádu, jimž však nepředcházela příslušná změna Listiny základních práv a svobod, přičemž tato debata nakonec vedla až k nutnosti posouzení věci Ústavním soudem. Rovněž v dalších zemích se ke slovu dostaly ústavní soudy.

V současné době není klíčovou otázkou, zda vůbec mohou lidská práva zabránit extradicí, nýbrž která z nich. Dosud hrály centrální roli právo na život a zákaz mučení a jiného nelidského či krutého zacházení nebo trestání. Vedle významu těchto garancí v extradičním řízení se však budeme ptát dále. V souvislosti s aktivizací boje proti

terorismu se totiž objevují další otázky. Za jednu z nejzávažnějších je třeba považovat nutnost hledání vyváženého vztahu mezi potřebou nasazení efektivních nástrojů ke stíhání a potlačování terorismu a legitimitou zásahů do lidských práv, k nimž uplatňování těchto nástrojů často vede. V tomto ohledu je nutné se zastavit u otázky významu procedurálních práv extradované osoby v extradičním a s ním souvisejícím trestním řízení. Jak stále ukazují např. zprávy týkající se zadržování osob podezřelých z účasti na terorismu na americké základně Guantamo, je třeba věnovat tomuto problému náležitou pozornost. Může tedy nastalé či hrozící porušení procesních práv extradované osoby vést k tomu, že k extradici nedojde a že bude dána přednost ochraně těchto práv před zájmem společnosti na efektivní spolupráci při potlačování závažné trestné činnosti? Konečně se hodláme zastavit u otázky významu práva na ochranu rodinného života, jehož uplatňování v cizineckých případech se dostává stále častěji ke slovu a rovněž pro řízení extradiční by mohlo sehrát podstatnou úlohu.

Struktura práce

Jak již bylo naznačeno v úvodu, hodláme se soustředit na vybrané právní otázky týkající se právního postavení extradované osoby. Jsme si ovšem vědomi toho, že tyto otázky nelze vyjmout z širšího kontextu, bez jehož znázornění bychom ostatně ani nemohli přistoupit k jejich uchopení a analýze.

Z tohoto důvodu se první část předkládané studie hodlá zabývat obecnějšími otázkami extradičního práva. Tato část ovšem nemá ambice stát se komplexním znázorněním všech dílčích aspektů této právní oblasti. Půjde spíše o vykreslení nejdůležitějších znaků tohoto právního institutu se zaměřením na jejich podobu či v některých případech proměnu v poslední době. Nejprve bude krátce zachycen historický vývoj extradice. Poté bude následovat vymezení pojmu extradice, na což naváže stručné vylíčení hlavních extradičních zásad. Zde je nutno vyzdvihnout, že důraz bude kladen nikoli na komplexní popis těchto zásad, nýbrž na zachycení jejich změn ve světle vývoje mezinárodního práva. V centru našeho zájmu bude přitom stát zásada nevydávání pro politické trestné činy a zásada nevydávání vlastních státních občanů. Dále se zaměříme na odlišení extradice od příbuzných právních institutů a na její zařazení do právního systému z hlediska mezinárodního a vnitrostátního práva. Obecnou část

studie uzavře pojednání o právním zakotvení extradice, přičemž důraz hodláme klást na vývoj v rámci Rady Evropy a Evropské unie.

V druhé části studie obrátíme naši pozornost na problematiku právního postavení extradované osoby. Tuto tematiku je nutno sledovat v historickém kontextu, neboť v souvislosti s vývojem mezinárodního práva, především pokud jde o roli jednotlivce v mezinárodním právu, se postupně proměňovalo rovněž právní postavení vydávaného. Přejít od původní představy, že extradice se týká pouze vztahu mezi dvěma dotčenými státy a že jednatel je pouze objektem daného vztahu, k nynější podobě extradičního řízení si vyžádá bližší analýzu. Zásadní roli zde přitom hraje otázka subjektivity jednotlivce podle mezinárodního práva.

Navazující část se již týká hlavního předmětu předkládané práce, tedy vztahu mezi extradicí a ochranou lidských práv. Hodláme se přitom soustředit na význam Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, a to především s ohledem na jedinečný implementační mechanismus, kterým tato smlouva disponuje. Nejprve se budeme zabývat úpravou extradice v Evropské úmluvě a aspekty osobního a územního rozsahu této smlouvy. Na zkoumání územního rozsahu aplikovatelnosti smlouvy pak naváže analýza tzv. nepřímého účinku Evropské úmluvy.

V této části bude předmětem našeho zkoumání případný nepřímý účinek některých ustanovení Evropské úmluvy v extradičním řízení. Nejprve se zaměříme na čl. 2 a 3, tedy na právo na život a ochranu před mučením a nelidským zacházením či trestáním. Dále hodláme zkoumat případný nepřímý účinek i u dalších ustanovení Evropské úmluvy, a to konkrétně u čl. 6 a čl. 8. V případě čl. 6 je nejprve třeba analyzovat pojem práva na spravedlivý proces a otázku aplikovatelnosti tohoto ustanovení na extradiční řízení v dožádaném státě. Následovat bude výklad týkající se nepřímého účinku tohoto ustanovení. Tedy do jaké míry je třeba v extradičním řízení zohlednit, zda jsou v žádajícím státě zajištěny garance spravedlivého procesu pro vydávanou osobu, tak jak jsou zakotveny v čl. 6. Může nastat či hrozit porušení procedurálních práv zabránit extradicí? Konečně zaujme naši pozornost také čl. 8 Evropské úmluvy upravující mj. ochranu práva na rodinný život. Toto ustanovení získává v oblasti cizineckého práva značný význam a není od věci zabývat se jeho možnou aplikovatelností v průběhu extradičního řízení.

Při analýze těchto otázek budeme vycházet z judikatury štrasburských orgánů, nechceme však tato rozhodnutí pouze popisovat, nýbrž brát je jako jeden z názorových proudů. Vzhledem k tomuto východisku bude studii uzavírat hodnotící část, v níž provedeme analýzu a zhodnocení obsahu této judikatury.

I. Obecná část

1. Historický kontext

Jak již bylo zmíněno v úvodu, nemáme v úmyslu se v této obecné části detailně zabývat všemi jednotlivými aspekty extradičního práva. To platí rovněž pro kapitolu týkající se historického kontextu extradice.¹ Domníváme se však, že znázornění nejdůležitějších historických milníků vývoje tohoto právního institutu je pro jeho pochopení zcela nezbytné.

Historické kořeny extradice sahají hluboko do minulosti, což není překvapující s ohledem na fakt, že rovněž snaha pachatelů trestné činnosti vyhnout se útekem trestnímu stíhání či výkonu trestu je zřejmě přirozenou součástí lidského jednání. Ačkoli nemají přímou souvislost s dnešní podobou institutu extradice, jsou některé historické příklady mezistátní spolupráce velmi zajímavé. Takovéto formy vzájemné kooperace byly známy již v době starověku. Nejznámějším příkladem je obdoba extradiční smlouvy pocházející z doby kolem roku 1280 př.n.l., kterou uzavřeli panovníci egyptský (Ramese II.) a chetitský (Chatušili II.) a v níž se zavázali navzájem si předávat především uprchlé politické protivníky, nelegálně se vystěhovavší osoby, nikoli však pachatele běžné trestné činnosti.

Podobné smluvní úpravy ale byly naprostou výjimkou, což platilo rovněž po velkou část středověku. Příčiny tohoto stavu byly vícené, k nejdůležitějším je však třeba počítat intenzivní aplikaci institutu církevního azylu. Ten byl poskytován v kostelech a jiných církevních a později i dalších objektech a představoval až do 16. až 17. století, kdy byl postupně rušen², nejzávažnější překážku rozvoje vzájemných vztahů v oblasti trestní spolupráce. Dalším důvodem pro mizivý počet extradičních ujednání byl často užívaný trest vyhnanství, který platil za jeden z nejobávanějších a byl považován za dostatečnou formu potrestání pachatele. Teprve postupné etablování státní moci, zdokonalování soudních systémů a rovněž snižující se izolace jednotlivých států a rostoucí mezinárodní

¹ Podrobně o historickém vývoji extradice hovoří např. Lagodny, O.: Die Rechtsstellung des Auszuliefernden in der Bundesrepublik Deutschland, Freiburg, 1987, s. 29-45; Gilbert, G.: Transnational Fugitive Offenders in International Law, The Hague, 1998, s. 17 n.

² Např. ve Švédsku roku 1528, Francii 1539, Anglii 1697, Rakousku 1787, Itálii 1850. Blíže k institutu církevního azylu Kimminich, O.: Grundprobleme des Asylrechts, Darmstadt, 1983, s. 7-23.

spolupráce znamenaly rozhodující impulsy pro vznik potřeby regulovat aktivity států v trestní oblasti.

Počátek moderního období extradičního práva je možné datovat do poslední čtvrtiny 18. století.³ V této době začala především Francie uzavírat extradiční smlouvy se sousedními státy a získala v tomto ohledu mezi evropskými státy vedoucí postavení. První moderní extradiční smlouvou se stala dohoda mezi Francií a Španělskem z roku 1768, následovaná smlouvou se Švýcarskem v roce 1771. Koncem 18. a počátkem 19. století měla Francie navázané extradiční vztahy téměř se všemi sousedními státy. Účelem těchto smluv bylo především omezit poskytování církevního azylu a rovněž posílit vzájemné bilaterální vztahy. V této souvislosti je vhodné zdůraznit, že v těchto smlouvách byly zakotveny všechny podstatné principy extradičního práva, jak je známe do dnešní doby.

Francie také pocítovala potřebu přijetí vnitrostátní právní normy upravující procedury vzájemné trestní pomoci. V roce 1791 tak byl vypracován vůbec první návrh extradičního zákona, který však nakonec nebyl přijat.⁴ Rozhodující vývoj zaznamenal institut extradice během 19. století. První extradiční zákon byl přijat roku 1833 v Belgii a sloužil pak jako předloha pro extradiční normy dalších evropských států. Záměrem tohoto zákona bylo zabránit tomu, aby se Belgie stala evropským přístavem pro prchající zločince. Tato snaha představovala primární účel extradičních norem a teprve v druhé polovině 19. století se postupně dostal do popředí zájem na tom, aby se žádný pachatel trestné činnosti nemohl svým útekem vyhnout trestnímu stíhání či výkonu trestu. Ochrana dožádaného státu před vnikáním pachatelů trestné činnosti se postupně stala až sekundárním účelem extradice.

Pokud jde o další vývoj extradičního práva, považujeme za vhodné nastínit jeho některé konkrétní aspekty v pozdějších kapitolách, a to v souvislosti se zásadami extradičního práva, jeho prameny a rovněž v závěru obecné části, kde budou zachyceny vývojové tendence tohoto právního institutu.

³ Pasáž o rozvoji extradičního práva v tomto období je možné nalézt u Heimgartner, S.: *Auslieferungsrecht*, Zürich, 2002, s. 6-7, Haas, G.: *Die Auslieferung in Deutschland und Frankreich*, Berlin, 2000, s. 63 n.

⁴ Podle některých autorů byl v tomto návrhu zákona poprvé použit termín „extradition“. To uvádí např. Haas, s. 63.

2. Obecně o institutu extradice

V následující kapitole obecné části se budeme věnovat základním terminologickým a systematickým otázkám extradice. Na úvod je třeba vymezit samotný pojem extradice, na což bude navazovat pojednání týkající se základních východisek institutu extradice a zásad extradičních vztahů. Po této pasáži bude následovat část týkající se zařazení extradice do právního systému. Jak bude znázorněno, vyniká extradice tím, že se dotýká celé řady souvisejících institutů, a není proto snadné ji zařadit do jednoho určitého právního odvětví. Dále bude provedeno její obsahové odlišení od příbuzných právních pojmů, a to jak v rámci mezinárodní trestní pomoci, tak mimo něj.

2.1 Pojem extradice a její základní východiska

Přikročme tedy k vymezení pojmu extradice. Pokud jde o postoj nauky, nalezneme v jednotlivých definicích pouze formulační rozdíly, o podstatě panuje shoda. Extradici můžeme vymezit jako formu mezinárodní spolupráce v trestních věcech, jejímž prostřednictvím stát vydává fyzickou osobu, jež se nachází na jeho státním území, jinému státu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu.⁵ K terminologii je ještě třeba uvést, že stát, na jehož území se dotyčná osoba nachází, se nazývá „dožádaný stát“, a stát, do něhož má být tato osoba vydána, je označován jako „žádající stát“. Zpoužité definice vyplývá, že existují dva základní druhy extradice zásadně se lišící svým účelem, tj. extradice za účelem trestního stíhání a extradice za účelem výkonu trestu.⁶

Institut extradice je úzce spojen se základními stavebními kameny mezinárodního a ústavního práva, jaké představují pojmy státní suverenity, územní výsosti či jurisdikce. Pro objasnění tohoto tvrzení je nejprve nutno tyto pojmy stručně přiblížit.

Pojem státní suverenity sahá velmi hluboko do minulosti a v průběhu historického vývoje se jeho chápání postupně měnilo.⁷ Rozlišovalo se přitom mezi suverenitou

⁵ Citováno podle Heimgartner, s. 3. Srov. dále např. Haas, s. 53; Grützner, H., Pötz, P.: *Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen*, 2. vydání, Heidelberg, 2004, s. 22; Dahm, G., Delbrück, J., Wolfrum, R.: *Völkerrecht*, 2. vydání, Berlin, 2002, Band I/2, s. 151; Bantekas, I., Nash, S.: *International Criminal Law*, 2. vydání, London, 2003 s. 179; Kloučková, S., Feryk, J.: *Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech*, 2. vydání, Praha, 2005, s. 50.

⁶ V odborné literatuře lze nalézt další podrobnější diferenciaci druhů extradice – viz např. Heimgartner, s. 14-20.

⁷ Srov. např. Seidl-Hohenveldern, *Mezinárodní právo veřejné*, 2001, s. 2n.

absolutní a relativní. Podle koncepce absolutní suverenity je stát suverénní pouze tehdy, pokud může sám rozhodnout, která pravidla mezinárodního práva bude ve vztahu k jiným státům aplikovat a která nikoli. Tento model byl však postupně opuštěn a suverenitou se rozumí naopak suverenita relativní, která znamená, že se stát nemůže libovolně zprostit svých závazků plynoucích z mezinárodního práva.

V našem kontextu je však třeba se blíže zastavit u dělení suverenity na vnější a vnitřní. Vnější suverenita se týká vztahů státu ke státům jiným, popř. i dalším subjektům mezinárodního práva, a vyjadřuje samostatnost a nezávislost státu na jakémkoli jiném subjektu mezinárodního práva a jeho podřízení pouze mezinárodnímu právu. Je tak založena na plné způsobilosti státu k právům a povinnostem ve sféře mezinárodního práva.⁸ Vnitřní suverenita státu znamená, že stát je oprávněn činit výsostné akty na svém státním území (tzv. územní výsost⁹) a vůči svým státním občanům (tzv. osobní výsost). Tyto výsostné akty se týkají jak moci výkonné, tak i zákonodárné a soudní. Bez souhlasu státu jsou vyloučeny jakékoli akty cizí státní moci na jeho území.

S tím je nedílně spojena potřeba existence extradice a mezinárodní právní pomoci v trestních věcech obecně. Je totiž třeba si uvědomit, že pokud by princip vnitřní suverenity neplatil a státy by mohly vykonávat své výsostné akty libovolně na území jiných států, stal by se celý systém právní pomoci nadbytečným.

V souvislosti s pojmem vnitřní suverenity se pohybuje rovněž pojem jurisdikce. Tomuto výrazu nebývá v literatuře vždy dáván shodný význam.¹⁰ Někdy bývá chápána v užším pojetí jako moc stanovit nebo nalézat právo, kterou stát svěřuje svým orgánům za tím účelem, aby ji vykonávaly jeho jménem a podle zákona.¹¹ V tomto smyslu se jurisdikce vztahuje k činnosti soudů a představuje součást celkového výkonu státní moci. V širším pojetí zahrnuje jurisdikce výsostnou moc státu činit na svém území akty moci

⁸ Srov. např. Graf Vitzthum, W. (vyd.): *Völkerecht*, 2. vydání, Berlin, 2001, s. 73.

⁹ Srov. např. Ipsen, K.: *Völkerrecht*, 4. vydání, München, 1999, s. 244 n.; Ke vztahu mezi pojmy územní výsost a suverenita se vyjadřuje např. Seidl-Hohenveldern, I., Stein, T.: *Völkerrecht*, 10. vydání, Köln, 2000, s. 205-206.

¹⁰ K chápání pojmu jurisdikce v německy mluvících zemích a ve státech common law srov. Eser, A.: *Harmonisierte Universalität nationaler Strafgewalt: ein Desiderat internationaler Komplementarität bei Verfolgung von Völkerrechtsverbrechen*, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: *Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel*, Zürich, 2002, s. 227.

¹¹ Kloučková, Fenyk, s. 15.

výkonné, zákonodárné i soudní a následně je vynucovat.¹² V tomto smyslu se pak pojem jurisdikce překrývá s pojmem vnitřní suverenity státu.

Hovoříme-li o soudní jurisdikci v trestněprávní oblasti, je třeba se zabývat jednotlivými kritérii, která zakládají místní a personální působnost vnitrostátního trestního práva konkrétního státu. V jednotlivém případě se posuzuje existence trestní pravomoci ke stíhání určité osoby podle vnitrostátní úpravy žádajícího státu, přičemž tato kritéria si stanoví každý stát samostatně ve svém zákonodárství. Nemůže to ovšem učinit zcela libovolně tak, aby své soudní jurisdikci podřizoval případy, které nevykazují žádný vztah k tomuto státu.¹³ Vzhledem k tomu, že mezinárodní trestní právo neobsahuje žádné kolizní normy týkající se výkonu trestní pravomoci,¹⁴ nepřekvapí, že v konkrétním případě může být podána žádost o extradici více států, neboť všechny tyto státy se podle svého vnitrostátního práva cítí příslušné ke stíhání dané osoby.

V následujícím přehledu uvedeme nejdůležitější používaná kritéria stanovení místní a osobní působnosti trestněprávních norem. Omezíme se přitom na jejich stručnou charakteristiku, neboť jak vyplývá z právě řečeného, konkrétní podoba a formulace těchto kritérií je v každém státě odlišná.¹⁵

Východím je princip teritoriality, který vyplývá ze samotného pojmu vnitřní suverenity státu. Znamená, že trestní pravomoc státu se vztahuje na trestné činy spáchané na jeho státním území,¹⁶ tedy uvnitř jeho státních hranic.¹⁷ Z hlediska osobního je přitom lhostejné, zda trestný čin spáchal státní občan, cizinec či osoba bez státní příslušnosti. Zvláštním způsobem se postupuje u lodí a letadel, u nichž se obvykle uplatňuje tzv.

¹² Doehring, K.: *Völkerrecht*, Heidelberg, 1999, s. 342; k pojmu jurisdikce dále srov. např. Shaw, M.N.: *International law*, 2. vydání, Cambridge, 1986, s. 342 n.; Brownlie, I.: *Principles of public international law*, 5. vydání, Oxford, 1998, s. 301 n.; Gilbert, *Offenders*, s. 86 n.

¹³ Heimgartner, s. 74 v této souvislosti obecně odkazuje na určité normy mezinárodního práva, které vůli států v tomto směru omezují; poukazuje však na to, že o konkrétní podobě těchto hranic neapanuje shoda.

¹⁴ Na počátku 60. let 20. století byl v rámci Rady Evropy učiněn neúspěšný pokus o přijetí úmluvy o kolizních normách v oblasti trestní pravomoci, tzv. *Draft European Convention on Conflicts of Jurisdiction in Criminal Matters*.

¹⁵ Pro úpravu v anglosaských zemích doporučujeme nahlédnout do Gilbert, *Offenders*, s. 86-97 včetně popisu vybrané judikatury; pro švýcarskou úpravu pak Heimgartner, s. 75-79. Pro podrobný výklad k české úpravě srov. např. Šámal, P., Pury, F., Rizman, S.: *Trestní zákon- komentář*, I. díl (§1-§90), 6. vydání, 2004, s. 153 n.

¹⁶ Srov. § 17 zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon“).

¹⁷ V této souvislosti je nutno poznamenat, že tzv. *exterritoriální místa*, např. budovy zastupitelských úřadů, jsou součástí státního území státu, na němž se nacházejí, nikoli součástí státního území státu, který zastupují. Pro případné zásahy orgánů veřejné moci hostitelského státu platí normy diplomatického práva – srov. Vídeňskou úmluvu o diplomatických stycích, čl. 22.

zásada vlajky, tedy rozhodující je právní řád státu, v němž došlo k registraci plavidla či letadla.¹⁸ V určitých případech se však stává, že na státním území daného státu došlo k naplnění pouze některých součástí objektivní stránky trestného činu, např. jednání proběhne na území jednoho státu, k následku však dojde na území státu jiného. V takových případech státy odlišným způsobem stanoví, za jakých podmínek spadá dané jednání do jejich jurisdikce.¹⁹

Dalším principem je princip aktivní personality, který umožňuje stíhat státní občany daného státu za jednání, jehož se dopustili mimo území svého státu. Důvodem pro aplikaci této zásady je užší pouto, které existuje mezi státem a jeho státními občany a které s sebou nese nejen povinnost ochrany a poskytnutí určitých práv pro státní občany, ale na druhé straně zahrnuje i povinnost státu stíhat své občany za jimi spáchané trestné činy. Někdy bývá tato zásada uplatňována nejen vůči státním občanům, ale i vůči některým jiným skupinám osob, které mají určitý bližší vztah k danému státu.²⁰

V některých státech se dále uplatňuje princip personality pasivní, jenž podřizuje jurisdikci určitého státu trestné činy spáchané cizincem mimo území daného státu, které byly namířeny proti státnímu občanovi tohoto státu.²¹

Nutno zmínit rovněž princip ochrany vztahující se na trestné činy, které jsou namířeny proti státu a jeho vlastním zájmům.²² V těchto případech se jurisdikce na tyto trestné činy vztahuje přesto, že byly spáchany mimo území daného státu a nikoli jeho státním občanem. Obdobně je konstruován princip univerzality,²³ který se rovněž vztahuje k trestným činům spáchaným v cizině jinou osobou než státním občanem, ovšem na rozdíl od předchozího principu je zde předmětem ochrany zájem

¹⁸ Srov. např. Čepelka, Č., Šturma, P.: *Mezinárodní právo veřejné*, Praha, 2003, s. 257-260, 285-286.

¹⁹ Gilbert, *Offenders*, s. 87 n. používá v této souvislosti pojem „qualified territorial jurisdiction“.

²⁰ Např. podle české právní úpravy se princip aktivní personality vztahuje kromě státních občanů rovněž na osoby bez státní příslušnosti, které mají na jejím území povolen trvalý pobyt – srov. § 18 trestního zákona.

²¹ Tento princip se uplatňuje např. ve Švýcarsku (srov. Heimgartner, s. 75) či ve Francii (srov. Haas, s. 177-179). V českém trestním právu se tato zásada neuplatňuje.

²² Srov. § 19 trestního zákona, z něhož však k principu ochrany patří pouze část trestných činů. Srov. Šámal, Púry, Rizman, s. 159-160.

²³ Podrobný výklad k otázce odůvodnění, aplikace a souvisejících problémů principu univerzality lze nalézt u Eser, *Universalität*, s. 219-236.

mezinárodního společenství jako celku na stíhání určitých nejzávažnějších druhů trestné činnosti.²⁴

Jak již bylo řečeno, konkrétní podoba těchto principů je v právních řádech jednotlivých států koncipována odlišným způsobem.²⁵ Konečně je nutno podotknout, že odchylně od těchto kritérií mohou působnost vnitrostátních trestních norem upravovat mezinárodní smlouvy, jimiž je daný stát vázán.²⁶

2. 2 Zásady extradičního práva

Po tomto pojednání o hlavních mezinárodněprávních východiscích institutu extradice je třeba se věnovat hlavním zásadám materiálního extradičního práva, neboť jejich znázornění považujeme za nezbytný předpoklad pro uchopení navazujících obecných kapitol týkajících se jak zařazení extradice do právního systému, tak především jejího právního zakotvení.

Naším cílem je pouze jejich stručné znázornění; podrobné pojednání o zásadách extradičního práva je možné nalézt v celé řadě odborných publikací, na které tímto odkazujeme;²⁷ vzhledem k zaměření naší studie pak nepovažujeme za nutné ani vhodné se touto tematikou zabývat v takovémto rozsahu.

Dále je třeba poukázat na to, že tyto zásady se v různých modifikacích nacházejí jak ve všech mezinárodních extradičních smlouvách, tak i v příslušných vnitrostátních normách. Vzhledem k této skutečnosti o nich lze obecně hovořit jen v určité míře. Na tomto místě se proto omezíme na vylíčení jejich historických kořenů, jejich zdůvodnění a stručné zachycení jejich obsahu. O konkrétní podobě těchto zásad pak budeme hovořit

²⁴ Srov. § 19 trestního zákona, z něhož se však principu univerzality týká pouze část trestných činů. Srov. Šámal, Púry, Rizman, s. 159-160. Dále srov. např. Heimgartner, s. 76.

²⁵ Česká právní úprava zná všechny výše zmiňované principy, až na princip pasivní personality. Nutno však poznamenat, že na rozdíl od jiných států zná naše právo tzv. princip subsidiární univerzality (§ 20 trestního zákona), která spočívá v tom, že za určitých podmínek (oboustranná trestnost, pachatel byl dopaden na českém území a nebyl vydán nebo předán k trestnímu stíhání do cizího státu nebo se jedná o případ, kdy byl trestný čin spáchán ve prospěch právnické osoby nebo jiné organizace, která má na českém území sídlo, podnik, jeho organizační složku či provozovnu) se posuzují podle českého práva trestné činy spáchané v cizině cizím státním příslušníkem či osobou bez státní příslušnosti. K této zásadě srov. např. Šámal, Púry, Rizman, s. 160-167.

²⁶ Srov. Kloučková, Fenyk, s. 20-21.

²⁷ Podrobný výklad o extradičních zásadách podávají např. Haas, s. 163-311; Grützner, Pötz, s. 93-116; Schomburg, W., Lagodny, O.: Internationale Rechtshilfe in Strafsachen, Kommentar zum Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen, 3. vydání, München, 1998, s. 14 n.; Kloučková, Fenyk, s. 52-73; Bantekas, Nash, s. 181 n.

jednak v souvislosti s Evropskou úmluvou o vydávání z roku 1957 a dále pak při přiblížení specifického vývoje v rámci Evropské unie, který s sebou přináší dalekosáhlé změny v jejich chápání.

Ze systematického hlediska je možné v literatuře najít vícero způsobů kategorizace extradičních zásad. Jeden z možných přístupů rozlišuje pozitivně formulované předpoklady extradice a na druhé straně negativně formulované překážky extradice.²⁸ Další přístup vychází z podrobnějšího členění a rozděluje předpoklady extradice do těchto skupin: obecné předpoklady, předpoklady vztahující se k vydávané osobě, předpoklady týkající se předmětného trestného činu a předpoklady ohledně odsouzení, za jehož účelem je o extradicí žádáno.²⁹

V následujícím výkladu se přidržíme prvně zmíněného přístupu a budeme se zabývat těmito zásadami: zásadou vzájemnosti (reciprocity), speciality, oboustranné trestnosti a podmínkou vymezení tzv. extradičních trestných činů, na což naváže zásada vynětí určitých trestných činů z extradice (trestné činy politické, vojenské a fiskální), zásada nevydávání vlastních státních příslušníků a konečně překážky extradice spočívající v promlčení, amnestii a uplatnění principu *ne bis in idem*.³⁰ Pokud jde o překážky související s ochranou lidských práv vydávané osoby, jako je problematika trestu smrti v žádajícím státě či nezbezpečí mučení nebo stíhání dané osoby z důvodů její rasy, náboženství apod., budeme se těmito otázkami podrobně zabývat v hlavní části této studie.

Přikročme tedy k první zmíněné zásadě, zásadě vzájemnosti neboli reciprocity, podle níž dožádaný stát poskytne právní pomoc státu žádajícímu tehdy, pokud žádající stát projeví ochotu a připravenost v budoucnu vyhovět srovnatelné žádosti státu dožádaného. Princip reciprocity patří k základním kamenům mezistátních vztahů a odráží maximum právní rovnosti států podle čl. 2 odst. 1 Charty OSN. Význam této zásady se projevuje především v právním styku se státy, s nimiž nemá dožádaný stát uzavřenou příslušnou mezinárodní smlouvu. Pokud jde o extradiční vztahy regulované multilaterálními smlouvami, zde často princip vzájemnosti nebývá vůbec výslovně

²⁸ Takto např. Grützner, Pötz, s. 93

²⁹ Srov. Haas, s. 164.

³⁰ Zdůrazňujeme, že se jedná o základní zásady extradičních vztahů. Odborná literatura rozlišuje celou řadu dalších dílčích principů. K tomu srov. literaturu uvedenou v pozn. č. 27.

formulován (např. v Evropské úmluvě o vydávání z roku 1957) a dodržování tohoto principu vyplývá ze závazků smluvních států extradici za stanovených podmínek vykonat.

Dále je nutno zmínit zásadu speciality. Tato zásada vychází z charakteru právní pomoci jako pomoci přísně účelově vázané, tedy směřující k naplnění účelu, pro nějž byla žádost o právní pomoc podána. Podle této zásady smí být vydaná osoba v žádajícím státě bez souhlasu státu dožádaného stíhána, podrobena výkonu trestu odnětí svobody či jinému svobodu omezujícímu opatření výlučně pro to trestné jednání, pro které byla vydána.

Vznik této zásady bývá odůvodňován tím, že vydávaná osoba se původně nacházela v moci dožádaného státu, který se může cítit odpovědný za následky jejího vydání. Žádající stát byl naopak ochoten se zásadě speciality podrobit z toho důvodu, že bez připravenosti dožádaného státu danou osobu vydat by ji legálním způsobem nebyl schopen postavit před své příslušné orgány.³¹

Z historického pohledu bylo nejdůležitější funkcí této zásady zajistit ochranu vydávané osoby před případným politickým pronásledováním. Rovněž v dnešní době představuje zásada speciality důležitý ochranný faktor z hlediska právního postavení vydávané osoby.

Důsledkem zásady speciality je skutečnost, že pokud již bylo vydání provedeno a dodatečně vyjde najevo další trestný čin, který daná osoba spáchala před svým vydáním, je nutno žádat dožádaný stát o souhlas s rozšířením stíhání i na tento trestný čin.³²

Je však třeba dodat, že takto vymezená zásada speciality se v současné době v extradičních smlouvách již neobjevuje; příslušné normy z ní stanoví určité výjimky či upravují specifické okolnosti.³³ K této otázce se vrátíme v souvislosti s Evropskou úmluvou o vydávání z roku 1957 a Evropským zatýkacím rozkazem.

S prvně zmíněnou zásadou recipacity stojí v blízké souvislosti zásada oboustranné trestnosti. V souladu s touto zásadou je extradice přípustná pouze tehdy, pokud předmětný skutek představuje trestné jednání podle právních řádů dožádaného i

³¹ Takto vznik zásady speciality odůvodňuje Haas, s. 167-168.

³² V této souvislosti je nutno zdůraznit, že vydávání se povoluje pro určitý skutek, nikoli pro jeho kvalifikaci jako určitý trestný čin. To znamená, že překvalifikování daného jednání jako jiný trestný čin je zásadně přípustné. Srov. Kloučková, Fenyk, s. 67-68 či Grützner, Pötz, s. 100.

³³ K zásadě speciality v anglosaském právním systému srov. např. Bantekas, Nash, s. 184-185

žadajícího státu. Co se týče konkrétní podoby této zásady, je v jednotlivých normách mezinárodního či vnitrostátního původu dosti rozdílně koncipována. Částečně je používán tzv. abstraktní princip, podle něhož při posuzování oboustranné trestnosti nejsou podstatné okolnosti způsobující zánik trestnosti. Častější je však aplikace tzv. konkrétního principu, který znamená nutnost zohlednění těchto okolností, jako jsou např. účinná lítost, promlčení, amnestie či milost. Předmětné jednání tedy musí být v konkrétním případě trestné a stíhatelné v obou dotčených státech.

Praktická aplikace tohoto principu s sebou přináší řadu sporných otázek, a to s ohledem na odlišné pojetí podmínek trestnosti v právních řádech různých států a v různých právních systémech.³⁴ Z tohoto důvodu se pro srovnání používá metoda tzv. analogické transpozice, podle níž se při posuzování daného jednání zohledňují podmínky dožádaného státu, a zkoumá se, zda by při zohlednění těchto podmínek čin byl trestný podle práva dožádaného státu.³⁵ V žádném případě není pro účely extradice podstatné označení skutkové podstaty trestného činu ve vnitrostátních předpisech, neboť, jak již bylo zmíněno výše, extradice se povoluje pro určité jednání, nikoli pro určitou právní kvalifikaci.

Nyní se věnujme podmínce vymezení extradičních trestných činů. Tato podmínka souvisí s tzv. principem bagatelity, který znamená, že právní pomoc v trestních věcech se neposkytuje u bagatelních trestných činů, neboť v takových případech by se s ohledem na finanční a organizační náročnost nevyplatila a rovněž její legitimita z pohledu přiměřenosti opatření vůči vydávané osobě by byla sporná.

Z hlediska historického vývoje byl okruh trestných činů, pro které bylo možno extradici provést, stanovován různým způsobem. Ve starších extradičních smlouvách se uplatňovala zásada enumerační, která spočívala v uvedení taxativního výčtu trestné činnosti, na kterou se daná smlouva vztahovala. V současnosti se používá zásada eliminační, která je postavena na tom, že se ve smlouvě stanoví určitá minimální trestní sazba pro případ extradice za účelem trestního stíhání a minimální výše uloženého trestu v případě extradice za účelem výkonu trestu odnětí svobody. Často jsou extradiční trestné činy vymezeny tak, že se musí jednat o trestné činy, za které může být uložen trest odnětí

³⁴ O principu oboustranné trestnosti v anglosaském právním systému hovoří např. Bantekas, Nash, s. 181-184 včetně znázornění vybrané judikatury.

³⁵ Tuto metodu vysvětlují např. Grützner, Pötz, s. 95; Kloučková, Fenyk, s. 69; Haas, s. 204

svobody v délce nejméně jednoho roku. Tato koncepce vymezení extradičních trestných činů bývá doplněna o stanovení určitých skupin trestných činů, které vydávání nepodléhají. Těmto skupinám se budeme věnovat v následujícím výkladu, jenž bude zaměřen na znázornění tzv. negativních podmínek extradice, resp. překážek extradice.

Z extradičních trestných činů jsou obvykle vyňaty trestné činy vojenské, fiskální a politické. Co se týče prvně jmenované skupiny, je tato výjimka z extradice odůvodňována tím, že tyto trestné činy jsou podmíněny zvláštními vojenskými poměry dožádaného státu, a nemohou být proto považovány za obecné trestné činy, jejichž stíhání by bylo předmětem mezinárodního zájmu.³⁶ Vojenskými trestnými činy se přitom rozumí ty trestné činy podle zvláštních ustanovení trestních zákonů, které se vyznačují tím, že jejich pachatelem může být pouze voják jako zvláštní subjekt³⁷, který svým jednáním narušuje příslušné vojenské, resp. služební povinnosti. Pokud jde o trestné činy fiskální, jedná se o trestné činy související s problematikou daňovou, celní a devizovou. Význam obou těchto výjimek postupně klesá; v rámci Evropské unie se s nimi už vůbec nepočítá.

Bližší je třeba se zastavit u třetí skupiny trestných činů vyňatých z extradice, u trestných činů politických. Problematika politického trestného činu vždy patřila k nejspornějším otázkám extradičního práva a rovněž v dnešní době se v souvislosti se snahou nalézt efektivní cestu boje proti terorismu o této otázce živě diskutuje.

Princip nevydávání pro politické trestné činy se postupně vyvíjel³⁸ v 19. století v důsledku francouzské revoluce. Skutečnost, že se tato zásada uchytila a dále rozvíjela, je o to pozoruhodnější, že extradice se ve svých počátcích v období středověku povolovala právě pro ta jednání, jež by nyní mohla být označována jako politické trestné činy. Během 19. století se uplatnila liberálně demokratická myšlenka, že jednotlivec má právo postavit se na odpor proti státní moci, která porušuje základní principy spravedlnosti a neodráží vůli lidu. V případě neúspěchu má pak tento jednotlivec právo hledat útočiště a pomoc v jiné zemi.

První vnitrostátní extradiční normou se stal belgický zákon o extradicí z roku 1830 a již v tomto zákoně byla zásada nevydávání pro politické trestné činy obsažena.

³⁶ Toto odůvodnění používají Grützner, Pötz, s. 104

³⁷ Srov. § 90 trestního zákona.

³⁸ O historickém vývoji zásady nevydávání pro politické trestné činy pojednávají např. Stein, T.: Die Auslieferungsausnahme bei politischen Delikten, Heidelberg, 1983, s. 49-51; Gilbert, Offenders, s. 208-211; Delbrück, Wolfrum, Band I/2, s. 161-162.

Obecně se prosadila ve 2. polovině 19. století, a to jak v příslušných bilaterálních smlouvách o vydávání, tak i ve vnitrostátním zákonodárství.³⁹

Vznik zásady nevydávání pro politické trestné činy bývá vysvětlován několika důvody.⁴⁰ Tradičně bývá zdůrazňována ospravedlnitelnost politického trestného činu z hlediska morálního.⁴¹ Dále je třeba zohlednit politické momenty související s myšlenkou nevměšování se do vnitřních záležitostí jiného státu vydáváním pachatelů politických trestných činů. Dožádaný stát totiž musí při posuzování žádosti o vydání posoudit dané jednání a učinit závěr, zda se jedná o trestný čin politický, s čímž je však spojena nutnost hodnotit politickou situaci, a tím i vnitřní záležitosti v žádajícím státě. Zde je ale nutno podotknout, že tento argument je poněkud sporný, neboť naopak nevydání dané osoby z důvodu politického trestného činu může v konkrétním případě znamenat závažnější zapojení do vnitrostátních záležitostí žádajícího státu než případné vydání. Vedle politických důvodů zaujímá důležité místo hledisko humanitární, které je postaveno na obavě, že trestní stíhání proti vydané osobě bude ovlivněno politickými motivy a této osobě nebudou zajištěny všechny záruky spravedlivého procesu.

K těmto důvodům nevydávání pro politické trestné činy možno podotknout, že jisté měly své opodstatnění v době vzniku této zásady v 19. století, ovšem v nynější době se jeví jako ne vždy zcela legitimní. Zejména prvně jmenovaný argument morální ospravedlnitelnosti, který je silně ovlivněn romantickou představou 19. století o hrdinském boji jednotlivce proti utiskující moci, dnes, v době se zcela odlišnou globálně politickou situací, nemůže přesvědčit. O spornosti druhého důvodu jsme již hovořili, a pokud jde o třetí argument, zde je vhodné poznamenat, že ten do značné míry ztratil svůj význam tím, že novější extradiční smlouvy již zakotvují speciální překážku extradice spočívající v hrozícím stíhání z politických, rasových a jiných důvodů.

Klíčový problém aplikace zásady nevydávání pro politické trestné činy spočívá v tom, že samotný pojem politického trestného činu není nikde závazným způsobem definován. Evropská úmluva o vydávání z roku 1957 ani jiné mezinárodní extradiční smlouvy pojem politického trestného činu nevymezují. Formulace této výjimky

³⁹ Jednalo se např. o smlouvy mezi Velkou Británií a Ruskem z roku 1886, mezi Ruskem a Portugalskem z roku 1887. Pokud jde o vnitrostátní normy, následovala Belgie v roce 1870 Velká Británie a v roce 1892 Švýcarsko.

⁴⁰ O těchto důvodech podrobně hovoří Haas, s. 265-267.

⁴¹ Srov. Stein, s. 52-53

z vydávací povinnosti vypadá tak, že se stanoví, že pro politické trestné činy či související trestné činy se nevydává;⁴² úmluvy pak dále určují, které činy nesmí být považovány za politické, k čemuž se vrátíme později. Posouzení toho, zda se v konkrétním případě jedná o politický trestný čin, náleží dožádanému státu, kterému je tak k dispozici poměrně široký prostor k uvážení.

V odborné literatuře i příslušné judikatuře národních soudů je představována široká škála různých návrhů na vymezení pojmu politického trestného činu.⁴³ Shody dosud dosaženo nebylo; občas se v literatuře objevují rezignující soudy, že tento pojem je nedefinovatelný⁴⁴ či že deset různých osob bude vždy tento pojem interpretovat nejméně deseti různými způsoby.⁴⁵ Přesto lze hovořit o určitém základním třídění do dvou klíčových skupin, a to na politické trestné činy absolutní a relativní.

Prvně jmenovaná skupina v praxi žádné závažnější obtíže nečiní. Jedná se o takové politické trestné činy, které jsou bezprostředně namířeny proti existenci, bezpečnosti nebo funkčnosti státu a které narušují výlučně stát a jeho mocenskou strukturu.⁴⁶ Podstatná pro posouzení tohoto typu trestného činu jsou výlučně kritéria objektivní; tedy zda dané jednání narušuje či ohrožuje politický a sociální řád daného státu; motiv či cíl trestného činu nehrají při posouzení žádnou roli. Do této skupiny je možné zařadit např. vlastizradu, sabotáž či špionáž.

Podstatně obtížnější je vymezení skupiny relativních politických trestných činů.⁴⁷ Do této skupiny je možné zařadit trestné činy, které naplňují znaky běžné trestné činnosti, ovšem vyznačují se i určitým aspektem politickým. Jedná se o takové trestné činy jako je např. vražda, braní rukojmí, poškozování cizí věci či obecné ohrožení, sleduje-li jimi pachatel určitý politický cíl. Jinak řečeno, trestný čin jako takový obsahově nemá charakter činu politického, ovšem pachatel politickým motivem veden je. Je zřejmé, že vymezení této skupiny je dosti neurčité a v praxi je spojeno s širokou možností uvážení.

⁴² Srov. čl. 3 odst. 1 Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957.

⁴³ Srov. např. Stein, s. 62-85; Heimgartner, s. 110-113; Haas, s. 246-252; Gilbert, Offenders, s. 214-218; Delbrück, Wolfrum, s. 164-169; Kloučková, Fenyk, s. 58.

⁴⁴ Stein, s. 63.

⁴⁵ Gilbert, Offenders, s. 207.

⁴⁶ K definici absolutního politického trestného činu srov. např. Heimgartner, s. 110; Stein, s. 65

⁴⁷ Výklad pojmu relativního politického trestného činu a dalšího možného členění této skupiny podává Heimgartner, s. 112-113.

Na tomto místě je třeba zmínit úzce související problematiku mezinárodního terorismu, jehož potlačování ze strany mezinárodního společenství se stalo významným impulsem pro nové vývojové tendence v oblasti mezinárodní spolupráce v trestních věcech. Stejně jako je tomu u pojmu politického trestného činu, neexistuje žádná obecně uznávaná definice ani co se týče terorismu; rozsah odborné literatury a šíře jednotlivých názorů je skutečně značná.⁴⁸ S obsahovou nevyjasněností těchto pojmů je spojeno nebezpečí, že čin, který je v jednom státě považován za akt terorismu, bude v jiném státě hodnocen jako politický trestný čin.

Vzhledem k tomuto riziku se ve smluvní praxi postupně projevovala snaha pojem politického trestného činu omezit. Prvním vnitrostátním pokusem byla úprava belgického extradičního zákona z roku 1856, podle níž vražda hlavy státu a členů jeho rodiny není považována za politický delikt (tzv. belgická atentátní klauzule⁴⁹).

Pokud jde o mezinárodněprávní normy, byl prvotní pokus o omezení pojmu politického trestného činu učiněn Úmluvou o zabránění a stíhání terorismu, která byla společně s Úmluvou o vytvoření mezinárodního trestního soudu sjednána v roce 1937; tyto smlouvy však nevstoupily v platnost.

V druhé polovině 20. století byla přijata řada mezinárodních smluv, jež se týkají potlačování nejzávažnějších druhů trestné činnosti a dotýkají se také problematiky politického trestného činu. Jako příklad uveďme Úmluvu o zabránění a trestání zločinů proti mezinárodně chráněným osobám, včetně diplomatických zástupců (1973). Tyto smlouvy vyjmenovávají určité trestné činy, na které se smlouva vztahuje, a stanoví, že tyto trestné činy se pro účely extradice mezi členskými státy považují za extradiční trestné činy. Z toho plyne, že na předmětné jednání nemůže být aplikována zásada nevydávání pro politický trestný čin, a nevzniká tak překážka operativní spolupráce v boji proti těmto druhům trestné činnosti.

Hovoříme-li o mezinárodních smlouvách týkajících se politického trestného činu přijímaných pod záštitou OSN, nesmíme opomenout alespoň zmínit ještě dvě smlouvy z oblasti ochrany lidských práv, které tuto otázku také řeší. A sice Úmluvu o zabránění a trestání zločinů genocidia (1948), která stanoví, že genocida a související jednání

⁴⁸ K různým pojmům terorismu a dalším odkazům na literaturu srov. Gilbert, *Offenders*, s. 251-261.

⁴⁹ O důvodech vzniku této klauzule hovoří např. Kloučková, *Fenyk*, s. 57

uvedená v čl. 3 úmluvy nejsou pro účely vydávání považována za politické trestné činy (čl. 7 úmluvy). Obdobnou úpravu lze nalézt také v Mezinárodní úmluvě o potlačení a trestání zločinů apartheidu z roku 1973 (čl. XI.).

Rovněž v příslušných regionálních smlouvách nalezneme úpravu dokumentující snahu pojem politického trestného činu omezit. Úprava politického trestného činu v Evropské úmluvě o vydávání z roku 1957 byla v tomto směru doplněna dodatkovým protokolem z roku 1975, který z této kategorie vyloučil tři skupiny trestných činů, a to zločiny proti lidskosti, trestné činy podle Ženevských úmluv z roku 1949 a válečné zločiny.

Z hlediska omezení pojmu politického trestného činu sehrála důležitou roli Evropská úmluva o potlačování terorismu z roku 1977. Tato smlouva přesněji vymezila politické trestné činy, trestné činy související a trestné činy spáchané z politických pohnutek, neboť stanovila (čl. 1), že za tyto trestné činy nesmí být pro účely vydávání mezi členskými státy považovány určité kategorie trestných činů, které z velké části obsahově korespondují s jednáními uvedenými ve výše zmíněných smlouvách OSN o trestání závažných druhů organizované trestné činnosti.⁵⁰ Úmluva dále stanovila, že smluvní stát se může rozhodnout, že pro účely vydávání nebude považovat za politický trestný čin ani jiný trestný čin, než je uveden v tomto výčtu, a je namířen proti životu, tělesné integritě nebo osobní svobodě či proti dalším výslovně uvedeným hodnotám (čl. 2). V souvislosti s touto úmluvou nutno poznamenat, že v roce 2003 k ní byl přijat dodatkový protokol rozšiřující počet trestných činů, které nesmějí být považovány za politické, a dále omezující možnost smluvních států činit výhrady; tento protokol však dosud nevstoupil v platnost.

Ke shrnutí významu těchto smluv můžeme uvést následující. Jak bylo výše řečeno, nepodařilo se do dnešní doby vypracovat obecně závaznou pozitivní definici

⁵⁰ Jedná se o tyto kategorie trestných činů: a) trestné činy spadající do působnosti Úmluvy o potlačování protiprávního zmocnění se letadel z r. 1970, b) trestné činy spadající do působnosti Úmluvy o potlačování protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilní letecké dopravy z roku 1971, c) závažné trestné činy zahrnující útok na život, tělesnou integritu nebo svobodu osob požívajících mezinárodní ochrany, včetně diplomatických zástupců, d) trestné činy zahrnující únos, brání rukojmí nebo svévolné zadržování, e) trestné činy zahrnující použití bomb, granátů, raket, automatických střelných zbraní nebo dopisů a balíků s výbušnou náplní, pokud jejich použití představuje ohrožení osob, f) pokus o spáchání uvedených trestných činů nebo účast na nich jako spolupachatel nebo pomocník osoby, která spáchá nebo se pokusí spáchat takový trestný čin.

pojmu politický trestný čin, která by stanovila, co politickým trestným činem je. Přínos těchto smluv je třeba vidět v tom, že řeší tento nepříznivý stav tím, že pojem politického trestného činu omezují, čímž ve svém důsledku napomáhají vytvářet alespoň negativní definici politického trestného činu, jež určuje, jaké jednání za politický trestný čin považováno býti nesmí.

Po tomto obsáhlejší pojednání ohledně politického trestného činu se vraťme k dalším překážkám extradice. Na řadě je nyní zásada nevydávání vlastních státních občanů. Na úvod nutno podotknout, že tato zásada není v žádném případě celosvětově rozšířena. Uplatňují ji zejména státy kontinentálního právního systému, zatímco státům anglosaské právní oblasti je cizí.⁵¹

Tato zásada bývá odůvodňována suverenitou státu, s níž má být spojena ochranná povinnost vůči svým státním občanům, jež zahrnuje mj. jejich nevydání k trestnímu stíhání či výkonu trestu do jiného státu. Vedle této ochranné funkce však nelze přehlédnout, že vznik této zásady byl nepochybně ovlivněn také určitou nedůvěrou vůči trestním systémům jiných států a obavami o zajištění nestrannosti a nezávislosti cizího soudního orgánu.

V současnosti je tento princip stále více zpochybňován, a to jak v науce⁵², tak i v nových normativních úpravách. Výše zmíněné důvody vzniku totiž v současné době nepůsobí zcela přesvědčivě. Pokud jde o zmíněnou ochrannou povinnost státu vůči svým státním občanům, není zřejmé, co konkrétně odůvodňuje tuto zvláštní solidaritu s pachatelem trestné činnosti. Co se týče možné obavy z nezajištění záruk spravedlivého procesu v jiném státě, zde je nutno rozlišovat, o jaký stát se jedná. Jde-li o stát se srovnatelnou úrovní v oblasti ochrany lidských práv a obdobným systémem trestního řízení a možných druhů trestů, bylo by možné vydávání za účelem trestního stíhání podporovat.

K zásadě nevydávání státních občanů se v jednotlivostech vrátíme v souvislosti s aktuálním vývojem extradičního práva.

Nyní se krátce zastavme u dalších překážek extradice, a to promlčení, amnestie a zásady *ne bis in idem*.

⁵¹ K pojetí této zásady v anglosaských zemích srov. Bantekas, Nash, s. 190-191.

⁵² Srov. např. Heimgartner, s. 96; Haas, s. 187-193; Grützner, Pötz, s. 101.

Překážka vydávání z důvodu promlčení souvisí s principem, že předmětný čin, pro který je extradice žádána, musí být stíhatelný a musí existovat konkrétní možnost výkonu trestu. Z tohoto důvodu upravují mezinárodní smlouvy i vnitrostátní předpisy překážku vydání spočívající v tom, že trestní stíhání či výkon trestu jsou podle právního řádu dožádaného státu promlčeny. Odlišnou cestu však zvolila Evropská úmluva o vydávání, která zakazuje vydání, pokud žádaná osoba nemůže být podle právního řádu strany žádající či dožádané trestně stíhána nebo potrestána v důsledku promlčení (čl. 10). Tato úprava vyžaduje, aby předmětné jednání bylo nepromlčené oboustranně. Vede však k praktickým problémům, neboť důvody stavení či přetržení promlčení doby se v dožádaném a žádajícím státě nemusí nutně krýt.

Vydání do jiného státu může rovněž zabránit překážka amnestie. Pokud se na předmětné jednání vztahuje amnestie v žádajícím státě, není splněna podmínka reálné stíhatelnosti. Tato situace nebývá v extradičních smlouvách upravena, neboť se má za to, že stát nebude žádat o vydání osoby, na jejíž jednání se v tomto státě vztahuje amnestie. Co se týče amnestie v dožádaném státě, tato situace upravena bývá tak, že v tomto případě je vydání nepřipustné, pokud tento dožádaný stát měl pravomoc vést trestní stíhání podle svého práva. Evropská úmluva o vydávání z roku 1957 upravuje také případ, kdy předmětné jednání podléhá amnestii vyhlášené v třetím smluvním státě; za této konstelace je vydání rovněž nepřipustné (čl. 9 odst. 2 písm. b-ii).

Poslední překážka extradice, jíž se budeme věnovat, se týká zásady *ne bis in idem*, tedy zákazu nového stíhání ohledně skutku, o němž již bylo pravomocně rozhodnuto. V této souvislosti je třeba důrazně odlišovat rovinu vnitrostátní a rovinu mezinárodní. Na jedné straně se totiž jedná o otázku, do jaké míry brání pravomocné rozhodnutí novému stíhání za tentýž čin v tomtéž státě; na druhé straně je třeba se ptát, zda pravomocné rozhodnutí o určitém jednání brání novému řízení ve státě jiném.

Pokud jde o rovinu vnitrostátní, patří zásada *ne bis in idem* k jednomu ze základních pilířů právního státu a jako taková je zakotvena na ústavní úrovni v mnoha státech světa⁵³ a rovněž v mezinárodních smlouvách o ochraně lidských práv.⁵⁴

⁵³ Srov. např. čl. 40 odst. 5 Listiny základních práv a svobod či čl. 103 odst. 3 německého základního zákona.

⁵⁴ Srov. čl. 4 sedmého dodatkového protokolu k Evropské úmluvě o ochraně lidských práv a základních svobod či čl. 14 odst. 7 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech.

Od této roviny je třeba odlišovat úroveň mezinárodní, tedy otázku, zda se garance ne bis in idem vztahuje rovněž na pravomocná rozhodnutí cizích soudních orgánů. Jak praxe států, tak i nauka toto rozšíření zásady ne bis in idem na rozhodnutí cizích států odmítají, a nelze tedy vycházet z toho, že pravomocné ukončení trestní věci v jednom státě brání novému řízení ve státě jiném.⁵⁵ V určitém směru je však možno zaznamenat tendenci vedoucí k postupnému, byť jen omezenému uznání mezinárodního rozměru ne bis in idem. Tato tendence pramení z toho, že je nutno zohledňovat princip přiměřenosti, čemuž by komplexní odmítání zásady ne bis in idem v mezinárodních vztazích neodpovídalo. Je možné ji pozorovat v rámci Evropské unie; prvními kroky byly Úmluva z roku 1987 mezi členskými státy ES o zákazu dvojího trestního stíhání a obsahově identická ustanovení Schengenské prováděcí úmluvy z roku 1990⁵⁶.

Zásada ne bis in idem rovněž hraje důležitou roli v extradičních vztazích.⁵⁷ Extradiční smlouvy stanoví, že vydání je vyloučeno, pokud příslušné orgány dožádané strany již pravomocně rozhodly o činu, který je předmětem žádosti o vydání.⁵⁸ V tomto případě se tedy jedná o obligatorní překážku extradice. Smlouvy rovněž mohou upravovat situaci, kdy příslušné orgány dožádané strany rozhodly trestní stíhání nezahajovat či zastavit. V takovém případě může být vydání pro totéž jednání odmítnuto.⁵⁹ Dále některé smlouvy upravují situaci, kdy bylo ve třetím smluvním státě přijato konečné rozhodnutí.⁶⁰

Závěrem k tomuto výkladu všech hlavních pozitivních a negativních podmínek vydávání je třeba si uvědomit, že velká část extradičních zásad souvisí se snahou poskytnout vydávané osoby alespoň elementární garanci jejích práv, i když samozřejmě nelze přehlédnout, že řada těchto principů pramení z idey státní suverenity a ochrany

⁵⁵ Podrobně o principu ne bis in idem na mezinárodní úrovni a zejména o otázce ochrany lidských práv při uplatňování tohoto principu pojednává Lagodny, O.: Viele Strafgewalten und nur ein transnationales ne-bis-in-idem?, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, Zürich, 2002, s. 253-267. Dále srov. např. Grützner, Pötzt, s. 107; Heimgartner, s. 148; Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe, s. 14.

⁵⁶ Srov. čl. 54 a násl. Tato ustanovení hovoří o tom, že osoba pravomocně odsouzená jednou smluvní stranou nesmí být pro tentýž čin stíhána druhou smluvní stranou za předpokladu, že v případě odsouzení sankce již byla vykonána nebo je právě vykonávána anebo podle práva smluvní strany, v níž byl rozsudek vynesen, nemůže být dále vykonávána. Z tohoto ustanovení jsou však upraveny určité výjimky.

⁵⁷ K této problematice srov. Grützner, Pötzt, s. 108-111.

⁵⁸ Srov. čl. 9 odst. 1 Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957

⁵⁹ Srov. čl. 9 odst. 1 Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957

⁶⁰ Srov. čl. 9 odst. 2 Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957

zájmů státu. Účel spočívající v ochraně právního postavení vydávané osoby představuje významný společný jmenovatel extradičních zásad. Tímto úhlem pohledu je podle našeho názoru třeba na principy extradičních vztahů pohlížet. Je tedy patrné, že ačkoliv se otázky právního postavení vydávané osoby dostaly do popředí zájmu až v době celkem nedávné, již ony klíčové základní prvky institutu extradice tento zájem v jistém smyslu naznačily.

2. 3 Zařazení extradice do právního systému

Po tomto znázornění podmínek vydávání se v následujícím textu vrátíme k definici pojmu extradice a k problematice zařazení tohoto institutu do právního systému. Na definici extradice nás zaujme pojem mezinárodní právní spolupráce v trestních věcech, který jsme dosud nezmínili. Z něho je patrné, že extradice souvisí s více právními oblastmi, a vzhledem k této okolnosti ji není možné zařadit toliko do jednoho právního odvětví. Extradičním právem jsou totiž dotčeny jak otázky trestního práva hmotného, trestního práva procesního, tak i práva ústavního a mezinárodního. Nehledě na tuto hraniční povahu bývá extradice převážně chápána zejména jako institut práva mezinárodního.⁶¹ Tento přístup se opírá o skutečnost, že ve své podstatě se jedná o vztah spolupráce mezi dvěma státy, přičemž jeden stát svou ochotou k vydání dané osoby podporuje trestněprávní zájmy druhého státu.

Úzká souvislost s vnitrostátním trestním právem je zřejmá na první pohled. Nejedná se sice o tradiční trestní řízení ve smyslu vnitrostátního práva, nýbrž o zvláštní řízení, jehož účelem je rozhodnout o vydání, a tím zabránit pachateli v útěku a současně napomoci prosazení trestního práva jiného státu. Extradice tak představuje akt mezinárodní solidarity zúčastněných států ve společném boji proti trestné činnosti a zajišťuje naplnění zásady, podle níž má být pachatel předán tomu státu, který je příslušný k jeho stíhání či potrestání. Propojení s vnitrostátním trestním právem lze spatřovat také v rovině formální, neboť v některých státech je extradiční řízení upraveno v rámci trestního práva procesního.⁶²

⁶¹ Gilbert, G.: *Aspects of Extradition Law*, Dordrecht, 1991, s. 8-9; Heimgartner, s. 9.

⁶² Srov. hlavu 25., zejména § 383-422 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, dále jen „trestní řád“. V některých státech je extradice naproti tomu upravena mimo trestní řád, např. německý *Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen* z roku 1982, § 2-42. Vedle extradice upravuje tento zákon i jiné formy mezinárodní spolupráce v trestních věcech.

Hovoříme-li o systematickém zařazení extradice do právního řádu, objevuje se v literatuře celá řada pojmů, jako je mezinárodní spolupráce v trestních věcech či v trestních záležitostech, mezinárodní pomoc v trestních věcech, vzájemná asistence v trestních věcech, mezinárodní trestní právo, trestní právo mezinárodní apod. Tyto pojmy nejsou v literatuře chápány jednotným způsobem a bez bližšího vymezení, co jím ten který autor rozumí, jsou téměř nepoužitelné. Jejich vzájemné zaměňování či překrývání totiž dosahuje takového stupně, že jejich obsah může zůstat do jisté míry zahalen.

Nejprve k pojmu práva mezinárodní právní pomoci v trestních věcech.⁶³ Adjektivem mezinárodní se rozumí, že se jedná o spolupráci mezi státy či mezi státy a mezinárodními organizacemi. Není přitom podstatné, zda je vnitrostátně činná policie, státní zastupitelství, soudy či jiné orgány. Pojem spolupráce je přitom třeba chápat materiálně a v širokém slova smyslu; zahrnuje totiž každou cílenou podporu trestněprávních záležitostí jiného státu. Obdobně široce je třeba rozumět také pojmu „trestní věc“ či „trestní záležitost“, neboť sem mohou spadat i věci náležející trestnímu právu správnímu, jak je tento pojem znám z německé právní terminologie.

V praxi se postupně vytvořily různé formy této mezinárodní pomoci v trestních věcech, přičemž extradice představuje klasickou a z hlediska historického nejstarší formu této pomoci. O některých dalších formách se zmíníme později v souvislosti s odlišením extradice od příbuzných právních institutů.

Určitá podskupina mezinárodní pomoci v trestních věcech se skrývá pod pojmem „vzájemná asistence v trestních věcech“ či „tzv. malá trestní pomoc“ nebo také tzv. „mezinárodní justiční pomoc v užším slova smyslu“⁶⁴, kterou se rozumí veškerá jiná opatření směřující k podpoře trestního řízení v jiném státě, jako např. zasílání listin, asistence při výslechu svědků, provedení domovní prohlídky, odejmutí věci atd.⁶⁵

⁶³ Tento pojem používají např. Grützner, Pötz, s. 21; k pojmu „mezinárodní právní pomoc“ srov. Kloučková, Fenyk, s. 48.

⁶⁴ Tento pojem používají např. Kloučková, Fenyk, s. 81-87.

⁶⁵ Česká právní terminologie hovoří v této souvislosti o dožádání a rozumí jím úkony, které mají být po zahájení trestního stíhání v České republice na žádost českých orgánů provedeny v cizím státě, a úkony, které mají být v trestním řízení na žádost orgánů cizích států provedeny na území České republiky – srov. § 425 trestního řádu. Jednotlivé typy dožádání včetně tzv. zvláštních druhů dožádání jsou upraveny v §§ 426-446 trestního řádu.

Nyní přejdeme k pojmu mezinárodní trestní právo, který je rovněž užíván v mnoha různých významech.⁶⁶ Ve velmi širokém slova smyslu je tento výraz chápán jako zastřešující pojem pro všechny následující právní oblasti: mezinárodní spolupráci v trestních věcech, normy týkající se působnosti vnitrostátního trestního práva, problematiku mezinárodních trestních soudů, mezinárodní spolupráci vyšetřovacích a správních orgánů a otázky trestání jednotlivců za zločiny podle mezinárodního práva.⁶⁷ V tomto pojetí jsou zahrnuty normy hmotněprávní i procesní a dále jak normy původu mezinárodního tak i vnitrostátního.

V užším významu se mezinárodním trestním právem rozumí toliko normy mezinárodní, které zavazují smluvní státy stanovit trestnost určitých jednání ve vnitrostátním právu, vytvořit právní předpoklady pro jejich stíhání a dále povinnost spolupracovat za účelem jejich efektivního potlačování. V této souvislosti je nutno upozornit na potřebu rozlišovat tyto tzv. konvencionální trestné činy od zločinů podle mezinárodního práva; někdy však bývají tyto dvě problematiky pojímány společně pod pojmem mezinárodní trestní právo v širším slova smyslu.⁶⁸

V zahraniční literatuře je možné nalézt ještě zcela úzké pojetí mezinárodního trestního práva jakožto souhrnu vnitrostátních norem, které stanoví okruh působnosti národního trestního práva.⁶⁹ Na tomto místě je však nutno podotknout, že česká právní nauka ustáleně používá jinou terminologii a toto pojetí označuje jako „trestní právo mezinárodní“.⁷⁰ V české terminologii jsou tak stabilně používány dva rozdílné pojmy, a sice „trestní právo mezinárodní“ a „mezinárodní právo trestní“.

⁶⁶ Výběr názorů zahraniční i domácí nauky k pojmu mezinárodního práva trestního uvádí Šturma, P.: Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Praha, 2002, s. 26-36; Kloučková, Fenyk, 24 n.

⁶⁷ Roggemann, H.: Internationales Strafrecht, Studienmaterialen zur Einführung, Berlin, 1998, s. 5-6. Podobně široce chápe tento pojem také např. Heimgartner, s. 1 či Bantekas, Nash, s. 1-2.

⁶⁸ Tuto problematiku podrobně objasňuje Šturma, Mezinárodní trestní soud, s. 16-18, 37. Autor rovněž na s. 38-39 uvádí nejdůležitější oblasti, v nichž byly smlouvy upravující mezinárodní trestní právo uzavřeny; jedná se o následující oblasti: úmluvy proti obchodu s lidmi a využívání prostituce, úmluvy na ochranu měny a obecně prospěšného zařízení, protidrogové úmluvy, úmluvy proti pornografii, úmluvy na ochranu bezpečnosti letecké a námořní dopravy, protiteroristické úmluvy, úmluvy proti korupci, úmluvy proti organizovanému zločinu.

⁶⁹ Např. Niehoff, M.: Die von den internationalen Strafgerichtshöfen anwendbaren Normen des Völkerstrafrechts, Frankfurt am Main, 1999, s. 3; Seidl-Hohenveldern, Stein, s. 13. Srov. též Delbrück, Wolfrum, Band I/3, s. 993 n.

⁷⁰ Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, 3. vydání, Praha, 1997, s. 38

Z tohoto výkladu je zřejmé, že se v dané oblasti objevuje široká škála různých právních pojmů, které se přes svou jazykovou podobu mohou podle postoje konkrétního autora vyznačovat zcela odlišným obsahem.

2. 4 Odlišení extradice od příbuzných právních institutů

Po zařazení extradice do právního systému a přiblížení různých termínů, s nimiž se lze v této souvislosti setkat, považujeme za vhodné se na tomto místě krátce zabývat odlišením extradice od příbuzných právních institutů. V tomto kontextu je třeba odlišovat extradiční jednak od příbuzných institutů v rámci mezinárodní trestní pomoci, jednak mimo něj, a dále odlišit extradiční od systému předávání mezi státy Evropské unie a ve vztahu k mezinárodním trestním tribunálům.

Nejprve zůstaňme v oblasti mezinárodní právní pomoci v trestních věcech. Jak jsme již zmínili výše, vytvořily se zde různé formy mezistátní spolupráce. Ponechejme nyní stranou tzv. mezinárodní justiční pomoc v užším slova smyslu, neboť její obsah je natolik specifický, že je možné ji ve vztahu k extradiční zřetelně odlišit. Obrátme pozornost k jinému institutu, jehož odlišení od extradice vyvolává v praxi někdy nemalé problémy,⁷¹ k tzv. předávání a převzetí trestního řízení (stíhání).⁷² Mezi extradiční na jedné straně a předáváním trestního stíhání existuje několik podstatných rozdílů.

Jak již bylo řečeno výše, jedná se při vydávání o akt právní pomoci na základě žádosti státu žádajícího. O extradiční pak probíhá řízení, které je složeno z více částí, v nichž se zkoumá nejprve existence podmínek extradice, její přípustnost a je ukončeno rozhodnutím příslušného orgánu o povolení či nepovolení vydání pachatele k trestnímu stíhání či výkonu trestu.

V případě předání trestního stíhání však vypadá výchozí situace poněkud odlišně. Může se stát, že ve státě, kde je vedeno trestní stíhání, existují určité právní či faktické překážky tomu, aby mohl být naplněn účel trestního řízení jako takový. Např. nejsou

⁷¹ V této souvislosti můžeme připomenout živou mediální diskusi týkající se kauzy katarského prince Hamada A. as-Sáního (zejména léto 2005), z níž bylo patrné, že zde docházelo k částečnému zaměňování institutu extradice a institutu předávání trestního stíhání.

⁷² Hovoří se také o „předání a převzetí trestního stíhání“, o „transferu“, „odevzdání“ a „přijetí“ trestního řízení či stíhání. Česká právní terminologie používá pojmy „převzetí trestní věci z ciziny“ a „předání trestní věci do ciziny“. Česká právní úprava se nachází v ustanoveních §§ 447-448. Srov. Šámal, P. a kolektiv, Trestní řád – komentář – díl II., 5. vydání, 2005, s. 2692-2704. Podrobně k příslušným mezinárodním smlouvám srov. Kloučková, Fenyk, s. 350 n.

k dispozici nezbytné důkazní prostředky, neboť se nacházejí mimo státní území, není možno zajistit přítomnost uprchlého obviněného cizince apod. Vzhledem k těmto okolnostem pak mohou příslušné orgány dospět k závěru, že k dosažení účelu trestního řízení je třeba dát přednost předání věci do ciziny. K předání a převzetí trestního stíhání tak dochází nikoli na základě žádosti státu, který trestní stíhání přebírá, nýbrž na základě žádosti státu, kde došlo ke spáchání trestného činu a kde není možné účel trestního řízení zajistit. Podstata předání trestního řízení tak spočívá v tom, že předávající stát se vzdává své trestní jurisdikce a přestává ji vůči danému pachateli vykonávat. Přebírající stát je jakožto suverénní stát oprávněn, nikoliv povinen trestní řízení přijmout. Pokud přebírající stát řízení převezme, zavazuje se v něm pokračovat. Podstatná je přitom skutečnost, že domovský stát může převzít trestní stíhání proti svému státnímu občanovi pouze tehdy, je-li v jeho trestním právu zakotven princip aktivní personality. V institutu předání trestního stíhání se tak tento princip dostává do popředí před principem teritoriality.

Dále považujeme za vhodné zastavit se u problematiky odlišení extradice od příbuzných právních institutů mimo rámec mezinárodní pomoci v trestních věcech. V této souvislosti je třeba připomenout zejména vyhoštění, tedy institut, který rovněž vede k tomu, že cizinec je nucen opustit území státu, v němž se nachází. Pouze v tomto jediném bodě se extradice a vyhoštění dotýkají; jinak se odlišují jak ve svém účelu, tak i právních základech a podmínkách realizace.

Z hlediska účelu spočívá zásadní rozdíl mezi extradicí a vyhoštěním v tom, že zatímco extradice jako akt právní pomoci sleduje především zájem žádajícího státu a přispívá k naplnění účelu trestního stíhání v žádajícím státě, akt vyhoštění sleduje zájmy, zejména bezpečnostní, pouze státu, který o něm rozhoduje.

Lze rozlišovat dva rozdílné typy vyhoštění; jako formu trestu podle trestního práva a dále správní vyhoštění podle norem práva správního.⁷³ Ve vztahu k extradicí je

⁷³ V České republice lze trest vyhoštění ze státního území uložit pachateli, který není občanem České republiky či osobou, která získala azyl, vyžaduje-li to bezpečnost lidí nebo majetku nebo jiný obecný zájem – srov. § 57 trestního zákona. Pokud jde o vyhoštění správní, rozhodují o něm příslušné orgány policie a rozumí se jím ukončení pobytu cizince na území, které je spojeno se stanovením doby vycestování z území a doby, po kterou nelze umožnit cizinci vstup na území. Správní vyhoštění připadá v úvahu tehdy, je-li důvodné podezření, že by cizinec mohl závažným způsobem ohrozit veřejný pořádek nebo bezpečnost státu – srov. § 118 a násl. zákona č. 326/1999 Sb., o pobytu cizinců na území České republiky a o změně některých zákonů, ve znění pozdějších předpisů. Obecně k vyhoštění v mezinárodním právu srov. např. Šturma, Čepelka, s. 343-345.

nutné upozornit na skutečnost, že v praxi někdy dochází ke konkurujícímu použití cizineckého práva a práva mezinárodní pomoci v trestních věcech. Tento jev souvisí s tím, že spáchání trestného činu je velmi často možné podřadit pod některý z důvodů správního vyhoštění. Objevují se tak případy, kdy není možné splnit některou z podmínek extradice a vzniklá situace se pak řeší aplikací cizineckého práva a daná osoba je vyhoštěna;⁷⁴ tento postup, kdy dochází k obcházení norem extradičního práva, však lze považovat za nestandardní.

V části týkající se odlišení extradice od příbuzných právních institutů nemůže chybět vymezení jejího vztahu k předávání pachatelů mezinárodním trestním tribunálům a soudům.

Na první pohled je patrné, že byla v této souvislosti přijata nová terminologie, neboť se již nehovoří o „extradici“ či „vydávání“, nýbrž o „předávání“.⁷⁵ Rovněž v cizích jazykových verzích jsou používány odlišné pojmy než extradice.⁷⁶ Tento terminologický rozdíl souvisí především s tím, že se zde nejedná o vztah dvou suverénních států, nýbrž o vztah mezi státem a mezinárodní soudní instancí. Kromě toho je třeba zdůraznit, že trestněprávní odpovědnost jednotlivce podle mezinárodního práva⁷⁷ a tomu odpovídající trestní řízení před příslušným mezinárodním trestním soudem vykazuje natolik výrazná specifika oproti trestní odpovědnosti jednotlivce podle vnitrostátního práva, že zde došlo k určité modifikaci základních principů mezinárodní právní pomoci. Řízení u mezinárodních soudů, jakožto institucí chránících zájem mezinárodního společenství, není spojeno s obdobnými problémy pramenícími z principu reciprocity, jako je tomu v případech spolupráce mezi dvěma suverénními státy. Z tohoto důvodu se zde neuplatňují některé klasické extradiční zásady, jako např. podmínka oboustranné trestnosti, výjimka

⁷⁴ O používání tohoto postupu v praxi hovoří např. Grützner, Pötz, s. 165-167.

⁷⁵ Srov. § 375 odst. 3 trestního řádu.

⁷⁶ Např. v německém jazyce se nehovoří o „Auslieferung“, ale o „Überstellung“ či „Zulieferung“ - srov. např. Heimgartner, s. 12. V anglickém jazyce se pak používá místo pojmu „extradition“ pojem „surrender“ nebo „transfer“ - srov. např. Gilbert, Offenders, s. 48. Čl. 29 odst. 2 Statutu Mezinárodního tribunálu pro bývalou Jugoslávii užívá pojem „the surrender or the transfer of the accused“. Stejná formulace se nachází v čl. 28 odst. 2 Statutu Mezinárodního trestního tribunálu pro Rwandu. Rovněž Statut Mezinárodního trestního soudu používá ve svém čl. 89 místo „extradition“ pojem „surrender“ -- k diskusi ohledně těchto pojmů při přijímání Statutu Mezinárodního trestního soudu srov. Mochochoko, P.: International Cooperation and Judicial Assistance, in: R. S. Lee (ed.): The International Criminal Court, The Making of the Rome Statute – Issues, Negotiations, Results, The Hague, London, Boston, 1999, s. 305-317, s. 309-310.

⁷⁷ Jedná se o individuální odpovědnost jednotlivce za tzv. zločiny podle mezinárodního práva. Podrobnou analýzu lze nalézt v publikaci Šturma, Mezinárodní trestní soud, s. 9 n.

pro politické trestné činy, vnitrostátní pravidla imunity či promlčení nebo zákaz vydávání státních občanů. Jejich ochranná funkce je však plně zohledněna ve statutu konkrétního mezinárodního soudu, který obsahuje také úpravu záruk právního postavení předané osoby.⁷⁸

Hovoříme-li o pojmu předávání, je nutno rovněž zmínit skutečnost, že také v případě tzv. evropského zatýkacího rozkazu se opouští pojem „vydávání“ a nahrazuje se pojmem „předávací řízení“. Zavedením eurozatykače dochází právně i fakticky k nahrazení dosavadního vydávacího řízení novou formou mezistátní spolupráce v trestních věcech. Aktuálním vývojem v rámci Evropské unie a charakteristikou předávacího řízení se budeme podrobně zabývat v rámci následující kapitoly týkající se právního zakotvení institutu extradice v mezinárodním právu.

3. Právní zakotvení extradice v mezinárodním právu

Dosud jsme se zabývali základní pojmovou charakteristikou extradice. Pokusili jsme se znázornit, že extradice se dotýká více právních odvětví, a není tedy možné ji jednoznačně zařadit toliko do jedné právní oblasti. S touto okolností souvisí skutečnost, že rovněž právní zakotvení extradice nemůže pramenit pouze z jednoho okruhu právních norem. Naopak, prameny extradičního práva jsou velmi různorodé a vycházejí jak z práva mezinárodního, tak i vnitrostátního.

Mezinárodní právní pomoc obecně vzniká mezi suverénními státy, které mohou zásadně volně rozhodovat o tom, zda jinému státu danou pomoc poskytnou či nikoli. Primární právní základ pro extradicí se tedy nachází na úrovni práva mezinárodního, v bilaterální či multilaterální mezinárodní smlouvě. Kromě smluvního podkladu se ovšem budeme muset zabývat otázkou, zda v oblasti poskytování mezinárodní právní pomoci existují určité obyčejové normy, jež by státy zavazovaly bez ohledu na jejich možné smluvní závazky. V případě, že mezi dotčenými státy žádná příslušná smlouva není k dispozici, neznamená to automatické vyloučení extradice – dožádaný stát může za těchto okolností žádost o extradicí přijmout či odmítnout. Postupuje přitom na základě

⁷⁸ Srov. Šturma, *Mezinárodní trestní soud*, s. 176-181 (výklad k problematice mezinárodní spolupráce a soudní pomoci ve vztahu k Mezinárodnímu trestnímu soudu).

svého vnitrostátního práva; to se subsidiárně uplatňuje rovněž při aplikaci mezinárodní smlouvy, neboť ta neupravuje všechny aspekty extradice. Tento zjednodušený postup naznačuje, že pro extradici jsou zásadní normy jednak v mezinárodních smlouvách, jednak normy práva vnitrostátního. Samostatně je pak nutno zkoumat případnou existenci obyčejových norem. Podotýkáme, že s ohledem na naše zaměření se budeme zabývat pouze mezinárodněprávními prameny extradiční povinnosti; analýza vnitrostátních norem by značně přesahovala rámec této studie.

3. 1 Multilaterální smlouvy

Hovoříme-li o pramenech extradičního práva, je na prvním místě třeba se zabývat multilaterálními mezinárodními smlouvami, neboť jak bylo řečeno výše, je konsensus mezi státy nezbytným předpokladem vzniku jakékoli formy mezinárodní trestněprávní spolupráce.

Úvodem je třeba poukázat na stále se zvyšující počet nejrůznějších mezinárodních smluv dotýkajících se problematiky extradice. Na jedné straně se jedná o klasické extradiční smlouvy, dále je však třeba zohlednit i rostoucí množství smluv, které se zabývají bojem proti určitým formám zvláště závažné trestné činnosti a které rovněž upravují některé aspekty extradice. Z hlediska geografického můžeme rozlišovat smluvní dokumenty přijímané na úrovni OSN, v rámci Rady Evropy, Evropské unie, schengenského prostoru atd.⁷⁹ Množství těchto smluv, otázka jejich aplikovatelnosti v konkrétních vzájemných vztazích a existence výhrad jsou faktory, které znesnadňují orientaci v tomto právním odvětví, a nelze se pozastavovat nad tím, když se v této souvislosti hovoří o stále hustější a obtížněji proniknutelné síti smluv či dokonce o „smluvním chaosu“⁸⁰ v oblasti extradičního práva a práva upravujícího mezinárodní styk ve věcech trestních obecně.

Z hlediska věcného se hodláme na tomto místě zabývat především klasickými extradičními smlouvami, tj. smlouvami, jejichž prvotním cílem je úprava vzájemné extradiční povinnosti. Další smlouvy, které se týkají potlačování závažné kriminality a

⁷⁹ Grützner, Pötz, s. 75, rozděluje multilaterální smlouvy v této oblasti do čtyř kategorií: instrumenty v rámci OSN, Rady Evropy, Evropské unie a OECD. Přehled těchto smluv pak uvádějí na str. 76-81. Srov. dále grafický přehled nejrůznějších pramenů extradičního práva u Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe, s. 3.

⁸⁰ Grützner, Pötz, s. 65; Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe, s. 2.

kteře upravují jen určité aspekty extradičního práva, zmíníme v této části pouze okrajově, neboť jsme se jim věnovali již v souvislosti se zásadou nevydávání pro politické trestné činy.

Na celosvětové úrovni se zatím myšlenku extradiční smlouvy prosadit nepodařilo. Příčinu je třeba hledat v nejednotnosti postojů států k mnoha dílčím otázkám. Univerzální smlouva by tak mohla odrážet pouze shodu na minimální úrovni, což by ohrožovalo její efektivitu a reálný význam. Kromě toho je nutno zohlednit skutečnost, že extradiční praxe se realizuje spíše v bilaterálním či regionálním měřítku, a není tedy pocítována potřeba upravovat tyto otázky na univerzální úrovni.⁸¹ Alespoň zmínit však musíme modelovou smlouvu o extradicí, vypracovanou v rámci OSN v r.1990, která by měla sloužit jako vzorová smlouva pro uzavírání nových extradičních smluv.⁸²

V jednotlivých regionech světa byly uzavřeny multilaterální extradiční smlouvy. Blíže se budeme zabývat úpravou v evropském prostoru, ovšem ještě než k tomu přistoupíme, sluší se, abychom alespoň ve stručnosti zmínili smluvní úpravu v dalších částech světa.⁸³

Nejstarší regionální úprava extradiční problematiky vznikla na americkém kontinentu. Vzájemná spolupráce v trestních věcech zde byla upravena již ke konci 19. století.⁸⁴ V roce 1889 byla přijata Montevidejská úmluva, která byla v průběhu první poloviny 20. století postupně měněna, a tím přizpůsobována novým společenským a politickým poměrům. V současné době se aplikuje Inter-americká úmluva o extradicí z roku 1981. Rovněž v rámci Ligy arabských států vznikla regionální úprava extradicí; jedná se o úmluvy z let 1952 a 1983.

V následujícím bychom chtěli zaměřit naši pozornost výlučně na evropskou úpravu. V evropském kontextu je přitom třeba rozlišovat dva základní systémy

⁸¹ V literatuře však lze nalézt hlasy podporující ideu univerzální extradiční smlouvy, která by jasně definovala práva a povinnosti států při vydávání pachatelů trestných činů. Srov. Lukášek, L.: Úmluva o potírání teroristických bombových útoků, in: Právník, 2/99, s. 144-154, 149.

⁸² Rezoluce Valného shromáždění 45/116. Pro text viz <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r116.htm> Modelová smlouva byla vypracována jako součást snahy OSN o podporu rozvoje efektivní mezinárodní spolupráce v trestních věcech a boje proti mezinárodnímu organizovanému zločinu. Byla zamýšlena jako rámcový dokument sloužící státům při uzavírání bilaterálních či multilaterálních extradičních smluv. Usiluje rovněž o to, aby státy případně renegociovaly starší extradiční smlouvy s ohledem na aktuální vývoj v oblasti trestní spolupráce. Blíže viz Bantekas, Nash, s. 192-193; Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe, s. 6.

⁸³ Blíže k regionálním úpravám extradicí viz Gilbert, Offenders, s. 34 n.

⁸⁴ Jednalo se o tzv. Dohodu z Limy z roku 1879.

vzájemných smluvních vztahů, a to na jedné straně celoevropskou trestněprávní spolupráci, jež se odehrává v rámci Rady Evropy, a na straně druhé specifický vývoj v rámci Evropské unie, který v posledních letech prožívá velký rozkvět a přináší s sebou mnohé dalekosáhlé proměny tradičního extradičního práva.

3. 1. 1 Smlouvy uzavřené v rámci Rady Evropy

Ovšem nejprve přikročíme k tradiční úpravě extradičních vztahů podle smluv Rady Evropy. V jejím rámci bylo již na počátku 50. let započato s diskusemi o možném zavedení systému zjednodušujícím doposud pouze bilaterální extradiční vztahy mezi jednotlivými evropskými státy. Jako sporné se ukázaly především otázky vydávání vlastních státních občanů a vydávání pro fiskální trestné činy, ovšem nakonec bylo dosaženo konsensu ohledně nutnosti přijetí multilaterální smlouvy vytvářející právní rámec pro zjednodušení extradice mezi evropskými státy. Evropská úmluva o vydávání byla přijata dne 13. prosince 1957 (dále jen „Úmluva roku 1957“ či „Evropská úmluva o vydávání“) a vstoupila v platnost dne 18. dubna 1960.⁸⁵ Je považována za velmi úspěšnou regionální extradiční smlouvu, která vytváří právní základ pro mnohem více případů extradice než jakákoli jiná extradiční smlouva.⁸⁶ Reguluje extradiční vztahy mezi téměř všemi členskými státy Rady Evropy.⁸⁷ Kromě toho jsou smluvními státy ještě dva státy stojící mimo Radu Evropy, a to Izrael a Jižní Afrika.

Chceme-li Úmluvu z roku 1957 stručně charakterizovat, je třeba na úvod zdůraznit, že představuje kompromis mezi různými představami států v oblastech trestního práva hmotného, trestního práva procesního a práva mezinárodního.⁸⁸ S ohledem na tuto názorovou rozmanitost ovlivněnou rovněž střetáváním pohledů práva kontinentálního a práva anglosaského je zřejmé, že v tomto směru nebylo možno vyhovět všem zvláštnostem trestněprávních úprav jednotlivých států. Tato skutečnost se odráží

⁸⁵ ČSFR podepsala tuto úmluvu dne 13. února 1992 a úmluva pro ni vstoupila v platnost na základě svého článku 29 odst. 3 dne 14. července 1992.

⁸⁶ Gilbert, Offenders, s. 36.

⁸⁷ Pro přehled smluvních států a dat vstupu v platnost pro jednotlivé státy – viz <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=024&CM=8&DF=6/7/2006&CL=ENG>

⁸⁸ Gilbert v této souvislosti hovoří o kompromisu na nejnižší úrovni. Srov. Gilbert, Offenders, s. 37, dále srov. např. Loos, B.: *Das Auslieferungsrecht der Bundesrepublik Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des Auslieferungsverkehrs mit den west- und osteuropäischen Staaten*, Frankfurt am Main, 1994, s. 24-25.

např. v čl. 26 smlouvy, který státům poskytuje možnost učinit výhradu k jakémukoli jejímu ustanovení. Státy této možnosti využily ve velmi širokém rozsahu.⁸⁹

Vzhledem k předcházejícím výkladům o hlavních zásadách extradičního práva bychom se na tomto místě neradi opakovali, proto se soustředíme na konkrétní zakotvení těchto zásad v Úmluvě z roku 1957 a dále na stručné zachycení jejího dalšího obsahu.

Úmluva z roku 1957 stanoví v čl. 1 smluvním státům povinnost vzájemně si vydávat, v souladu se stanovenými podmínkami, osoby, proti kterým vedou příslušné orgány dožadující strany trestní stíhání pro trestný čin nebo které jsou vyžadovány těmito orgány k výkonu trestu či ochranného opatření. Nyní k jednotlivým částem této definice podrobněji.

Příslušnými orgány dožadující strany se rozumí soudy a státní zastupitelství, nikoli však orgány policejní. Z definice je patrné, že se Úmluva z roku 1957 vztahuje jednak na extradici za účelem trestního stíhání, jednak za účelem výkonu trestu či ochranného opatření. Ochranné opatření se pro účely úmluvy chápe jako jakýkoli příkaz zahrnující zbavení svobody, který byl trestním soudem vydán dodatkem k trestu odnětí svobody nebo namísto něho (čl. 25).⁹⁰

Pokud jde o vymezení extradičního trestného činu, jedná se dle čl. 2 o takové trestné činy, za které právní řády obou dotčených stran stanoví trest odnětí svobody nebo ochranné opatření, jehož horní hranice činí nejméně jeden rok. V případě extradice za účelem výkonu trestu či ochranného opatření je třeba minimální výše uloženého trestu či ochranného opatření v délce čtyř měsíců.⁹¹ V této souvislosti je dále nutno zdůraznit, že Úmluva z roku 1957 umožňuje státům, aby určité trestné činy z vydávání vyloučily (čl. 2 odst. 3).

V následujících ustanoveních článků 3 – 5 jsou upraveny zásady nevydávání pro stanovené druhy trestných činů, a to trestné činy politické, vojenské a fiskální. Pokud jde

⁸⁹ Pro přehled výhrad jednotlivých států viz <http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ListeDeclarations.asp?NT=024&CM=8&DF=6/7/2006&CL=E&NG&VL=1>

⁹⁰ Srov. §§ 71 – 73 trestního zákona a §§ 21-23 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů.

⁹¹ Toto základní časové omezení však neplatí bezvýjimečně; dožadovaná strana totiž může povolit vydání i pro trestné činy, za něž lze uložit trest odnětí svobody nižší než jeden rok nebo toliko trest peněžitý, a to tehdy, jestliže se žádost o vydání vztahuje k více samostatným trestným činům, z nichž některé nesplňují podmínku pro délku trestu (čl. 2 odst. 2).

o prvně zmíněnou skupinu, zde je třeba učinit několik poznámek. Řada smluvních států učinila k pojmu politického trestného činu prohlášení, jímž vymezila, co tímto pojmem rozumí.⁹² Dále je třeba se zastavit u odst. 4 čl. 3, který obsahuje kolizní ustanovení v tom smyslu, že čl. 3 nebude mít vliv na závazky, které smluvní strany přijaly či přijmou v jiných mnohostranných smlouvách. Toto ustanovení souvisí s tím, že problematikou politických a obdobných trestných činů se zabývají i jiné mezinárodní mnohostranné smlouvy, které se týkají potlačování určitých druhů trestné činnosti. Na tomto místě je vhodné také poznamenat, že pojem politického trestného činu pro účely Úmluvy z roku 1957 byl blíže vymezen dodatkovým protokolem, jemuž se budeme věnovat níže. Konečně považujeme za vhodné podotknout, že v souvislosti s politickým trestným činem je upraven rovněž zákaz vydávání v případě, že žádost o vydání byla podána za účelem stíhat nebo potrestat danou osobu z důvodů její rasy, náboženství, národnosti či politických důvodů.⁹³

V případě fiskálních trestných činů, jimiž Úmluva z roku 1957 rozumí trestné činy související s daněmi, cly, poplatky a devizovými předpisy, není ustanovení pojímáno jako zákaz, nýbrž dovoluje vydání ohledně těchto trestných činů tehdy, pokud se na tom státy dohodnou. Toto znění však bylo modifikováno druhým dodatkovým protokolem.

Jak bylo řečeno výše, stanoví Úmluva z roku 1957 smluvním státům při naplnění daných podmínek povinnost vydávání. Tato povinnost je však prolomena řadou důvodů, kdy stát může odmítnout žádost o vydání a kdy stát žádost o vydání odmítnout musí.

K fakultativním důvodům odmítnutí žádosti o vydání, kdy vydání závisí na úvaze smluvního státu vyjádřené buď v prohlášení k úmluvě nebo na posouzení konkrétního případu ad-hoc, patří následující případy:

- právo odmítnout vydání svých státních občanů (čl. 6).⁹⁴ Smluvní státy učinily prohlášení, co rozumí podle svého vnitrostátního práva pojmem „občan“.⁹⁵ Úmluva stanoví, že státní občanství se určuje k době, kdy se přijímá rozhodnutí o vydání. V případě, že daná osoba se v době mezi přijetím rozhodnutí o vydání a provedením tohoto rozhodnutí stane občanem dožádané strany, může tato vydání odmítnout

⁹² Viz internetová adresa uvedená v pozn. č. 89.

⁹³ Tento zákaz se označuje jako princip non-refoulement. Srov. čl. 33 Ženevské úmluvy o právním postavení uprchlíků z r. 1951, ve znění dodatkového protokolu z r. 1967

⁹⁴ Srov. § 393 odst. 1 písm. a) trestního řádu.

⁹⁵ Viz internetová adresa uvedená v pozn. č. 89.

s poukazem na její státní občanství. Pokud státní občan není vydán, upravuje Úmluva zásadu aut dedere aut iudicare, tj. dožádaná strana je povinna na žádost strany žádající předat věc svým příslušným orgánům, aby mohly zahájit trestní stíhání, považují-li to za vhodné. To znamená, že příslušné orgány dožádané strany nejsou povinny stíhání zahájit vždy, nýbrž mají toliko povinnost věc přezkoumat a poté rozhodnout, zda stíhání zahájí či nikoli.

- Hledisko místa spáchání trestného činu (čl. 7). Dožádaná strana může vydání odmítnout, je-li žádost podána pro trestný čin, který se považuje podle jejího vnitrostátního práva za spáchaný zcela nebo zčásti na jejím státním území.⁹⁶

- Stíhání pro totožné trestné činy (čl. 8). Tento důvod se týká situace, kdy proti žádané osobě vedou příslušné orgány dožádané strany trestní stíhání pro trestný čin, který je předmětem žádosti o vydání.

- Možnost uložení trestu smrti v žádajícím státě (čl. 11). Tento fakultativní důvod pro odmítnutí žádosti o vydání se aplikuje tehdy, kdy je možné podle právního řádu žádající strany uložit trest smrti a současně právní řád strany dožádané trest smrti pro takový trestný čin nestanoví nebo není obvykle vykonáván. V takovém případě lze žádost o vydání odmítnout, pokud žádající strana neposkytne dostatečné ujištění o tom, že trest smrti nebude vykonán.⁹⁷

- Pravomocné rozhodnutí o nezahájení či zastavení trestního stíhání (čl. 9 odst. 1 věta druhá). Tento důvod se týká situace, kdy příslušné orgány dožádané strany již rozhodly nezahajovat či zastavit trestní stíhání pro trestný čin, který je předmětem žádosti o vydání.

- Rozsudek byl vynesena v nepřítomnosti. Tento důvod byl dodatečně upraven v druhém dodatkovém protokolu; vrátíme se k němu tedy níže.

Vedle těchto fakultativních důvodů pro odmítnutí žádosti o vydání zná Úmluva z roku 1957 rovněž některé důvody obligatorní, kdy rozhodnutí o vydání nezávisí na úvaze dožádaného státu a vydání při naplnění podmínek povolit nelze. K těmto důvodům patří tři následující:

⁹⁶ Srov. § 17 trestního zákona a § 393 odst. 1 písm. g) trestního řádu.

⁹⁷ Srov. § 393 odst. 1 písm. h) a i) trestního řádu.

- Překážka věci pravomocně rozhodnuté (ne bis in idem) – čl. 9. Vydání nesmí být povoleno, pokud příslušné orgány dožádané strany již vynesly konečné rozhodnutí o trestném činu, pro který se vydání žádá. Takto zakotvený princip ne bis in idem byl rozšířen druhým dodatkovým protokolem i na některá rozhodnutí třetích smluvních států. Z této zásady ne bis in idem týkající se rozhodnutí třetích smluvních států však úmluva v čl. 9 odst. 3 stanovuje výjimky.

- Promlčení trestního stíhání nebo výkonu trestu. Tento důvod pro obligatorní odmítnutí žádosti o vydání souvisí se zásadou oboustranné trestnosti, která vyžaduje stíhatelnost a možnost vykonání trestu za dané jednání v konkrétním případě.⁹⁸

- Amnestie. Tento důvod byl také doplněn až druhým dodatkovým protokolem. Týká se trestných činů, na které se vztahuje amnestie vyhlášená v dožádaném státě.⁹⁹

Vedle úpravy povinnosti vzájemně si vydávat dané osoby za účelem trestního stíhání či výkonu trestu a zakotvení fakultativních a obligatorních důvodů pro odmítnutí žádosti o vydání řeší Úmluva z roku 1957 také další otázky. Nepovažujeme za nezbytné se podrobně zabývat všemi dalšími ustanoveními; jen stručně připomeňme některá z nich.

Čl. 12 stanoví postup při podávání žádostí a výčet dokladů a informací, které musí být k žádosti přiloženy. Až druhý dodatkový protokol umožnil přímý kontakt mezi ministerstvy spravedlnosti žádající a dožádané strany, přičemž není vyloučen ani kontakt diplomatickou cestou.

V části týkající se zásad extradičního řízení jsme se zabývali mj. zásadou speciality. Tato zásada je v Úmluvě z roku 1957 upravena v čl. 14 odst. 1, podle něhož nemůže být vydaná osoba stíhána, odsouzena ani zbavena svobody z důvodu výkonu trestu či ochranného opatření pro jakýkoli jiný trestný čin než pro ten, pro který byla vydána.¹⁰⁰ Z takto formulované zásady speciality však úmluva upravuje dvě možné výjimky.¹⁰¹ V této souvislosti je třeba připomenout, že zásada speciality se váže k jednání, které naplňuje skutkovou podstatu určitého trestného činu, ovšem nikoli k právní kvalifikaci daného jednání. Na to pamatuje Úmluva v čl. 14 odst. 3, podle něhož

⁹⁸ Srov. § 393 odst. 1 písm. c) trestního řádu.

⁹⁹ Srov. § 393 odst. 1 písm. d) trestního řádu.

¹⁰⁰ Srov. §§ 389 a 402 trestního řádu.

¹⁰¹ Pokud s tím dožádaná strana souhlasí a dále tehdy, pokud daná osoba měla možnost opustit území smluvní strany, do které byla vydána, a neučinila tak do 45 dnů od propuštění nebo se na toto území po jejím opuštění vrátila.

v případě překvalifikování trestného činu může být vydaná osoba nadále stíhána či potrestána, pokud trestný čin po nové kvalifikaci nadále vykazuje znaky skutkové podstaty trestného činu, který by podléhal vydání.

Úmluva z roku 1957 dále upravuje otázky týkající se procesních postupů při předání samotném, jako je úprava předběžné vazby, předání osoby, odložení předání, podmíněného předání či předání věcí. Zastavme se blíže u následujících ustanovení.

V extradiční praxi často dochází k tomu, že o vydání jedné osoby žádá více států, neboť se podle svého vnitrostátního práva považují za příslušné k provedení trestního řízení či výkonu trestu. Tento stav řeší Úmluva z roku 1957 v čl. 17 tak, že při střetu žádostí dožádaná strana rozhodne, kterému státu bude daná osoba vydána, a to s přihlédnutím ke všem okolnostem, zejména k závažnosti spáchaného trestného činu, místu spáchání, datu žádostí, občanství dané osoby a možnosti následného vydání do dalšího státu.¹⁰²

Pokud jde o extradiční řízení, tedy řízení o přípustnosti vydání, extradiční vazbě a povolení vydání, odkazuje Úmluva z roku 1957 na vnitrostátní právo každého dožádaného smluvního státu (čl. 22).

Konečně je třeba zdůraznit čl. 28, podle něhož Úmluva z roku 1957 nahradí u smluvních států ustanovení všech bilaterálních extradičních dohod, které upravují vydávání mezi kterýmikoli dvěma smluvními státy. Tato úprava však nevylučuje sjednávání dvoustranných či mnohostranných dohod k doplnění ustanovení Úmluvy. Těmto následným dohodám se budeme věnovat později v souvislosti s vývojem extradičních vztahů v rámci Evropské unie.

Opakovaně bylo zmíněno, že k Úmluvě z roku 1957 byly postupně přijaty dva dodatkové protokoly. První z nich byl přijat dne 15. října 1975 a vstoupil v platnost dne 20. srpna 1979.¹⁰³ Tento dodatkový protokol se týká především omezení pojmu politického trestného činu podle čl. 3 Úmluvy. Stanoví, že za politické trestné činy nebudou považovány zločiny proti lidskosti, trestné činy podle Ženevských úmluv z roku 1949 a jakákoli obdobná porušení norem válečného práva. Dále se protokol dotýká rozšíření zásady *ne bis in idem* na některá rozhodnutí třetích smluvních států.

¹⁰² Srov. § 401 trestního řádu.

¹⁰³ Česká republika dodatkový protokol podepsala dne 18. prosince 1995 a vstoupil pro ni v platnost dne 17. února 1997. Byl zveřejněn pod č. 29/1997 Sb.

Druhý dodatkový protokol byl přijat dne 17. března 1978 a vstoupil v platnost dne 5. června 1983.¹⁰⁴ Upravuje nově otázku vydávání pro fiskální trestné činy (čl. 2).¹⁰⁵ Z hlediska ochrany lidských práv extradované osoby má zásadní význam nově zavedený fakultativní důvod pro odmítnutí žádosti, který spočívá ve vynesení rozsudku v nepřítomnosti (čl. 3). V takovémto případě může dožádaná strana žádost o vydání odmítnout, jestliže podle jejího názoru v trestním řízení nebyla dostatečně zajištěna minimální práva obhajoby. Vydání je však možné povolit, pokud dožadující strana poskytne dostačující ujištění o tom, že dané osobě zaručí právo na nové trestní řízení, v němž budou garantována práva obhajoby. Vzhledem k celkovému zaměření naší práce se k otázce rozsudků v nepřítomnosti vrátíme podrobně později. Konečně druhý dodatkový protokol zavádí mezi obligatorní důvody odmítnutí žádosti o vydání amnestii v dožádaném státě.

V dosavadním textu jsme se při seznamování s prameny extradičního práva zabývali výlučně celoevropskou úpravou zakotvenou v rámci Rady Evropy. Zde je nutno podotknout, že se naše pozornost soustředila výlučně na čistě extradiční smlouvy, které obsahují závazek států za stanovených podmínek vydávat žádané osoby. Vedle těchto smluv v rámci Rady Evropy byly přijaty i další smlouvy, jež se extradiční problematiky v určitých aspektech týkají, ty však budou předmětem našeho zájmu až v další části. Na tomto místě je totiž třeba nejprve systematicky probrat navazující problematiku týkající se pramenů extradičního práva, a to otázky extradiční spolupráce v rámci Evropské unie. Přecházíme zde sice ze systému práva mezinárodního do oblasti práva evropského, ovšem vzhledem k významu aktuálního právního vývoje v této sféře není možné tuto odbočku neučinit, resp. při jejím opomenutí bychom se připravili o možnost uchopit současnou podobu institutu extradice v celé jeho šíři.

¹⁰⁴ Česká republika druhý dodatkový protokol podepsala stejně jako první dodatkový protokol dne 18. prosince 1995 a vstoupil pro ni v platnost 17. února 1997. Byl zveřejněn pod č. 30/1997 Sb.

¹⁰⁵ Zatímco původní text Úmluvy z roku 1957 dovoľoval vydávání pro tento druh trestné činnosti tehdy, pokud se na tom státy dohodly, modifikované znění stanoví, že vydání bude povoleno, jestliže daný čin odpovídá podle právního řádu dožádané strany trestnému činu stejné povahy.

3. 1. 2 Vývoj v rámci Evropské unie

Předtím, než se dostaneme k dnešní podobě extradičních vztahů mezi členskými státy Evropské unie, je třeba nejprve stručně zrekapitulovat historický vývoj trestněprávní spolupráce mezi těmito státy.

Zde můžeme rozlišovat několik etap vývoje mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech. V literatuře je používáno např. členění na etapy, jejichž hranice jsou dány vstupem v platnost smlouvy o Evropské unii, Amsterodamské smlouvy a Niceské smlouvy.¹⁰⁶

Všechna tato období lze podřadit pod společný jmenovatel, kterým je utváření myšlenky tzv. společného justičního prostoru, jakožto pojmu charakterizujícího mezinárodní justiční spolupráci v rámci Evropské unie. Pro tuto ideu je zásadní otázka tzv. evropské teritoriality, která přímo souvisí s fikcí jednotného státního území v rámci Evropské unie, na němž by se vůči občanům členských států prováděly akty veřejné moci bez ohledu na státní hranice. Vzhledem k tomu, jak úzce jsou spojeny trestněprávní akty s územní suverenitou státu, je zřejmé, že myšlenka evropské teritoriality se zatím pohybuje pouze na úrovni úvah a prosazuje se jen velmi pozvolna zaváděním nových institutů evropské justiční spolupráce.

Zásadní význam pro oblast justiční spolupráce mělo zavedení tzv. Schengenského systému.¹⁰⁷ Na první pohled se může zdát, že tento souhrn opatření týkající se především rušení vnitřních hraničních kontrol a posílení kontrol na vnějších hranicích s problematikou justiční spolupráce přímo nesouvisí. Ovšem brzy se ukázalo, že je tomu právě naopak, neboť tento krok radikálně prohlubující integraci evropských států ve sféře volného pohybu základních ekonomických faktorů s sebou přinesl závažné důsledky

¹⁰⁶ Jedná se tedy o data 1. 11. 1993, 1. 5. 1999 a 1. 2. 2003. Toto členění používá např. Kloučková, Fenyk, s. 102 s dalšími odkazy na literaturu.

¹⁰⁷ Tzv. Schengenský systém tvoří Dohoda o postupném rušení kontrol na společných státních hranicích ze dne 14. 6. 1985 uzavřená mezi Belgií, Nizozemím, Lucemburskem, Německem a Francií a tzv. Schengenská prováděcí úmluva ze dne 19. 6. 1990. V současné době nejsou členy schengenského systému Irsko, Velká Británie a deset nových členských států Evropské unie. Dále je třeba poznamenat, že Dánsko má v schengenském systému zvláštní postavení; Norsko a Island jako státy stojící mimo Evropskou unii jsou státy přidruženými.

Původně se jednalo o smlouvy mezinárodního práva veřejného, což odráželo toliko mezivládní charakter tzv. 3 pilíře Evropské unie, který obsahoval ustanovení o spolupráci v oblastech justice a vnitra. V důsledku přijetí Amsterodamské smlouvy byla značná část 3. pilíře „komunitarizována“, tj. převedena do 1. pilíře. Srov. také Protokol k Amsterodamské smlouvě o začlenění Schengenského systému do rámce Evropské unie (čl. 1).

v podobě zvýšení propustnosti státních hranic, snížení možnosti kontroly nad činností kriminálních skupin, ulehčení možnosti komunikace uvnitř těchto organizovaných skupin a také usnadnění možnosti útěku po spáchání trestné činnosti.

Schengenská prováděcí úmluva se týká především těchto oblastí:¹⁰⁸ zrušení kontrol osob a zboží na vnitřních hranicích, posílení kontrol na vnějších hranicích, harmonizace vízové a azylové politiky, spolupráce v oblasti zbraní a střeliva, zlepšení úrovně policejní a justiční spolupráce a zavedení Schengenského informačního systému.

Vzhledem k předmětu této studie nás zajímá především část o justiční spolupráci v trestních věcech, která je zaměřena pouze na vybrané aspekty této oblasti. Dotýká se problematiky justiční spolupráce v trestních věcech v užším slova smyslu, kde doplňuje Evropskou úmluvu o právní pomoci v trestních věcech, zásady zákazu dvojího trestání, předávání k výkonu rozsudku a extradice. Ustanovení o extradici měla doplnit Evropskou úmluvu o vydávání a usnadnit její používání; brzy se však stala neaktuální s ohledem na přijetí nové právní úpravy.

Nové možnosti pro navázání užší spolupráce v trestněprávní oblasti přinesla smlouva o založení Evropské unie. Právním základem se stalo ustanovení původně označované jako K.1 (dnes čl. 29) a K.3 (dnes čl. 31). Ustanovení čl. K.1 zařadilo mezi záležitosti společného zájmu oblast justiční spolupráce v trestních věcech a čl. K.3 pak pro tuto oblast umožnil přijímání právních aktů.

Další etapa vývoje spolupráce v oblasti uplatňování trestního práva nastala s přijetím Amsterodamské smlouvy, která vstoupila v platnost dne 1. 5. 1999. Touto smlouvou byla převedena část 3. pilíře do komunitárního práva a zůstala v něm oblast policejní a justiční spolupráce v trestních věcech. Evropská unie se začala koncentrovat také na spolupráci v boji proti organizovanému zločinu (zejména problematika terorismu, obchodu s drogami, obchodu s lidmi a otázky korupce). V justiční oblasti se nyní hovoří o potřebě užší spolupráce justičních a jiných příslušných orgánů členských států a sbližování vnitrostátních norem trestního práva. Ustanovení čl. 31 smlouvy o Evropské unii výslovně zmiňuje zjednodušení a urychlení spolupráce příslušných orgánů členských

¹⁰⁸ Blíže k Schengenskému systému srov. např. Píkna, B.: Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu (oblast policejní a justiční spolupráce), 2. vydání, Praha, 2004, s. 193-229.

států v trestním řízení či při výkonu rozhodnutí a zjednodušení vydávacího řízení mezi členskými státy.

Vedle právních základů prohlubující se integrace v oblasti trestněprávní spolupráce v zakládacích smlouvách Evropských společenství, resp. Evropské unie nemůžeme opomenout skutečnost, že v oblasti prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti, jak tento pojem používá Amsterodamská smlouva, jsou přijímány i různé programové dokumenty, akční plány apod. Na tomto místě považujeme za vhodné zmínit zejména Akční plán Evropské rady z Cardiffu,¹⁰⁹ kde se hovoří o potřebě zjednodušení vydávání osob mezi členskými státy, dále závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere,¹¹⁰ podle nichž by měl být mezi členskými státy zrušen formální postup vydávání osob, a konečně Haagský program.¹¹¹ Tento program vytýčil, pokud jde o justiční spolupráci v trestních věcech, zejména úkoly týkající se omezování stávajících právních překážek, dokončení programu opatření k uplatňování zásady vzájemného uznávání soudních rozhodnutí v trestních věcech a sbližování právních předpisů.

Na tyto programové dokumenty navázaly rovněž právní normy, které v rámci Evropské unie blíže upravily extradiční problematiku. Zmínili jsme skutečnost, že extradiční otázky částečně regulovala Schengenská prováděcí úmluva a že tato úprava přestala být aktuální vzhledem k nově přijatým normám. Nyní se k těmto předpisům budeme věnovat podrobněji.

Jedná se o dvě smlouvy přijaté mezi členskými státy Evropské unie, a to Úmluva o zkráceném vydávacím řízení mezi členskými státy Evropské unie z 10. 3. 1995¹¹² a Úmluva o vydávání mezi členskými státy Evropské unie z 27. 9. 1996¹¹³. Úvodem nutno

¹⁰⁹ Srov. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/54315.pdf, závěry ze zasedání Evropské rady v Cardiffu, 15.- 16. červen 1998, spravedlnost a vnitro – body 37-43

¹¹⁰ Srov. http://ue.eu.int/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/00200-r1_en9.htm Zasedání se konalo ve dnech 15. a 16. 10. 1999.

¹¹¹ Haagský program; posílení svobody, bezpečnosti a práva v Evropské unii byl přijat v podobě závěrů předsednictví ze zasedání Evropské rady v Bruselu ve dnech 4.-5. 11. 2004 a navazuje na závěry summitu v Tampere. Program stanovuje obecné priority a politické cíle v oblasti vnitřní bezpečnosti Evropské unie na období následujících pěti let. Jeho cílem je zlepšit schopnost Evropské unie zaručit základní lidská práva, poskytovat potřebným osobám ochranu v souladu s Ženevskou úmluvou o uprchlících, regulovat migrační toky a kontrolovat vnější hranice, dále bojovat proti organizovanému mezinárodnímu zločinu a v neposlední řadě prohlubovat vzájemné uznávání soudních rozhodnutí. Na Haagský program navazuje Akční plán k implementaci Haagského programu, který byl schválen dne 3. 6. 2005 Radou ministrů justice a vnitra.

¹¹² Úřední věstník C78, 30. 3. 1995

¹¹³ Úřední věstník C313, 23. 10. 1996

poznámenat, že tyto úmluvy nikdy nevstoupily v platnost a byly nahrazeny tzv. evropským zatýkacím rozkazem.

Účelem těchto smluv nebylo nahradit Evropskou úmluvu o vydávání z roku 1957 s jejími dodatkovými protokoly, nýbrž její ustanovení toliko doplnit a přizpůsobit zesílené integraci mezi členskými státy Evropské unie.¹¹⁴

Cílem prvně jmenované smlouvy bylo zjednodušit a urychlit extradiční řízení v případech, kdy s vydáním dotčená osoba souhlasí. Úmluva tak měla poskytovat flexibilní právní rámec pro zjednodušené vydávání tak, aby bylo možné vyhnout se časovým prodlevám, s nimiž byla aplikace dosavadního právního režimu spojena. Zatímco tato úmluva byla zamýšlena jako doplnění Evropské úmluvy o vydávání v procesních aspektech, byla Úmluva o vydávání mezi členskými státy Evropské unie koncipována mnohem šířeji. Tato úmluva totiž představovala podstatnou změnu oproti Evropské úmluvě z roku 1957 a přinášela s sebou některé zásadní změny v oblasti vymezení podmínek extradice. Ve srovnání s tradičními extradičními zásadami se jedna z podstatných změn týkala zmírnění požadavku na oboustrannou trestnost. Zatímco Evropská úmluva o vydávání vyžaduje u extradice za účelem trestního stíhání minimální sazbu ve výši 12 měsíců podle právního řádu obou dotčených států, úmluva z roku 1996 počítá s hranicí trestní sazby 12 měsíců podle právního řádu žádajícího státu, ovšem pouze 6 měsíců podle právního řádu státu dožadovaného (čl. 2 odst. 1). Další změna se týkala zákazu vydávání pro politické trestné činy. Nově je tato otázka koncipována tak, že zásadně žádný trestný čin nesmí být považován dožadovaným státem za trestný čin politický či s politickým činem související; k tomuto ustanovení je sice přípustná výhrada, ovšem pouze v omezeném rozsahu (čl. 5 úmluvy). Konečně tato úmluva výrazně modifikuje zákaz vydávání vlastních státních občanů, neboť stanoví zásadní povinnost vydávat státní občany. K tomuto ustanovení je rovněž přípustná výhrada, ovšem pouze na dobu 5 let (čl. 7).

Z uvedeného je patrné, že Úmluva o vydávání mezi členskými státy Evropské unie odrážela velmi významný posun v oblasti extradičních vztahů v rámci prohlubující se integrace Evropské unie a naznačovala ochotu výrazným způsobem korigovat tradičně chápané základní principy extradičního práva. Ani jedna z obou zmíněných úmluv

¹¹⁴ Blíže k úmluvám z let 1995 a 1996 srov. Bantekas, Nash, s. 194–199; Gilbert, Offenders, s. 38–39

nevstoupila v platnost. Ovšem nikoli proto, že by zde zakotvený směr nebyl akceptován, nýbrž z toho důvodu, že aktuální vývoj směřoval k ještě zásadnější proměně původní podoby extradice, a to k systému předávacího řízení podle tzv. evropského zatýkacího rozkazu. Tomuto zcela novému institutu se hodláme věnovat na následujících řádkách.

V předcházejícím textu jsme se pokusili nastínit vývojovou tendenci v oblasti trestněprávní spolupráce mezi členskými státy Evropské unie, která se odráží jak v doplňování ustanovení primárního práva, tak následně v přijímání různých programových dokumentů a právně závazných norem. Zmínili jsme závěry ze zasedání Evropské rady v Tampere z října 1999, kde se v bodě 35 hovoří o tom, že by měl být mezi členskými státy zrušen formální postup vydávání osob, které se po vynesení pravomocného rozsudku vyhýbají spravedlnosti, a že by se měly urychlit postupy vydávání osob, které jsou podezřelé ze spáchání trestného činu. Prosazení této idey podstatným způsobem ovlivnily teroristické útoky na USA ze dne 11. 9. 2001.¹¹⁵ Je však třeba podotknout, že i přes zařazení evropského zatýkacího rozkazu do kontextu boje proti terorismu je tento nový institut pojímán mnohem šfeji; oblast boje proti terorismu přesahuje a vztahuje se i na jiné druhy trestné činnosti. Na druhé straně nelze přehlédnout, že aktuální vývoj z podzimu 2001 urychlil rozhodnutí o jeho zavedení. Širší záběr tohoto nového institutu souvisí s tím, že se jedná o jeden z převratných kroků na cestě k realizaci výše zmíněné myšlenky evropské teritoriality.

Výsledkem tohoto vývoje se stalo Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy ze dne 13. 6. 2002¹¹⁶ (dále jen „rámcové rozhodnutí“¹¹⁷). V následujícím výkladu se zaměříme především na výchozí

¹¹⁵ S odvoláním na závěry z Tampere se Evropská rada na svém mimořádném zasedání v Bruselu dne 21. 9. 2001 v rámci evropské politiky boje proti aktuální hrozbě terorismu dohodla na zavedení evropského zatýkacího rozkazu a tento svůj záměr stvrdila na svém zasedání v Gentu konaném ve dnech 19.-21. 10. 2001.

¹¹⁶ Úřední věstník L190/1-18, 18. 7. 2002, 2002/584/SVV

¹¹⁷ Rámcová rozhodnutí jsou právním nástrojem 3. pilíře Evropské unie. Podle čl. 34 odst. 2 písm. b) smlouvy o Evropské unii slouží rámcová rozhodnutí ke sblížení zákonů a jiných předpisů členských států, jsou pro členské státy závazná co do výsledku, jehož má být dosaženo, přičemž volba forem a prostředků implementace se ponechává vnitrostátním orgánům; rámcová rozhodnutí nemohou mít přímý účinek. Tato okolnost je odlišuje od směrnice jakožto právního nástroje 1. pilíře Evropské unie. Rámcová rozhodnutí tedy sama o sobě nemohou založit vnitrostátním právním subjektům žádná práva či povinnosti. Členské státy je musy implementovat do svého vnitrostátního právního řádu, tedy podniknout všechny nezbytné kroky, aby jejich vnitrostátní úprava byla v souladu s rámcovým rozhodnutím. K pojmu rámcových rozhodnutí srov. např. von der Groeben, H., Schwarze, J. (vyd.): Kommentar zum Vertrag über

principy, o něž se rámcové rozhodnutí opírá, a dále na znázornění podmínek předávání ve srovnání s tradičními podmínkami extradice.

Výchozí principy, na nichž je evropský zatýkácí rozkaz (dále jen „EZR“) postaven, je možno vyčíst z preambule rámcového rozhodnutí. Na prvním místě je třeba uvést zastřešující princip vzájemné důvěry (odst. 10 preambule), který vyjadřuje důvěru ve strukturu a schopnost fungování justičních systémů jednotlivých členských států a rovněž ve schopnost zajistit právo na spravedlivý proces. Tato vzájemná důvěra partnerů, mezi nimiž panuje hodnotový soulad, se projevuje i v dalších nástrojích upravujících právní pomoc v trestních věcech v širším smyslu.¹¹⁸

Princip vzájemné důvěry s důrazem na společně sdílené hodnoty pak utváří podobu dalších východisek, o něž se rámcové rozhodnutí opírá. Jedná se o snahu zavést první konkrétní opatření v oblasti trestního práva k provedení zásady vzájemného uznávání (odst. 6 preambule).¹¹⁹ Tento krok směřuje k nahrazení tradičních extradičních vztahů, tedy ke zrušení vydávání mezi členskými státy a jeho nahrazení systémem předávání mezi justičními orgány jednotlivých členských států (odst. 5 preambule).

Dále je možno z preambule rámcového rozhodnutí vyvodit princip justiční kontroly, který spočívá v tom, že justiční orgán členského státu, v němž byla vyžádána osoba zatčena, musí přijmout rozhodnutí o jejím předání (odst. 8 preambule).

Konečně je nutno zdůraznit princip ochrany lidských práv. Ten se projevuje jednak v tom, že provádění rámcového rozhodnutí lze pozastavit pouze v případě závažného a trvajícího porušování zásad stanovených v čl. 6 odst. 1 Smlouvy o Evropské unii, pokud toto porušení Rada zjistila postupem stanoveným v čl. 7 této smlouvy. Dále je zde výslovně uvedeno, že rámcové rozhodnutí ctí základní práva a svobody zakotvené v čl. 6 Smlouvy o Evropské unii, tj. zejména zásady svobody, demokracie, právního státu a respektování základních lidských práv podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Rovněž je zde výslovně uvedena zásada non-refoulement (odst. 13 preambule) a princip ochrany lidských práv se odráží v různých ustanoveních rámcového

die Europäische Union und zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft, 6. vydání, 2003, I. Band, s. 380-383.

¹¹⁸ Srov. např. preambuli Úmluvy o vzájemné pomoci v trestních věcech mezi členskými státy Evropské unie z 29.5. 2000, Úřední věstník C 197/3-18, 12.7.2000.

¹¹⁹ K pojmu vzájemného uznávání trestních rozhodnutí srov. např. Schünemann, B.: *Europäischer Haftbefehl und EU-Verfassungsentwurf auf schiefer Ebene*, in: *Zeitschrift für Rechtspolitik*, 2003, s. 185-189, s. 186-189; Vogel, J.: *Abschaffung der Auslieferung*, in: *JZ* 19/2001, s. 937-943, s. 940-941.

rozhodnutí samotného, např. v ustanovení o právu na obhájce, tlumočníka, lhůtách pro předání či v ustanoveních o právu na poskytnutí vymezených informací.

Poslední v preambuli zakotvený princip, jenž je třeba na tomto místě zmínit, je princip ochrany osobních údajů (odst. 14).

Ještě než se dostaneme k bližšímu znázornění podmínek předávání, je nutno se zastavit u samotného pojmu EZR. Z používané terminologie, kdy se v souvislosti s extradicí hovoří o „vydávání“ a v souvislosti s EZR o „předávání“, je patrné, že se jedná o odlišné systémy. Považujeme tedy za vhodné objasnit pojem EZR právě na pozadí srovnání s tradičním systémem extradičním. Extradici jsme definovali jako formu mezinárodní právní spolupráce v trestních věcech, kterou stát vydává fyzickou osobu, jež se nachází na jeho státním území, jinému státu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu. Jde tedy o přesun osoby z jedné jurisdikce do jiné na základě žádosti žádajícího státu vůči státu dožádanému, který tuto žádost posoudí a rozhodne o vydání či nevydání. Srovnáme-li tuto definici extradice s vymezením EZR v čl. 1 odst. 1 rámcového rozhodnutí, přestává nám vyhovovat. EZR je zde vymezen jako justiční rozhodnutí, které vydal některý členský stát proto, aby jiný členský stát zatkl a předal vyžádanou osobu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím svobody.¹²⁰ EZR není přímo vykonatelný na území jiného členského státu v tom smyslu, že by pouze na jeho základě měl vykonávající členský stát povinnost žádanou osobu zatknout a předat. Naopak, výkon EZR je podroben justiční kontrole ve vykonávajícím členském státě, neboť justiční orgán státu, v němž se daná osoba nachází, musí vždy přijmout rozhodnutí o jejím předání či za určitých podmínek nepředání. V definici EZR v čl. 1 odst. 1 se hovoří o justičním rozhodnutí, ovšem fakticky se jedná o žádost vystavujícího justičního orgánu o zatčení a předání hledané osoby směřující vůči vykonávajícímu justičnímu orgánu. Vydání EZR musí vždy předcházet vykonatelný rozsudek či zatýkací rozkaz, na jehož základě je možné usilovat o předání dané osoby.

V případě klasického extradičního systému vypadá postup tak, že žádající stát zpracuje žádost o vydání a předá ji příslušným orgánům státu, na jehož území se požadovaná osoba nachází, přičemž tato žádost se předává formou diplomatického styku nebo formou styku mezi ministerstvy. V závislosti na systému extradičního řízení

¹²⁰ Srov. § 404 trestního řádu.

v dožádaném státě je pak vydáno rozhodnutí správního či soudního orgánu, popř. obou, zda bude daná osoba vydána či nikoliv.

Naproti tomu v případě EZR vypadá postup tak, že justiční orgán jednoho státu (tzv. vystavující justiční orgán ve smyslu čl. 6 odst. 1 rámcového rozhodnutí) vydá EZR a může jej podle čl. 9 odst. 1 rámcového rozhodnutí sám předat přímo justičnímu orgánu druhého státu (tzv. vykonávající justiční orgán dle čl. 6 odst. 2 rámcového rozhodnutí).¹²¹ Justiční orgán požadující předání osoby může také učinit záznam v Schengenském informačním systému, přičemž tento záznam je postaven naroveň EZR (čl. 9 odst. 2 a 3 rámcového rozhodnutí).¹²²

EZR vydaný v jednom členském státě tedy vyvolává přímé účinky v jiném členském státě, kde na jeho základě může dojít k zatčení požadované osoby. O tom, zda bude požadovaná osoba předána, rozhodne vykonávající justiční orgán ve lhůtách a za podmínek stanovených v rámcovém rozhodnutí.

Společným znakem extradice a předávání podle EZR je to, že dochází k přesunu osoby z jurisdikce jednoho státu do jurisdikce státu jiného. Předávání však představuje podstatně rychlejší a jednodušší postup, a to z toho důvodu, že odpadá mezičlánek v podobě nutnosti rozhodování ústředních správních orgánů. Další rozdíly souvisí s modifikací tradičních podmínek vydávání.

EZR je stejně jako extradice postaven na zásadě reciprocit, která je spojena s principem vzájemné důvěry a vzájemného uznávání rozhodnutí justičních orgánů. Pokud jde o vymezení trestných činů, na něž se rámcové rozhodnutí vztahuje, jedná se o trestné činy, za něž právní řád vystavujícího členského státu stanoví trest odnětí svobody či ochranné opatření v délce nejméně 12 měsíců a v případě předání za účelem výkonu trestu, popř. ochranného opatření nejméně 4 měsíce (čl. 2 odst. 1 rámcového rozhodnutí). Srovnáme-li tyto hranice s vymezením extradičních trestných činů podle Úmluvy z roku 1957, je patrné, že tyto hranice jsou shodné. Rozdíl je však v tom, že zatímco Úmluva z roku 1957 vyžaduje splnění podmínky jednoho roku jak v žádajícím, tak i v dožádaném

¹²¹ Srov. § 405 odst. 5 trestního řádu.

¹²² Další možný postup pro doručování EZR popisuje čl. 10 rámcového rozhodnutí. Lze využívat zabezpečený telekomunikační systém Evropské justiční sítě, nebo nelze-li využít služeb Schengenského informačního systému, je možný postup prostřednictvím Interpolu.

státě, rámcové rozhodnutí považuje za dostačující její splnění toliko ve státě vystavujícím, tj. usilujícím o předání.

Pokud jde o trestné činy vyloučené z možnosti předávání, nutno připomenout, že Úmluva z roku 1957 stanoví zásadu nevydávání pro činy politické, vojenské a fiskální. Naproti tomu rámcové rozhodnutí žádné takové vyloučení neobsahuje, což představuje zcela radikální změnu jednoho z tradičních pilířů extradičního práva.

Jako další je v rámcovém rozhodnutí upravena v čl. 2 odst. 2 zásada oboustranné trestnosti. Tato klasická zásada pramenící z principu recipacity je zde oproti svému tradičnímu pojetí podstatným způsobem modifikována. Čl. 2 odst. 2 vyjmenovává 32 druhů trestné činnosti,¹²³ u nichž za podmínky, že právní řád vystavujícího členského státu za ně stanoví horní hranici trestu odnětí svobody či délky ochranného opatření nejméně 3 roky, nebude při předání vyžadována oboustranná trestnost. Tento seznam jednání má v rámcovém rozhodnutí podobu taxativního výčtu, ovšem počítá se s možností jeho rozšíření.

Co se týče jiných než zde výslovně uvedených druhů trestné činnosti, upravuje tuto otázku rámcové rozhodnutí tak, že v těchto případech může být předání vázáno na podmínku, že dané jednání je trestným činem rovněž ve vykonávajícím státě. Oboustranná trestnost zde zůstává zachována, ovšem pouze fakultativně.

Je tedy možné shrnout, že u vymezené skupiny trestných činů došlo ke zrušení zásady oboustranné trestnosti. Určité prvky, které s touto zásadou souvisí, v šak n adále přežívají v podobě obligatorních (čl. 3 rámcového rozhodnutí) a většiny fakultativních (čl. 4 rámcového rozhodnutí) důvodů pro odmítnutí výkonu EZR. Zachovány tak byly

¹²³ Jedná se zejména o tyto druhy trestné činnosti: účast na zločinném spolčení, terorismus, obchod s lidmi, pohlavní vykořisťování dětí a dětská pornografie, nedovolený obchod s omamnými s psychotropními látkami, se zbraněmi, střelivem a výbušninami, s lidskými orgány a tkáněmi, s kulturními statky, s hormonálními látkami a jinými prostředky na podporu růstu, s jadernými a radioaktivními materiály, dále korupce, podvody, praní výnosů z trestné činnosti, padělání měny, počítačová trestná činnost, vražda a těžké ublížení na zdraví, únos a brání rukojmí, rasismus a xenofobie, trestné činy spadající do působnosti Mezinárodního trestního soudu a další.

Členské státy provedly ve svém vnitrostátním právu ustanovení čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí různým způsobem. Některé v podstatě převzaly seznam jednání podle tohoto ustanovení, jiné se pokusily pod tyto kategorie jednání subsumovat vlastní skutkové podstaty, které podle nich odpovídají vymezení v čl. 2 odst. 2. K tomu srov. § 412 trestního řádu.

tradiční důvody odmítnutí předání, které jsou upraveny v Úmluvě z roku 1957, jako překážka amnestie, promlčení či zásada ne bis in idem.¹²⁴

Další klasická zásada extradičního práva se týká nevydávání vlastních státních občanů. Výše jsme již hovořili o tom, že tato zásada byla v rámci Evropské unie modifikována zněním Úmluvy o vydávání mezi členskými státy Evropské unie z roku 1996.

Rámcové rozhodnutí tuto zásadu neupravuje jako obligatorní důvod pro odmítnutí výkonu EZR. Její stopy však nalezneme v úpravě fakultativních důvodů odmítnutí. Podle čl. 4 odst. 6 může vykonávající justiční orgán odmítnout výkon EZR, jestliže požadovaná osoba je státním občanem vykonávajícího státu (nebo zde má trvalé bydliště), byl-li EZR vydán za účelem výkonu trestu odnětí svobody či ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody a vykonávající členský stát se zaváže provést výkon trestu (popř. ochranného opatření) podle svého vnitrostátního práva.¹²⁵ Tento fakultativní důvod pro odmítnutí předání vlastního státního občana se tedy týká toliko předání za účelem výkonu trestu (popř. ochranného opatření), nikoli za účelem trestního stíhání.

Předání za účelem trestního stíhání se týká jiné ustanovení rámcového rozhodnutí, a to čl. 5 odst. 3. Čl. 5 upravuje možné záruky, které musí v určitých případech poskytnout vystavující členský stát; tyto záruky mají charakter podmínek, na jejichž splnění závisí, zda vykonávající stát EZR provede. V odst. 3 tohoto článku je upravena situace, kdy je EZR vydán za účelem trestního stíhání a kdy je žádaná osoba státním příslušníkem vykonávajícího členského státu nebo tam má trvalé bydliště. V takovém případě může vykonávající stát vázat předání takové osoby na podmínku, že po skončení

¹²⁴ Dále patří mezi obligatorní důvody odmítnutí výkonu EZR skutečnost, že žádaná osoba není podle práva vykonávajícího státu vzhledem ke svému věku za dané jednání trestně odpovědná. Mezi fakultativní důvody odmítnutí patří např. skutečnost, že daná osoba je ve vykonávajícím státě stíhána za stejný trestný čin jako je trestný čin, pro který byl EZR vydán; dále skutečnost, že orgány vykonávajícího členského státu rozhodly buď nezahájit či zastavit trestní řízení kvůli trestnému činu, pro který byl EZR vydán, a další důvody výslovně uvedené v čl. 4 rámcového rozhodnutí.

¹²⁵ Srov. § 411 odst. 6 písm. e) trestního řádu. Zde je tento důvod odmítnutí výkonu EZR pojmán jako obligatorní, a to tehdy, pokud daná osoba se svým předáním do jiného členského státu za účelem výkonu trestu nesouhlasí.

řízení ve státě, který EZR vydal, bude tato osoba vrácena do vykonávajícího státu k výkonu trestu či ochranného opatření.¹²⁶

Klasická zásada nevydávání vlastních státních občanů tak zůstala v rámcovém rozhodnutí zachována pouze v této omezené podobě. Její aplikace nebrání předání státního občana vykonávajícího státu do jiného státu za účelem trestního stíhání, kde mohou být vhodnější podmínky pro úspěšné provedení řízení; na druhé straně však počítá s tím, že k výkonu trestu či ochranného opatření dojde v domovském státě dané osoby, kde mohou být lépe zajištěny předpoklady výchovného působení a následné resocializace.

Srovnáváme-li podobu podmínek předávání podle rámcového rozhodnutí s klasickými extradičními zásadami, je třeba se ještě zastavit u principu speciality, jímž jsme se zabývali obecně a v souvislosti s Úmluvou z roku 1957.

Rámcové rozhodnutí obsahuje úpravu speciality v čl. 27. Ustanovení je konstruováno tak, že v odst. 2 je upravena zásada a zní jsou v odst. 1 a 3 stanoveny výjimky.¹²⁷ Zásadně platí, že předanou osobu nelze stíhat, odsoudit k trestu odnětí svobody nebo jinak zbavit svobody za jiný trestný čin, než kvůli kterému byla předána a kterého se dopustila před svým předáním.

Podle výjimky dle odst. 1 může stát oznámit, že se ve vztazích mezi státy, jež učinily stejné oznámení, předpokládá, že byl dán souhlas s neaplikováním zásady speciality. Toto oznámení se tedy nevztahuje ke konkrétnímu případu, naopak je dááno předem pro futuro. Neznamená však automatické vzdání se zásady speciality za všech okolností, neboť vykonávající justiční orgán může v konkrétním případě ve svém rozhodnutí o předání na použití speciality trvat.

Vedle tohoto předem daného souhlasu s uplatněním výjimky z principu speciality upravuje čl. 27 ve svém odst. 3 celou řadu dalších výjimek, které se vztahují ke konkrétním případům. Okruh těchto výjimek je ve srovnání s Úmluvou z roku 1957 velmi široký a kromě tam obsažených výjimek, jimiž jsme se zabývali výše, se týká

¹²⁶ Srov. § 411 odst. 7 trestního řádu. Podle tohoto ustanovení je v případě předávání státního občana soud povinen podmínit předání tím, že tato osoba bude vrácena k výkonu trestu zpět do České republiky, pokud po vynesení rozsudku nesouhlasí s výkonem trestu ve státě, v němž proběhlo trestní řízení. Takto soud postupuje pouze tehdy, jestliže stát vystavující EZR poskytl záruku, že osobu předá do České republiky k výkonu trestu či ochranného opatření. Není-li záruka poskytnuta, soud osobu k trestnímu stíhání nepředá.

¹²⁷ K tomu srov. § 406 a § 418 trestního řádu.

např. případů, kdy za trestný čin nelze uložit trest odnětí svobody, či situace, kdy předávaná osoba souhlasí s předáním a případně se současně zřekla uplatnění zásady speciality. Toto zřeknutí se musí být učiněno před příslušnými justičními orgány vystavujícího členského státu a musí být vyjádřeno takovým způsobem, aby bylo zřejmé, že bylo učiněno dobrovolně a s plným vědomím jeho důsledků.

Po tomto vylíčení jednotlivých podmínek předávání podle rámcového rozhodnutí a jejich srovnání s klasickými extradičními zásadami je třeba zmínit některé aspekty samotného řízení o předání. Postup byl v základních rysech nastíněn již v souvislosti s vymezením pojmu EZR; na tomto místě bychom proto chtěli poukázat na okolnosti, které odlišují řízení předávací od řízení vydávacího.

Vydávací řízení se obvykle vyznačuje dvěma fázemi – justiční a administrativní. Do řízení jsou tak zapojeny jak státní zastupitelství a soudy, tak i ministerstvo spravedlnosti. Konkrétní podoba tohoto systému se v jednotlivých státech liší.

Ve srovnání s tímto systémem přináší rámcové rozhodnutí zásadní posun, který spočívá v tom, že zcela odpadá administrativní fáze řízení a o předání rozhodují pouze justiční orgány členských států, tzv. vystavující justiční orgán a vykonávající justiční orgán ve smyslu čl. 6 rámcového rozhodnutí. Pokud jde o roli ústředních orgánů, ty mohou být nápomocny příslušným justičním orgánům, popř. mohou být odpovědné za doručování EZR a související úřední styk (čl. 7).

Rámcové rozhodnutí ukládá členským státům v souladu s jejich vnitrostátním právem zaručit hledané osobě určitá minimální procesní práva (čl. 11), a to právo na právního zástupce a tlumočníka, dále práva na informace o obsahu EZR, o možnosti souhlasit s předáním a o možnosti vzdát se uplatnění zásady speciality a rovněž právo na respektování zásady *ne bis in idem*.

Z hlediska srovnání mezi vydávacím a předávacím řízením je třeba vyzdvihnout úpravu lhůt pro vydání rozhodnutí o výkonu EZR. Právě značná délka extradičního řízení ovlivněná mj. skutečností, že Úmluva z roku 1957 žádné lhůty pro rozhodnutí o vydání nestanovila, se stala jedním z důvodů úvah o zásadní změně celého mechanismu.

Rámcové rozhodnutí stanoví pro rozhodnutí vykonávajícího justičního orgánu o výkonu EZR, jakož i pro následné předání požadované osoby, lhůty (čl. 17 a 23).¹²⁸

Pro úplnost pojednání o předávacím řízení nutno dodat, že rámcové rozhodnutí upravuje postup předání velmi podrobně a obsahuje úpravu řady dalších otázek, jako např. rozhodnutí v případě vydání více EZR, průvoz pro účely předání, odložené nebo podmíněné předání, započítávání vazby nebo vykonaného trestu odnětí svobody, další předání a další dílčí otázky.

Konečně je nutno zdůraznit vztah rámcového rozhodnutí k jiným právním předpisům týkajícím se extradice. Rámcové rozhodnutí nahradilo od 1. 1. 2004, kdy uplynula lhůta pro implementaci, odpovídající ustanovení následujících smluv v oblasti vydávání mezi členskými státy, aniž by bylo dotčeno jejich uplatňování ve vztazích mezi členskými státy a státy třetími (čl. 31 odst. 1 rámcového rozhodnutí).

- Úmluva z roku 1957, včetně obou dodatkových protokolů a Evropská úmluva o potlačování terorismu, pokud jde o vydávání
- Dohoda mezi členskými státy ES z roku 1989 o zjednodušení a modernizaci způsobů doručování žádosti o vydání
- Úmluva z roku 1995 o zjednodušeném postupu vydávání mezi členskými státy Evropské unie
- Úmluva z roku 1996 o vydávání mezi členskými státy Evropské unie
- Hlava III kapitola 4 Schengenské prováděcí úmluvy z roku 1990

Rámcové rozhodnutí však dovoluje další uplatňování bilaterálních či multilaterálních dohod, pokud umožňují prohloubit či rozšířit cíle rámcového rozhodnutí a pokud pomáhají dále zjednodušit nebo usnadnit postupy předávání osob, na které se vztahuje EZR (čl. 31 odst. 2 rámcového rozhodnutí).

¹²⁸ V případě, že požadovaná osoba souhlasí s předáním, činí lhůta pro rozhodnutí o vykonání EZR 10 dnů (srov. § 413 odst. 4 trestního řádu); v ostatních případech je třeba rozhodnutí učinit do 60 dnů od zatčení požadované osoby, přičemž tato lhůta může být prodloužena pouze výjimečně (srov. § 411 odst. 11-13 trestního řádu). Požadovaná osoba musí být předána co nejdříve po konečném rozhodnutí o vykonání EZR, nejpozději do 10 dnů od nabytí právní moci tohoto rozhodnutí (srov. § 416 odst. 2 trestního řádu). Prodloužení této lhůty je přípustné pouze z důvodů, které brání předání a které jsou mimo kontrolu členských států, a z vážných humanitárních důvodů. V těchto případech je předání nutno uskutečnit do 10 dnů od stanovení nového data, jinak musí být požadovaná osoba propuštěna z vazby (srov. § 416, odst. 3-5 trestního řádu).

Shrneme-li hlavní změny, které přináší EZR ve srovnání s extradicí, můžeme zdůraznit následující:

- odstranění administrativní fáze vydávacího řízení
- zavedení přímého styku justičních orgánů
- stanovení lhůt pro rozhodování o výkonu EZR a o předání
- omezení zásad oboustranné trestnosti a speciality
- zavedení zásadní povinnosti předávání vlastních státních občanů
- zakotvení povinnosti EZR vykonat a předat požadovanou osobu až na stanovené výjimky
- podrobnější právní úprava dalších otázek, jako omezení osobní svobody, procedurální práva atd.

S přihlédnutím k těmto zásadním změnám tradičních základů extradičního práva, jež rámcové rozhodnutí přináší, jsme pojali pojednání o EZR poněkud obšírněji a pokusili jsme se vylíčit všechny hlavní hmotněprávní i procesněprávní odlišnosti této nové formy spolupráce od institutu extradicce. Je možné konstatovat, že mezi členskými státy Evropské unie byl zrušen formální postup vydávání osob, upravený mezinárodním právem, původně v bilaterálních smlouvách a později zakotvený v Úmluvě z roku 1957. Nahrazení extradicce předáváním na základě EZR znamená po obsahové stránce nahrazení jedné z klasických forem mezinárodní právní pomoci v trestních věcech zcela novým institutem, který v dosavadním vývoji mezistátních vztahů nemá obdoby. Ač byl jeho vznik nepochybně výrazně urychlen díky politického konsensu ohledně předávání jako jednoho z klíčových opatření v boji proti terorismu, nesmíme zapomínat, že jeho existence je zasazena do mnohem širšího kontextu. Jedná se o rozvíjející se myšlenku vzájemného uznávání rozhodnutí v trestní oblasti, neboť justiční orgán jednoho státu rozhoduje o výkonu rozhodnutí justičního orgánu jiného státu, které je ovšem na jeho státním území bez dalšího účinné. V této souvislosti je dále nutno zdůraznit, že rozhodnutí vykonávajícího justičního orgánu o výkonu EZR je vázáno na přesně stanovená kritéria a je zde dána zásadní povinnost EZR vykonat, až na vymezené případy, kdy vykonávající justiční orgán tak učinit nesmí či nemusí. V řízení o předání odpadá určitý volný prvek spočívající v tom, že konečné rozhodnutí o povolení vydání je v kompetenci orgánu výkoné moci, a může být tedy ovlivněno okolnostmi politickými

či jinými. Výše uvedené by však nemělo svádět k závěru, že systém předávání je postaven na zcela jiných principech než extradice. V řízení podle rámcového rozhodnutí nalezneme stopy v podstatě všech klasických extradičních zásad, byť ve více či méně modifikované podobě, kterou je možné podřadit pod společného jmenovatele idey vzájemné důvěry a společně sdílených hodnot mezi členskými státy Evropské unie.

Na hodnocení důsledků přijetí rámcového rozhodnutí si budeme muset ještě počkat, neboť od jeho zavedení do praxe uběhla natolik krátká doba, že jakékoli soudy by byly předčasné a neúplné. Z dosavadního vývoje implementace i aplikace v jednotlivých členských státech je však patrné, že podoba rámcového rozhodnutí a zejména posouzení souladu vnitrostátního práva s ním není vždy považováno za bezproblémovou záležitost. Ať už se jedná o situaci v Německu, Polsku či v České republice, byly nuceny tuto situaci posoudit příslušné ústavní soudy.

V dosavadním výkladu k pramenům extradičního práva jsme se zabývali úpravou v multilaterálních smlouvách. Pokusili jsme se znázornit systém mnohostranných extradičních smluv, přičemž pozornost jsme zaměřili jednak na úpravu v rámci Rady Evropy a dále na specifický vývoj extradičních úprav mezi členskými státy Evropské unie. Nesmíme však zapomenout na to, že vedle multilaterálních smluv existují a svůj význam si udržují i smlouvy bilaterální.

3.2 Bilaterální extradiční smlouvy

V souvislosti se znázorněním historických kořenů extradice byla zmíněna skutečnost, že již koncem 18. století a zejména pak v průběhu 19. století byly uzavírány dvoustranné extradiční smlouvy. Již v těchto smlouvách byly zakotveny ony základní principy extradice, tak jak jsme se jim věnovali výše. V současné době význam těchto smluv postupně klesá a jsou nahrazovány multilaterálními smlouvami, především v určitých geograficko-politických regionech světa. Zdůraznili jsme skutečnost, že Úmluva z roku 1957 nahradila mezi smluvními státy ustanovení všech dvoustranných smluv, které upravovaly vydávání mezi kterýmikoli dvěma smluvními státy. Rovněž jsme poukázali na účinek rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu na ustanovení dřívějších smluv o vydávání mezi členskými státy Evropské unie.

Ze systematického hlediska můžeme současné bilaterální extradiční smlouvy evropských států rozlišit do dvou kategorií. Jedná se jednak o smlouvy uzavírané s některými mimoevropskými státy.¹²⁹ Potřeba uzavírání těchto smluv pramení z toho, že na celosvětové úrovni žádná extradiční úprava neexistuje. Druhá skupina bilaterálních smluv se týká doplnění Úmluvy z roku 1957. Ta totiž připouští, aby smluvní strany mezi sebou sjednávaly smlouvy k doplnění jejich ustanovení či za účelem napomáhání použití zásad, které Úmluva obsahuje.¹³⁰

Obdobnou možnost dalšího uplatňování bilaterálních či multilaterálních dohod připouští také rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu (čl. 31 odst. 2), a to za předpokladu, že tyto dohody umožňují prohloubit či rozšířit cíle rámcového rozhodnutí a pokud pomáhají dále zjednodušit nebo usnadnit postupy předávání osob, na které se vztahuje EZR.

3.3 Související mezinárodní smlouvy

Až doposud jsme se zabývali multilaterálními či bilaterálními smlouvami čistě extradičními, tedy takovými, jejichž hlavním obsahem je stanovit povinnost vzájemně si vydávat hledané osoby a upravit podmínky a postupy této spolupráce. Určitých aspektů extradiční problematiky se však týkají i jiné mezinárodní smlouvy, ať již uzavřené v rámci OSN či Rady Evropy.

Pod záštitou nejprve Společnosti národů a poté OSN byla uzavřena celá řada mezinárodních smluv, které se týkají určitých druhů trestné činnosti, jejichž potlačování je připisován celosvětový význam.

Tyto tzv. konvencionální trestné činy je třeba zřetelně odlišovat od kategorie zločinů podle mezinárodního práva. Zatímco mezinárodní úprava prvně zmíněných trestných činů představuje pouze harmonizaci vnitrostátních trestních norem smluvních států a úpravu pravidel umožňujících účinnou kooperaci při jejich potlačování, jedná se v případě zločinů podle mezinárodního práva o nejzávažnější porušení pravidel existence

¹²⁹ Přehled bilaterálních extradičních smluv České republiky uvádějí Kloučková, Fenyk, s. 154; Šámal, Trestní řád, s. 2494-2498.

¹³⁰ Srov. např. Smlouvu mezi Českou republikou a Rakouskou republikou o dodatku k Evropské úmluvě o vydávání z 13. prosince 1957 a o usnadnění jejího uplatnění, která vstoupila v platnost v roce 1996. Zveřejněna pod č. 2/1996.

mezinárodního společenství, jejichž trestnost plyne přímo z obecného mezinárodního práva.¹³¹

Tyto smlouvy nelze považovat za extradiční, neboť nestanovují smluvním stranám závazek vydat hledanou osobu k trestnímu stíhání či k výkonu trestu. Jsou postaveny na zásadě *aut dedere aut iudicare*, která znamená, že pokud se dožádaný stát rozhodne požadovanou osobu nevydat, je povinen proti ní sám zahájit trestní stíhání.¹³² Z hlediska extradiční problematiky se smlouvy vyznačují obdobnou konstrukcí; vymezí trestné činy, kterých se daná smlouva týká, a poté stanoví, že tyto trestné činy jsou mezi smluvními stranami považovány za extradiční trestné činy a že se smluvní strany zavazují zahrnovat je do všech mezinárodních smluv o vydávání, které mezi sebou sjednaly či sjednají. Kromě toho se některé z těchto smluv vztahují rovněž k problematice nevydávání pro politické trestné činy.

Jednou z prvních takových smluv zavazujících Československo byla Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s děvčaty z roku 1910,¹³³ která se týkala obchodování se ženami za účelem pohlavního styku a stanovila, že tyto trestné činy mají být mezi smluvními stranami považovány za extradiční trestné činy. Na tuto smlouvu pak navázaly ve 20. a 30. letech 20. století další smlouvy upravující obdobnou tematiku.¹³⁴

Ze smluv uzavřených za existence Společnosti národů stojí za zmínku také Úmluva o potírání penězokazectví z roku 1929.¹³⁵ Tato smlouva se týkala trestných činů souvisejících s poškozováním peněz, jejich paděláním, uváděním falešných peněz do oběhu či jiným obdobným nakládáním. Smluvní strany se zavázaly pokládat tyto trestné činy za extradiční a zahrnovat je do všech současných či budoucích smluv o vydávání.

Rovněž v rámci OSN byla přijata celá řada mezinárodních smluv, které se vztahují k potlačování určitých druhů trestné činnosti a které stanoví povinnost považovat

¹³¹ Rozdíly mezi oběma pojmy vysvětluje Šturma, *Mezinárodní trestní soud*, s. 16 – 18.

¹³² Podrobný výklad k zásadě *aut dedere aut iudicare* je možno nalézt např. v Delbrück, Wolfrum, *Völkerrecht*, Band I/3, s. 1006-1012.

¹³³ Vyhláška č. 160/1922 Sb. z. a n. s odkazem na č. 26/1913 říšského zákoníku.

¹³⁴ Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s ženami a dětmi z r. 1921 (č. 123/1924 Sb.), Mezinárodní úmluva o potírání obchodu s dospělými ženami z roku 1933 (č. 32/1936 Sb.).

¹³⁵ Č. 15/1932 Sb. K úmluvě byly přijaty dva dodatkové protokoly; první z nich se týkal výkladu některých pojmů; druhý se vztahoval k problematice vydávání.

uvedené trestné činy za extradiční a zahrnovat je do každé budoucí extradiční smlouvy. Jedná se např. o tyto mezinárodní smlouvy:¹³⁶

- Úmluva o zabránění a trestání zločinů proti mezinárodně chráněným osobám, včetně diplomatických zástupců (1973)
- Mezinárodní úmluva proti braní rukojmí (1979)
- Mezinárodní úmluva o potlačování teroristických bombových útoků (1997)
- Úmluva o trestných a některých jiných činech spáchaných na palubě letadel (1963) – tzv. Tokijská úmluva
- Úmluva o potlačování protiprávního zmocnění se letadel (1970)- tzv. Haagská úmluva
- Úmluva o potlačení protiprávních činů ohrožujících bezpečnost civilní letecké dopravy (1971)- tzv. Montrealská úmluva
- Úmluva o potlačení protiprávních činů ohrožujících bezpečnost námořní plavby (1988)
- Úmluva proti nadnárodnímu organizovanému zločinu (2000)- tzv. Palermská úmluva

Poslední zmíněná úmluva stojí za krátké zastavení, neboť obsahuje velmi rozsáhlé ustanovení týkající se vydávání (čl. 10). Kromě obvyklých norem upravujících vymezení trestných činů, na něž smlouva dopadá, a stanovení závazku zahrnovat tyto trestné činy do všech existujících či budoucích extradičních smluv obsahuje tato úmluva také některé další normy, jež se v jiných obdobných smlouvách nevyskytují. Jedná se o závazky, které podrobně upravují problematiku vydávání vlastních státních občanů a otázky právního postavení vydávané osoby, zejména ochranu procedurálních práv, či závazek usplnit proces extradice a zjednodušit celkový proces zkoumání přípustnosti vydání. Rovněž je vhodné zdůraznit, že tato smlouva poskytuje možnost, aby její úprava extradice byla mezi smluvními státy, které nemají uzavřenou žádnou extradiční smlouvu, využita jako právní základ pro vydání pro trestné činy v úmluvě vymezené.

Otázek vydávání se týká i skupina jiných mezinárodních smluv uzavřených v rámci OSN, a to smluv upravujících ochranu lidských práv. Vzhledem k tomu, že

¹³⁶ Přehled těchto smluv podává např. Heimgartner, s. 25-26; Grützner, Pötz, s. 78-81; Kloučková, Fenyk, s. 144-152 a přílohy; Šturma, Mezinárodní trestní soud, s. 38 – 40.

otázce vztahu mezi extradicí a ochranou lidských práv se budeme podrobně věnovat dále, učiňme na tomto místě pouze zmínku o některých z těchto smluv. Jedná se např. o Úmluvu o nepromlčitelnosti válečných zločinů a zločinů proti lidskosti (1968), Úmluvu proti mučení a jinému krutému, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání (1984) či Opční protokol k Úmluvě o právech dítěte týkající se prodeje dětí, dětské prostituce a dětské pornografie (2000).

Nejen pod záštitou OSN, ale i v rámci jednotlivých regionálních systémů jsou uzavírány mezinárodní smlouvy, jež se dotýkají určitých aspektů extradičního práva. V souvislosti se zásadou nevydávání pro politické trestné činy jsme hovořili o Evropské úmluvě o potlačování terorismu z roku 1977 a jejím protokolu z roku 2003. Ze smluv uzavřených v rámci Rady Evropy je možné dále jmenovat např. Trestněprávní úmluvu o korupci z roku 1999, která stanoví smluvním státům závazek postihovat všechny formy korupce jak ve veřejném, tak i soukromém sektoru. Zde uvedené trestné činy se státy zavazují považovat za činy extradiční a zahrnout je do budoucích smluv o vydávání.

3. 4. Obyčejová norma

V dosavadním výkladu o pramenech extradičního práva v mezinárodním právu jsme se věnovali smlouvám, ať již multilaterálním či bilaterálním. Z hlediska mezinárodního práva se však nejedná o jediný možný pramen; podle čl. 38 odst. 1 Statutu Mezinárodního soudního dvora patří mezi prameny mezinárodního práva mj. mezinárodní obyčejové právo. Vzniká tedy otázka, zda je možné hovořit o existenci obyčejové normy, která by obsahovala extradiční povinnost a uplatňovala by se bez ohledu na smluvní závazky.

Obyčejem se rozumí jednotná, dlouhodobá a opakovaná praxe, která je vykonávána v přesvědčení, že je právně závazná.¹³⁷ Obyčej má tedy stránku objektivní (kvalifikovaná praxe) a subjektivní (přesvědčení o právní závaznosti). Zkoumáme-li naplnění těchto dvou elementů u extradiční povinnosti, můžeme konstatovat následující.

V mezinárodním právu je uznávána možnost, že uzavírání mezinárodních smluv může přispět ke vzniku nové obyčejové normy, zejména jedná-li se o celou řadu obsahově souladných smluv, které odpovídají společnému konsensu, a tím přispívají ke

¹³⁷ Srov. např. Čepelka, Šturma, s. 124 n; Ipsen, s. 181 n.

vzniku právního přesvědčení jako jednoho z nezbytných elementů obyčejového pravidla. Mezinárodní právo rovněž stanoví, že ustanovení smlouvy může vázat třetí stát, odpovídá-li obsahově totožné normě obyčejového práva.¹³⁸

V oblasti extradičního práva však vývoj tomuto naznačenému postupu neodpovídá. Skutečnost, že státy nadále uzavírají extradiční smlouvy, ačkoli se jejich obsah ve svých základech příliš nezměnil, napovídá spíše tomu, že státy nejsou ochotny být vázány extradiční povinností a jednotlivými principy extradičního práva bez výslovného smluvního zakotvení. Dále je nutno zohlednit skutečnost, že praxe států ohledně některých sporných aspektů extradice, jako např. otázky vydávání vlastních státních občanů či vymezení politického deliktu, není dostatečně jednotná na to, aby mohla splňovat požadavky kladené na normu obyčejového charakteru. Rovněž vědomí právní závaznosti extradiční povinnosti lze jen těžko prokázat; pokusy odvolávat se na některé rezoluce Valného shromáždění OSN týkající se spolupráce při naplňování určitých ustanovení Charty OSN nemohou vzhledem k obecnosti daných ustanovení Charty dostatečně prokázat existenci *opinia iuris*.¹³⁹ Lze tedy shrnout, že povinnost států k extradici bez ohledu na smluvní závazky není možné považovat za součást platného obyčejového práva.¹⁴⁰

Ukončit tímto konstatováním pojednání o možné existenci obyčejové normy obsahující extradiční povinnost, jak to bývá často činěno v literatuře,¹⁴¹ by však nebylo podle našeho názoru úplně. Považujeme za nezbytné zmínit v tomto kontextu otázku, zda výše uvedený závěr platí všeobecně pro všechny druhé trestné činnosti, či zda je nutno ohledně vybraných trestných činů tuto situaci posuzovat poněkud odlišně. Máme na mysli nejzávažnější trestné činy, které spadají do kategorie zločinů podle mezinárodního práva.¹⁴² U těchto druhů trestné činnosti je možné spatřovat určitou tendenci směřující k postupnému vytváření *opinia iuris* nezbytného ke vzniku obyčejové normy, ovšem

¹³⁸ Srov. Vídeňskou úmluvu o smluvním právu z roku 1969 (vyhlášena pod č. 15/1988 Sb.), čl. 38, který stanoví, že žádné ustanovení čl. 34-37 (týkají se vztahu mezi smlouvou a třetím státem) nebrání tomu, aby se jakékoli ustanovení smlouvy stalo závazným pro třetí stát jako obyčejové pravidlo mezinárodního práva, uznané za takové pravidlo.

¹³⁹ K této problematice srov. Stein, s. 28-30.

¹⁴⁰ Tento závěr je jednotně zastáván i naukou. Srov. např. Gilbert, *Offenders*, s. 47; Schomburg, *Lagodny, Rechtshilfe*, s.18; Loos, s. 37; Delbrück, *Wolfrum, Völkerrecht, Band I/2*, s. 155; Heimgartner, s. 21; Stein, s. 12-13, 30.

¹⁴¹ Srov. např. Delbrück, *Wolfrum, Völkerrecht, Band I/2*, s. 155; Loos, s. 37 a další.

¹⁴² K pojmu zločinů podle mezinárodního práva srov. Šturma, *Mezinárodní trestní soud*, s. 9 n.

nikoli pokud jde o extradiční povinnost jako takovou, ale spíše ohledně zásady aut dedere aut iudicare. Tato zásada je v zakotvena v řadě mezinárodních smluv a bylo by možné hovořit o tom, že vývoj v této oblasti postupně směřuje ke vzniku obyčejového pravidla.¹⁴³ Pokud jde však o samotnou extradiční povinnost, není ani zde podle našeho názoru dosud možné prokázat právní přesvědčení o závaznosti tohoto pravidla ani příslušnou kvalifikovanou praxi v tomto směru. Právě státy, v nichž jsou páchána závažná porušení mezinárodní práva, jakoukoli spolupráci v trestní oblasti odmítají. Ovšem i u států ostatních je patrné, že právní pomoc v trestní oblasti vykonávají na základě svých smluvních závazků, nikoli z důvodu existence obyčejové normy. Vzájemné závazky v multilaterálních či bilaterálních smlouvách tak zůstávají jediným zdrojem extradiční povinnosti.¹⁴⁴

3. 5 Vnitrostátní právo

Ačkoli jsme si předmět této kapitoly vymezili jako právní zakotvení extradice v mezinárodním právu, nemůžeme neučinit alespoň zmínku o existenci a významu vnitrostátních pramenů extradičního práva.

V úvodu kapitoly byla zmíněna skutečnost, že extradice souvisí s celou řadou právních oblastí a že rovněž její prameny nespádají pouze do jedné oblasti práva, nýbrž zasahují jak do práva mezinárodního, tak do vnitrostátního právního řádu. Normy vnitrostátního extradičního práva se aplikují jednak subsidiárně vůči mezinárodním smlouvám, neboť ty neupravují dostatečně všechny aspekty extradice a ponechávají některé otázky a postupy na vnitrostátním právu jednotlivých smluvních států.¹⁴⁵ Dále jsou nezbytné při poskytování právní pomoci vůči státům, s nimiž nemá daný stát uzavřenou žádnou příslušnou mezinárodní smlouvu. Co se týče konkrétního vztahu mezi aplikací mezinárodní smlouvy a vnitrostátní normy, závisí tato otázka na ústavním právu každého jednotlivého státu, v němž je upraven vztah mezi mezinárodním a vnitrostátním právem.

¹⁴³ Grützner, Pötz v této souvislosti hovoří o „possibly emerging customary rule“, s. 43

¹⁴⁴ K otázce obyčejové normy ukládající extradiční povinnost srov. Stein, s. 30-32; Grützner, Pötz, s. 42-44; Heimgartner, s. 21 – ten v této souvislosti obecně bez bližšího rozboru odkazuje na žádost USA o vydání Usámy bin Ládina z Afghánistánu.

¹⁴⁵ Srov. čl. 22 Úmluvy z roku 1957.

Zabývat se zde v jednotlivostech vnitrostátní úpravou extradičního řízení, byť jen podle českého právního řádu, by značně přesahovalo rámec této studie a nezbývá nám než odkázat na odbornou literaturu, která se touto problematikou podrobně zabývá.¹⁴⁶ Připomeneme-li si nedávné žhavé diskuse ohledně implementace evropského zatýkacího rozkazu a s tím související neúspěšný návrh na změnu Listiny základních práv a svobod, je více než zřejmé, že otázky extradiční spolupráce získávají i ve vnitrostátním právu na stále větším významu. Stejně jako v některých jiných evropských státech se i v České republice musel k základním otázkám vydávacího a předávacího řízení a vztahu k vnitrostátnímu právu vyjadřovat Ústavní soud.¹⁴⁷

4. Vývojové tendence

Zmínkou o vnitrostátních pramenech extradiční povinnosti jsme ukončili nejen kapitolu týkající se pramenů extradičního práva, ale též celou první část věnovanou obecným výkladům k institutu extradice. Zabývali jsme se historickým vývojem extradičních vztahů, dále pojmem extradice a jejím zařazením do právního systému. Navázali jsme pojednáním o základních zásadách extradičního práva a výkladem o právním zakotvení extradice v mezinárodním právu.

Cílem obecné části nebylo provést komplexní výklad těchto témat. Spíše nám šlo o znázornění základních stavebních kamenů institutu extradice, a to pouze do té míry, aby bylo v navazujících kapitolách možné detailně se zabývat některými dílčími právními otázkami, které při aplikaci extradičních norem vystupují na povrch.

¹⁴⁶ Podrobně k české úpravě právního styku s cizinou srov. monografii Kloučková, Fenyk, Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Praha, 2005; Šámal, Trestní řád, s. 2489-2730. V předcházejícím výkladu jsme alespoň činili odkazy na příslušná ustanovení trestního zákona a trestního řádu, abychom naznačili způsob, jakým jsou mezinárodní normy implementovány do českého vnitrostátního práva.

¹⁴⁷ Ústavní soud nálezem ze dne 3.5. 2006 (Pl. ÚS 66/04) zamítl ústavní stížnost podanou skupinou poslanců a senátorů, kteří namítali, že vybraná ustanovení trestního zákona a trestního řádu implementující do českého právního řádu rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu jsou s ohledem na předcházející nepřijetí změny Listiny základních práv a svobod protiústavní. Ústavní soud ve svém rozhodnutí mj. zdůraznil, že „jsou-li čeští občané poživateli výhod, spojených se statusem občanství EU, je v tomto kontextu přirozené, že s těmito výhodami je nutno akceptovat též jistou míru odpovědnosti.“ (bod 71. rozhodnutí). Dále vyzdvihl, že „pokud existuje několik interpretací Ústavy, jejíž součástí je Listina základních práv a svobod, přičemž jen některé z nich vedou k dosažení závazku, který převzala Česká republika v souvislosti se svým členstvím v EU, je nutno volit v ýklad, který podporuje realizaci tohoto závazku a nikoli výklad, který tuto realizaci znemožňuje.“ (bod 60. rozhodnutí).

Pohlédneme-li na obecnou část této studie zpět, je možné zřetelně pozorovat několik vývojových tendencí, které charakterizují proměnu institutu extradice.

Historický vývoj moderního extradičního práva lze datovat do 1. poloviny 19. století. Pro období předtím byl typický primát politiky před právem, kdy rozhodnutí vydat hledanou osobu nebylo postaveno na právní povinnosti, nýbrž odráželo osobní rozhodnutí absolutistických panovníků. Naproti tomu moderní vývoj extradičního práva je charakterizován přechodem od postupu politického k postupu právnímu. Tento směr začal nejprve na úrovni vnitrostátní, poté následovalo utváření extradičních vztahů bilaterálních a od 2. poloviny 20. století vztahů regionálních; k vytvoření extradičních vztahů univerzálních však vývoj zatím nedospěl.

V souvislosti s historickým vývojem institutu extradice lze pozorovat i několik dalších tendencí.

Na prvním místě je třeba jmenovat postupné oslabování významu klasických extradičních zásad a překážek extradice. Zde musíme rozlišovat zásady související s požadavkem ochrany základních lidských práv na straně jedné a na straně druhé zásady, jež vyvěrají z tradičních principů suverenity států. Na rozdíl od prvně jmenovaných lze u druhé skupiny tvrdit, že jejich oprávněnost a odůvodněnost postupně slábne v závislosti na stupni politické spolupráce a integrace určité skupiny států. Jejich oslabování však nesmí v žádném případě ohrozit rozsah prvně jmenované skupiny extradičních zásad, zaručujících dostatečnou garanci lidských práv vydávané osoby. Především v souvislosti s rozvojem spolupráce v rámci Evropské unie lze zaznamenat stále zřetelnější oslabování některých extradičních zásad, ať už jde o princip nevydávání státních občanů, oboustranné trestnosti či speciality. Obdobnou tendenci lze pozorovat rovněž v systému předávání osob mezinárodním trestním soudům, ačkoli není možné přehlédnout, že příčiny oslabování těchto zásad jsou rozdílné. V případě unijní spolupráce pramení tato tendence z toho, že se jedná o stále více se integrující systém, který se opírá o vzájemnou důvěru v trestněprávní systémy ostatních států. V případě předávání mezinárodním trestním soudům pak vystupuje do popředí skutečnost, že ke spolupráci nedochází mezi

dvěma suverénními státy, nýbrž mezi státem a mezinárodní soudní instancí hájící zájmy celého mezinárodního společenství.¹⁴⁸

Dále je možné jmenovat postupné zjednodušování a urychlování extradičního řízení. Značná délka řízení a komplikované formální postupy rozhodování, do nichž je zapojeno několik stupňů rozhodovacích orgánů, představují závažnou překážku operativní spolupráce států při potírání trestné činnosti. Tato tendence je patrná nejen zaváděním zjednodušeného extradičního řízení v případě souhlasu vydávané osoby, kdy odpadá část řízení, ale zejména při pohledu na konstrukci předávacího řízení podle evropského zatýkacího rozkazu.

V souvislosti s extradičním řízením nesmíme opomenout také směřování k postupné justicializaci tohoto řízení. Jak bylo zmíněno výše, bylo rozhodování o vydání nejprve v rukou moci výkonné. Vývoj směřoval k tomu, že se postupně prosadil systém smíšený, kdy se na rozhodování o vydání podílí jak moc soudní, tak i výkonná. Evropský zatýkací rozkaz je důkazem dalšího posunu v tomto směru, neboť o něm rozhodují již pouze orgány moci soudní.

Další tendencí, kterou jsme mohli zaznamenat v kapitole o právním zakotvení extradice v mezinárodním právu, je skutečnost, že otázka vydávání je upravena ve stále větším množství mezinárodních smluv, přičemž v některých z nich lze zaznamenat snahu o podrobnější úpravu vybraných aspektů.

Ačkoli se soustředíme pouze na institut extradice, není možné na tomto místě nezmínit tendenci ke stále větší diferenciaci systému právní pomoci v trestních věcech. Vzniká celá řada nových forem právní pomoci, jež reagují na zintenzivnění vzájemných mezistátních vazeb při kooperaci v oblasti potírání trestné činnosti.

V tomto kontextu je nutno vyzdvihnout především zcela novou dimenzi právního styku v trestních věcech, a to ve vztahu mezi státem a mezinárodním soudním orgánem. Převratný vývoj v této oblasti mezinárodního práva, který v současné době zřejmě nemá konkurenci, s sebou přináší úpravu individuální odpovědnosti fyzické osoby za zločin podle mezinárodního práva a související úpravu trestního řízení na mezinárodní úrovni.

¹⁴⁸ Příčiny modifikace tradičních extradičních zásad ve vztahu k Mezinárodnímu tribunálu pro bývalou Jugoslávii popisuje Scholz, S.: Die Zulieferung an den Jugoslawien- Strafgerichtshof, Aachen, 1998, s. 42-56.

Budoucí fungování Mezinárodního trestního soudu pak v praxi ukáže, nakolik systém předávání osob zůstává spojen s institutem extradice a nakolik se od něj vzdaluje.

Hovoříme-li o vzniku nových forem právní pomoci, je třeba i v tomto kontextu opětovně uvést příklad evropského zatýkacího rozkazu, který v rámci evropského práva vytváří zcela nový způsob velmi úzké spolupráce mezi státy v oblasti potlačování trestné činnosti.

Poslední vývojový směr, které jsme zatím zcela záměrně nechávali stranou a který se stane centrem našeho zájmu v následujících částech této studie, lze vnímat jako tendenci ke stále výraznějšímu posilování právního postavení vydávané osoby. Obrátíme proto list, přejdeme od obecnějšího ke konkrétnějšímu a soustředíme se problematiku právního postavení vydávané osoby.

II. Extradice a ochrana lidských práv

Obecná část této studie se zaměřila na přiblížení základních pojmů extradičního práva a znázornění jednotlivých etap vývoje této právní oblasti. Jak bylo zmíněno v jejím závěru, hodláme v následující části soustředit naši pozornost na problematiku právního postavení vydávané osoby a ochranu jejích lidských práv. Tyto otázky patří v současné praxi justiční spolupráce v trestních věcech k těm nejaktuálnějším.

1. Právní postavení vydávané osoby

V souvislosti se znázorněním hlavních principů extradičních vztahů bylo zdůrazněno, že se v případě extradice jedná primárně o institut mezinárodního práva, neboť jeho základem je vztah dvou suverénních států, z nichž jeden svým rozhodnutím vydat hledanou osobu napomáhá k realizaci účelu trestního řízení ve státě druhém. Tento vztah se řídí mezinárodním právem, konkrétně normami v multilaterálních a bilaterálních smlouvách, jimiž jsme se zabývali výše.

Od tohoto mezinárodněprávního vztahu dvou států je třeba odlišit vztah dožádaného státu vůči jednotlivci, o jehož extradici jej druhý stát žádá. Zatímco v prvním případě se jedná o horizontální poměr mezi dvěma rovnými subjekty mezinárodního práva, v druhém případě jde o poměr vertikální mezi státem a fyzickou osobou, která podléhá jeho výsostné moci.

Tento komplex vzájemných vztahů sehrál ve vývoji extradice důležitou roli. Klasické extradiční právo, tak jak se vyvinulo v průběhu 19. století, se koncentrovalo pouze na úroveň mezinárodněprávní,¹ tj. na úroveň vztahů mezi dvěma dotčenými státy, neboť tehdejší mezinárodní právo vztah státu vůči jednotlivci vůbec neupravovalo. Tato oblast spadala do výlučné pravomoci jednotlivých států, do které mezinárodní právo nijak nezasahovalo.

Tradiční chápání extradice s sebou neslo podstatné důsledky pro právní postavení vydávané osoby. Tato osoba nemohla během extradičního řízení uplatňovat žádná vlastní práva, s výjimkou těch, která jí popř. vyplývala z vnitrostátního práva. Byla proto

¹ Podrobný výklad o vývoji extradice v 19. století podává ve své monografii von Mock, M.: *Auslieferungsrechtliche Probleme an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert*, Baden-Baden, 2001.

chápana jako pouhý objekt mezistátního smluvního vztahu.² Toto původní pojetí extradice, které bývá v literatuře označováno jako tzv. „dvoudimenzový“ model³, bylo ve 2. polovině 20. století postupně opuštěno.

Oproti tomuto prvotnímu pojetí nelze dnes pochybovat o tom, že extradiční vztahy se netýkají pouze dvou dotčených států, nýbrž vycházíme z toho, že se jedná o trojstranný vztah mezi státem dožadným, státem žádajícím a vydávanou osobou. Hovoří se proto o modelu tří dimenzí.⁴ Tato charakteristika nemá znamenat, že bychom snad měli na mysli vyvážený vztah tří rovnoprávných subjektů. Vzhledem k tomu, že jde o vztah podle mezinárodního práva veřejného, nepřipadalo by něco takového vůbec v úvahu, neboť tento právní řád se vyznačuje zcela specifickým systémem svých subjektů, v jehož rámci lze hovořit o rovnosti pouze ve vztazích mezi suverénními státy. Nové pojetí extradičních vztahů je charakterizováno tím, že se sice primárně stále jedná o zájmy států, nicméně současně je nutné zohlednit také právní postavení vydávané osoby. Toto konstatování působí na první pohled jasně, ovšem při bližším pohledu se stane zjevné, že skrývá celou řadu sporných bodů, které souvisí s hledáním vyváženého poměru mezi oběma zmíněnými rovinami.

Ještě než přikročíme ke zkoumání některých aspektů této problematiky, je třeba blíže objasnit příčinu systémové změny v pohledu na právní postavení vydávané osoby. Tuto změnu je nutno vidět v širším kontextu vývoje mezinárodního práva po 2. světové válce, především ve spojení s otázkou mezinárodněprávní subjektivity jednotlivce.

Jak již bylo výše řečeno, nemohlo podle původního pojetí extradice mezinárodní právo nijak regulovat vztah mezi státem a vydávanou osobou. Tato skutečnost souvisí s tím, že klasické mezinárodní právo přiznávalo právní subjektivitu pouze suverénním státům a považovalo jednotlivce za pouhý objekt vztahů podle tohoto právního systému. Spojení mezi jednotlivcem a rovinou mezinárodněprávní bylo vytvářeno prostřednictvím státu, jehož byla daná osoba státním občanem. Tato tzv. mediatizace jednotlivce se odráží do dnešní doby v institutu diplomatické ochrany, který znamená, že poruší-li stát pobytu vůči cizinci svou povinnost plynoucí mu z mezinárodního práva, může domovský stát

² Srov. Lagodny, Rechtsstellung, s. 1 n.; Schomburg, W.: Die Rolle des Individuums in der Internationalen Kooperation in Strafsachen, in: StV 3/98, s. 153-158, s. 153; Trechsel, S.: Grundrechtsschutz bei der internationalen Zusammenarbeit in Strafsachen, in: EuGRZ 1987, s. 69-78, s. 70.

³ Srov. např. Lagodny, Rechtsstellung, s. 4; Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe, s. 18; Grüzner, Pötz, s. 25.

⁴ Srov. např. Heimgartner, s. 10.

této osoby tento nárok převzít a ve vztahu k povinnému státu jej uplatňovat jako svůj nárok vlastní.⁵

Po 2. světové válce byla představa jednotlivce jakožto objektu mezinárodněprávního řádu postupně korigována, k čemuž podstatným způsobem přispěla rostoucí tendence směřující k zakotvování garancí lidských práv fyzických osob v mezinárodních smlouvách. Dnes lze vycházet z toho, že mezinárodněprávní normy jednotlivci, byť jen v určitých, přesně vymezených oblastech, přímo poskytují určitá práva či jej zavazují. Do této míry lze hovořit o částečné mezinárodněprávní subjektivitě jednotlivce.⁶ V tomto kontextu je tedy třeba rozlišovat mezi právy plynoucími z mezinárodního práva na straně jedné a povinnostmi na straně druhé. O prvním případě však lze hovořit pouze tehdy, pokud s právem plynoucím z mezinárodní smlouvy je spojena rovněž možnost toto právo uplatňovat, a to dokonce proti domovskému státu, před mezinárodní soudní instancí. Klasický systém tohoto typu představuje ochranný mechanismus podle Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod (dále jen „EÚLP“), který poprvé v dějinách mezinárodního práva umožnil jednotlivci domáhat se svých práv u mezinárodního orgánu soudního typu.⁷ Na straně druhé však mohou jednotlivcům z mezinárodního práva plynout i povinnosti; tato situace se týká porušení nejzávažnějších pravidel mezinárodního práva, které vyvolává odpovědnost za zločin podle mezinárodního práva.

2. Extradice a Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod (EÚLP)

V návaznosti na znázornění systémové změny v pojetí extradičních právních vztahů přistupme nyní k hlavnímu předmětu této studie - problematice ochrany lidských práv vydávané osoby v extradičním řízení.

⁵ K institutu diplomatické ochrany srov. např. Čepelka, Šturma, s. 367 n.; Potočný, M.: Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část, Praha, 1996, s. 52-53; Ipsen, s. 302-306.

⁶ Srov. např. Čepelka, Šturma, s. 114-121; Ipsen, s. 81; Podrobný výklad k problematice právního postavení jednotlivce v mezinárodním právu lze nalézt např. v publikaci Dahm, Delbrück, Wolfrum, svazek I/2, s. 259-267.

⁷ Evropská úmluva o ochraně lidských práv a základních svobod, uzavřená dne 4. 11. 1950, vstup v platnost dne 3. 9. 1953, <http://www.echr.coe.int/Eng/BasicTexts.htm>

Jak bylo výše zmíněno, je pro dnešní chápání extradičního práva charakteristický model trojstranného vztahu, který oproti původní podobě extradičních vztahů vyzdvihuje do popředí význam právního postavení vydávané osoby. Toto tvrzení je dnes nesporné a všeobecně uznávané.⁸ Pouze však v této obecné rovině, neboť zabýváme-li se problematikou vztahu mezi extradicí a ochranou lidských práv detailněji, brzy se objeví řada závažných právních otázek, na něž dosud nebyla v nauce ani soudní praxi nalezena uspokojivá odpověď. Jedná se o to, do jaké míry je možné uplatňovat ochranu lidských práv vydávané osoby a která konkrétní práva nabývají takového významu, že závazek k jejich ochraně může za určitých okolností dokonce vést k zabránění vydání. V extradičních vztazích lze rozlišovat dvojí zájmy, které v praxi nezřídka kdy stojí proti sobě; zájem na efektivní spolupráci při potlačování trestné činnosti na straně jedné a zájem na ochraně lidských práv vydávané osoby na straně druhé.

Na tomto místě je třeba učinit poznámku ohledně vymezení předmětu dalšího výkladu. Vzhledem k tomu, jak široká je oblast lidských práv zakotvených v mezinárodním právu a jak rozsáhlá je skupina příslušných mezinárodních smluv, považujeme za nemožné zabývat se vztahem mezi extradicí a lidskými právy pouze v obecné rovině či naopak zcela komplexně. Z tohoto důvodu se zaměříme pouze na jednu mezinárodní smlouvu o ochraně lidských práv, a to na EÚLP. Toto kvantitativní omezení je však kvalitativně vyváжено jedinečností implementačního mechanismu, jímž tato smlouva disponuje; ten je také důvodem, proč jsme se rozhodli koncentrovat právě na tuto smlouvu.

Nejprve se budeme zabývat úpravou extradicce v EÚLP a aspekty osobního a územního rozsahu této smlouvy. Na zkoumání územního rozsahu její aplikovatelnosti naváže analýza tzv. nepřímého účinku, která bude hrát zásadní roli pro další část, kdy budeme zkoumat případný nepřímý účinek vybraných ustanovení EÚLP.

2. 1 Institut extradicce v EÚLP

S ohledem na právě učiněné vymezení předmětu této části studie by se slušelo zahájit výklad o vztahu extradicce a EÚLP několika slovy o úpravě extradicce v této

⁸ Výrok v tomto smyslu je možné nalézt u celé řady autorů. Srov. např. Gilbert, *Aspects*, s. 79; Haas, s. 311 n., 325 n.; Scholz, s. 30 n.; Vogel, s. 941

mezinárodní smlouvě. Již zde na počátku nás však čeká určité překvapení, neboť institut extradice jako takový či jakkoliv formulované lidské právo nebýt vydán do jiného státu v EÚLP upraveno není.

EÚLP ve svém katalogu lidských práv totiž neobsahuje žádnou podrobnou úpravu cizinecké problematiky. Nenalezneme zde ani úpravu práva na azyl,⁹ práva na vstup na území jiného státu ani obecný zákaz vyhoštění.¹⁰ Rovněž judikatura štrasburských orgánů¹¹ konstantně zdůrazňuje, že EÚLP negarantuje právo na vstup či pobyt v jiném státě a že tyto oblasti zásadně spadají do působnosti jednotlivých smluvních států.¹²

EÚLP výslovně reguluje pouze jeden dílčí aspekt extradice, a to otázku extradiční vazby. Ustanovení čl. 5, které upravuje právo na svobodu a osobní bezpečnost, se dle svého odst.1 písm. f)¹³ vztahuje také na vydávací vazbu a obsahuje určité procesní garance osoby držené ve vazbě.¹⁴ Právní postavení dotčené osoby je zde však formulováno dosti stručně, neboť pro držení v extradiční vazbě je dostačující, že proti dané osobě bylo zahájeno extradiční řízení. Navíc je třeba zdůraznit, že se na vydávací

⁹ V roce 1961 navrhlo poradní shromáždění Rady Evropy Radě ministrů přijmout do 2. dodatkového protokolu úpravu práva na azyl a zakotvit zde zásadu non-refoulement; tento návrh však neuspěl, neboť státy nebyly ochotny podrobit se ve vztahu k těmto právním soudnímu mechanismu.

¹⁰ Dodatkový protokol č. 4 k EÚLP obsahuje pouze částečnou úpravu této oblasti. Je zde zakotven zákaz vyhoštění vlastních státních občanů (čl. 3) a zákaz kolektivního vyhoštění cizinců (čl. 4). Dodatkový protokol č. 7 pak ve svém čl. 1 obsahuje určité procesní garance ve vztahu k vyhoštění cizinců. Z tohoto plyne, že vyhoštění cizinců jako takové zůstává přípustné.

¹¹ Podle původního systému se jednalo o Evropskou komisi pro lidská práva („EKLP“) a Evropský soud pro lidská práva („ESLP“ či „Soud“), přičemž jednotlivec se mohl se svou stížností obrátit pouze na EKLP. Tato podoba implementačního mechanismu byla zrušena v stupem 1 l. d dodatkového protokolu v platnost (dne 1. 11. 1998), kdy byl ustaven nový, stálý Evropský soud pro lidská práva. Jeho fungování bude změněno 14. dodatkovým protokolem (podepsán dne 13.5. 2004, dosud nevstoupil v platnost, Česká republika jej zatím neratifikovala), jehož účelem má být urychlení a celkové zefektivnění soudního mechanismu. Hlavní novinkou je zavedení institutu samosoudce, který v určitých případech může stížnost prohlásit za nepřipustnou.

¹² Srov. např. rozhodnutí *Chahal v. UK*, stížnost č. 22414/93, rozsudek ze dne 15. 11. 1996, bod 73: „Contracting States have the right, as a matter of well-established international law and subject to their treaty obligations including the Convention, to control the entry, residence and expulsion of aliens. Moreover, it must be noted that the right to political asylum is not contained in either the Convention or its Protocols“; či rozhodnutí *Vilvarajah et al. v. UK*, stížnost č. 13163/87, rozsudek ze dne 30.10. 1991, bod 102.

¹³ Ustanovení zní: „Každý má právo na svobodu a osobní bezpečnost. Nikdo nesmí být zbaven svobody kromě následujících případů, pokud se tak stane v souladu s řízením stanoveným zákonem: (...) f) zákonné zatčení nebo jiné zbavení svobody osoby, aby se zabránilo jejímu nepovolenému vstupu na území nebo osoby, proti níž probíhá řízení o vyhoštění nebo vydání.“

¹⁴ Podrobně k tomuto ustanovení srov. Haas, s. 347-358; Starmer, K.: *European human rights law*, London, 2000, s. 515-516; Esser, R.: *Auf dem Wege zu einem europäischen Strafverfahrensrecht*, Berlin, 2002, s. 246-250.

vazbu nevztahuje ustanovení odst. 3, které upravuje právo na rozhodnutí soudce, a to v přiměřené lhůtě; vydávaná osoba však může uplatnit práva plynoucí z odst. 2, 4 a 5.

Z výše uvedeného plyne, že extradice nepatří k právním oblastem, jež by byly předmětem komplexní regulace EÚLP. Právě naopak, tato smlouva se až na uvedenou výjimku institutu vydávání výslovně vůbec nedotýká a přenechává jeho úpravu jiným mezinárodním smlouvám a vnitrostátním předpisům jednotlivých států.

Ukončit tímto konstatováním výklad o vztahu EÚLP k extradiční problematice by však bylo zcela předčasné. Z právě učiněného popisu úpravy extradice v EÚLP totiž nelze v žádném případě učinit závěr, že by snad EÚLP neměla pro extradiční problematiku žádný význam či pouze význam omezený na svůj čl. 5. Naopak, judikatura štrasburských orgánů ukazuje, že EÚLP může hrát pro právní postavení vydávané osoby značnou roli. Je totiž nutno myslet na jiná v EÚLP garantovaná lidská práva, která může uplatnit rovněž vydávaná osoba – především právo na život, zákaz mučení a nelidského zacházení, právo na spravedlivý proces a ochrana rodinného života. To jsou nejdůležitější práva uplatňovaná v průběhu vydávacího řízení; odvolávání se na ně přitom v praxi vyvolává řadu sporných otázek.

Předtím, než přikročíme ke zkoumání významu těchto jednotlivých práv, je třeba se zastavit u obecnějších otázek osobní a teritoriální působnosti EÚLP.

2. 2 Působnost EÚLP racione personae

Pro aplikovatelnost EÚLP a z ní plynoucí příslušnost ESLP v cizineckých případech má zcela zásadní význam čl. 1 EÚLP, podle něhož smluvní strany přiznávají každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, práva a svobody zakotvené v úmluvě. Toto ustanovení přímo negarantuje žádné lidské právo, nýbrž vymezuje působnost EÚLP racione personae, materiae a loci.

Pro extradici je typické, že vydávaná osoba má na území státu, z něhož má být vydána, postavení cizince. Tato skutečnost plyne ze zásady nevydávání vlastních státních občanů, o níž jsme podrobně hovořili v obecné části studie.

Tato okolnost je však bez významu pro možnou aplikovatelnost EÚLP, neboť podle svého čl. 1 se tato smlouva vztahuje na všechny osoby podléhající jurisdikci některého ze smluvních států. Není tudíž rozhodující, jakým státním občanstvím tato

osoba disponuje, zda se jedná o státního občana dožádaného státu či o občana jiného státu nebo bezdomovce. Tento fakt sehraává v cizineckých případech podstatnou úlohu, neboť díky němu se mohou domáhat v EÚLP zaručených práv všechny osoby podléhající státní moci daného státu.

Z hlediska působnosti EÚLP *ratione personae* je ještě třeba upozornit na ustanovení čl. 34 úmluvy, z něhož plyne, že „každým“ ve smyslu čl. 1 se rozumí jak osoby fyzické, tak i právnické.¹⁵

2. 3 Působnost EÚLP *ratione loci*

Rovněž pro otázku vymezení teritoriální působnosti EÚLP hraje rozhodující roli čl. 1 EÚLP.

Na tomto místě je nutné vyzdvihnout, že toto ustanovení neváže povinnost smluvních států chránit zde zakotvená lidská práva na to, že k určitému konání či opomenutí představujícímu porušení některého práva došlo na státním území smluvního státu.¹⁶ V ustanovení čl. 1 je třeba zdůraznit pojem „jurisdikce“¹⁷. V tomto případě není jurisdikce chápána jako příslušnost soudního orgánu k řízení o určitém skutkovém stavu. Rozsah tohoto pojmu je mnohem širší a rozumí se jím výsostná moc státu k výkonu moci zákonodárné, výkonné i soudní;¹⁸ termín jurisdikce v tomto kontextu lze ztotožnit s pojmem územní výsosti.

Zásadně je státní moc vykonávána na státním území určitého státu. To však nemusí nutně znamenat, že akty učiněné mimo státní území nemohou představovat výkon státní moci konajícího státu. Podstatné totiž není to, kde k určitému aktu došlo, nýbrž který stát za něj nese mezinárodněprávní odpovědnost.

¹⁵ Čl. 34 upravuje otázku aktivní legitimace k podání stížnosti k ESLP. Výslovně uvádí, že stížnost může podat každá osoba fyzická, nevládní organizace nebo skupina jednotlivců.

¹⁶ Srov. postoj ESLP k *travaux préparatoires* k čl. 1 EÚLP v rozhodnutí *Bankovic v. Belgie et al.* (celkem 17 států NATO), stížnost č. 52207/99, rozsudek ze dne 12. 12. 2001, body 19-21. Dále jen „*Bankovic*“.

¹⁷ V autentických jazycích, kterými je angličtina a francouzština, se jedná o pojmy „*jurisdiction*“ a „*jurisdiction*“.

¹⁸ Doehring, s. 342; k pojmu jurisdikce dále srov. např. Shaw, s. 342 n.; Brownlie, s. 301 n. či Tams, C.J.: *Gerichtliche Kontrolle extraterritorialer Hoheitsakte: Zum Guantanamo-Urteil des US Supreme Court*, in: *Archiv des Völkerrechts*, Bd. 42 (2004), s. 445-466, s. 460. Podrobně k územní působnosti EÚLP a výkladu jejího čl. 1 srov. Frowein, J.A., Peukert, W.: *Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar*, 2. vydání, Kehl, 1996, k čl. 1, odst. 4 – 8.

Štrasburské orgány byly vícekrát postaveny před nutností výkladu čl. 1 EÚLP, a to již v souvislosti se sporem mezi Kyprem a Tureckem kvůli obsazení severního Kypru tureckými ozbrojenými silami. EKLP se zde vyslovila k otázce územního rozsahu jurisdikce ve smyslu čl. 1 EÚLP. Uvedla, že pojem jurisdikce podle tohoto ustanovení není omezen toliko na státní území daného státu, nýbrž že podstatným kritériem pro případnou aplikovatelnost EÚLP je to, zda tento stát je za akt učiněný mimo jeho státní území mezinárodně odpovědný. Jurisdikce ve smyslu čl. 1 EÚLP se tak vztahuje rovněž např. na lodě či letadla registrovaná u určitého státu či na diplomatické a konzulární zastoupení státu v cizině. EKLP v tomto případě dospěla k závěru, že turecké ozbrojené síly nacházející se na území severního Kypru zde vykonávají jurisdikci ve smyslu čl. 1 EÚLP.¹⁹

V nedávné době se ESLP zabýval otázkou výkladu čl. 1 EÚLP v souvislosti s vojenským zásahem států NATO proti Federální republice Jugoslávie v roce 1999.²⁰ Jeho úkolem bylo posoudit, zda ozbrojené útoky na budovu televizní a rozhlasové stanice v Bělehradu představují dostatečný základ pro chápání aktivity útočících států jako výkonu jurisdikce ve smyslu čl. 1 EÚLP. ESLP se v této souvislosti nejprve podrobně zabýval výkladem pojmu jurisdikce podle čl. 1 EÚLP, a to především pro případ ozbrojené akce jednoho státu na území státu jiného. Zdůraznil, že jurisdikce v tomto pojetí má primárně teritoriální charakter a že její extra-teritoriální výkon je vždy pouze výjimečný.²¹ Dále podtrhl, že v případě ozbrojené akce na území jiného státu lze hovořit o výkonu jurisdikce ve smyslu čl. 1 EÚLP pouze tehdy, je-li na území jiného státu v důsledku této akce vykonávána efektivní kontrola.²² Právě kritérium efektivní kontroly považoval ESLP pro naplnění podmínek výkonu jurisdikce na území jiného státu za rozhodující a s ohledem na jeho nedostatečnost v daném případě stížnost prohlásil za nepřípustnou.

¹⁹ Kypr v. Turecko, stížnost č. 6780/74, rozhodnutí EKLP ze dne 26. 5. 1975, D.R. 2, s. 125-138, The Law, body 7-10. Toto pojetí bylo potvrzeno ESLP v případě Drozd, Janousek v. Francie, Španělsko, stížnost č. 12747/87, rozsudek ze dne 26. 6. 1992, bod 91: „The term „jurisdiction“ is not limited to the national territory of the High Contracting Parties; their responsibility can be involved because of acts of their authorities producing effects outside their own territory.“ Srov. rovněž rozhodnutí ve věci Loizidou v. Turecko, stížnost č. 15318/89, rozsudek ze dne 18. 12. 1996, body 49-57, 52.

²⁰ Banković v. Belgie et al. (celkem 17 států NATO), stížnost č. 52207/99, rozsudek ze dne 12. 12. 2001

²¹ Banković, body 59 a násl., 71.

²² Banković, bod 70.

2. 4 Pojem nepřímého účinku EÚLP

Předcházející pojednání týkající se osobního a územního rozsahu aplikovatelnosti EÚLP představovalo nezbytný základní krok k navazující kapitole o tzv. nepřímém účinku EÚLP.

Jak bylo zdůrazněno, vztahuje se teritoriální rozsah působnosti EÚLP na jednání smluvních států, k němuž dochází primárně na jejich státním území; pouze za určitých okolností také mimo toto území.

Judikatura štrasburských orgánů však tuto zásadu ve vztahu k některým ustanovením EÚLP prolomila a vytvořila zcela nový aspekt teritoriální působnosti EÚLP, který je v literatuře označován jako tzv. nepřímý nebo také extrateritoriální účinek EÚLP.²³

Ač tento pojem v judikatuře štrasburských orgánů výslovně používán není, je jeho obsah v odborné literatuře chápán v podstatě jednotně. Rozumí se jím teritoriální rozšíření rozsahu ochrany podle některých ustanovení EÚLP v tom smyslu, že z těchto ustanovení neplyne pouze povinnost státu daná lidská práva chránit na svém státním území, nýbrž také zákaz vlastním jednáním přispět k porušení některého z úmluvou zakotvených práv jiným státem, ať už jde o jiný smluvní stát nebo stát třetí.²⁴

Na následujících stránkách se budeme zabývat jednotlivými aspekty této konstrukce a jejím možným významem pro právní postavení vydávané osoby. Jak bylo výše zmíněno, nenachází se až na výjimku ohledně extradiční vazby v EÚLP žádná úprava institutu extradice. Přesto si však musíme klást otázku, jaký význam mohou mít jiná zde zakotvená práva během extradičního řízení a především otázku navazující, zda zájem na ochraně těchto práv může být natolik zásadní, aby jejich porušení vedlo k zabránění extradice. Jinak řečeno, zda u některých v EÚLP zakotvených práv lze v souvislosti s extradicí hovořit o jejich nepřímém účinku.

²³ Tento pojem používá např. Matscher, F.: Bemerkungen zur extraterritorialen oder indirekten Wirkung der EMRK, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, Zürich, 2002, s. 25-45; Gilbert, Offenders, s. 148; Heimgartner, s. 33; Van Den Wyngaert, C.: Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's box?, in: International and Comparative Law Quarterly, 1990, s. 757-779, s. 761.

²⁴ Srov. Matscher, Bemerkungen, s. 28; Ress, G.: Die Rechtsstellung des Fremden im Rahmen der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten, in: Hailbronner (vyd.): Die allgemeinen Regeln des völkerrechtlichen Fremdenrechts, Heidelberg, 2000, s. 107-132, s. 112.

Pro účely dalšího výkladu jsme si zvolili čtyři lidská práva garantovaná EÚLP, a to zákaz mučení a jiného krutého, nelidského nebo ponižujícího zacházení, právo na život, právo na spravedlivý proces a právo na ochranu rodinného života. Začneme u čl. 3 EÚLP upravujícího zákaz mučení a krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání, neboť právě v souvislosti s tímto ustanovením byla koncepce nepřímého účinku vytvořena.

2. 5 Extradice a zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání

Ustanovení čl. 3 EÚLP zní: „Zákaz mučení. Nikdo nesmí být mučen nebo podrobován krutému, nelidskému nebo ponižujícímu zacházení nebo trestu.“

Toto stručné ustanovení se o extradici nijak nezmiňuje, přesto je označováno jako prakticky nejdůležitější zákaz někoho vydat (dále také vyhostit či jinak vrátit²⁵) do státu, kde by tato osoba byla vystavena porušení určitých základních lidských práv.²⁶

2. 5. 1 Ke vzniku konstrukce nepřímého účinku u čl. 3

Výše zmíněného zásadního významu nabyl čl. 3 díky judikatuře štrasburských orgánů, které se touto problematikou zabývají již několik desítek let. EKLP se od počátku 60. let minulého století postupně vyrovnávala se vztahem mezi extradicí a garancemi obsaženými v EÚLP. Poukazovala sice na to, že extradice nepatří k přímému předmětu EÚLP, na straně druhé však zdůrazňovala, že státy svou ratifikací EÚLP souhlasily s tím, že budou svá suverénní práva, včetně práva rozhodovat o vstupu či ukončení pobytu cizince, vykonávat nikoli zcela volně dle vlastního uvážení, nýbrž v rámci úmluvou poskytovaných práv.²⁷ EKLP posuzovala v minulosti případy velmi přísně a většinu z nich odmítla jako nepřípustné;²⁸ řada z nich také skončila smírným urovnáním mezi stěžovatelem a žalovaným státem. Na tomto místě bych upozornila pouze na tři zajímavé případy, které byly EKLP označeny za přípustné.

²⁵ Zde je třeba poznamenat, že judikatura štrasburských orgánů často v této souvislosti hovoří současně o vydávání a vyhošťování s tím, že pro aplikaci obou těchto opatření platí principy EÚLP obdobně. My se však budeme zabývat pouze vydáváním a rovněž pouze těmi případy, v nichž se jednalo o vydávání.

²⁶ Kálin, W.: *Das Prinzip des Non-refoulement*, Bern, 1982, s. 158

²⁷ Rozhodnutí 2143/64 X. v Rakousko a Jugoslávie, s. 329

²⁸ Seznam těchto případů uvádí Wyngaert, s. 766

Kauza Amekrane²⁹, v níž se jednalo o vydání z Velké Británie do Maroka, byla uznána za přípustnou pro možný rozpor s čl. 3. Stěžovatel byl v Maroku stíhán pro účast na atentátu na marockého krále. Poté, co byl vydán a v Maroku odsouzen k trestu smrti, došlo ke smírnému urovnání případu tím, že Velká Británie vyplatila vdově po stěžovateli odškodnění. Díky tomuto způsobu vyřešení sporu tak nemohla EKLP nebo ESLP rozhodovat v meritu věci a posoudit odpovědnost Velké Británie za zacházení, které se stěžovateli dostalo v Maroku. Tato kauza sice nestanovila žádné pevné mantinely pro rozhodování obdobných extradičních případů, naznačila však, že tento typ stížností týkající se odpovědnosti dožádaného státu versus požívání úmluvou zakotvených práv nemusí být nutně považován za zjevně nepřipustný.

V následujících letech se objevilo několik dalších případů, které se dotkly rozsahu článku 3 ve vztahu k extradiční. V případě X. v Švýcarsko³⁰ se jednalo o vydání osoby indického původu ze Švýcarska do Spojených arabských emirátů. Vzhledem k tomu, že stížnost byla jménem vydané osoby podána až po vydání, mohla EKLP činit pouze hypotetické rozhodnutí. EKLP stížnost nakonec odmítla, a to zejména s ohledem na skutečnost, že Švýcarsko si vyžádalo garance Spojených arabských emirátů ohledně zacházení s vydanou osobou, které odpovídaly obsahu EÚLP. Otázka, zda by EKLP stížnost posoudila shodně v případě neexistence těchto garancí, tak zůstala otevřená.

Z těchto starších případů bychom rádi jmenovali ještě jeden, který byl považován EKLP za přípustný, a to případ Altun v. Německo³¹, v němž se jednalo o vydání do Turecka a bylo uplatňováno možné porušení čl. 3 s ohledem na údajně hrozící mučení při policejních výsleších. EKLP zde opět nedostala možnost vyjádřit se k meritu věci, neboť stěžovatel v průběhu řízení spáchal sebevraždu. Z přípustnosti stížnosti však bylo zřejmé, že u vydání osoby na území jiné smluvní strany nelze vyloučit hrozící porušení článku 3.

Teprve na konci 80. let se ke slovu dostal také ESLP a je třeba říci, že se své šance chopil opravdu s chutí a svými výroky položil základ celé další judikatuře 90. let minulého století i té zcela nejnovější.

²⁹ Stížnost č. 5961/72, Yb 1973, sv. 16, s. 356

³⁰ Stížnost č. 9012/80, D.R. 24, 213, rozhodnutí ze dne 9. 12. 1980.

³¹ Stížnost č. 10308/83, D.R. 36, 209, rozhodnutí ze dne 3. 5. 1983.

2. 5. 2 Případ Soering a jeho analýza

Je-li řeč o nepřímém účinku EÚLP, nelze nezmínit případ Soering v. Velká Británie³², který se stal tzv. „leading case“ pro vyvození nepřímého účinku z čl. 3 a v němž ESLP poprvé potvrdil výše naznačený přístup EKLP. Tento případ byl v literatuře na mnoha místech podrobně diskutován,³³ přesto je nezbytné se u něj zastavit také zde.

Nejprve stručně ke skutkovým okolnostem případu. Stěžovatel, německý občan Jens Soering, byl v americkém státě Virginie obviněn z vraždy rodičů své přítelkyně. Poté, co byl ve Velké Británii zatčen, měl být na základě extradiční smlouvy vydán do USA, kde mu v případě odsouzení hrozil trest smrti. Britská vláda žádala ujištění o nevykonání případného trestu smrti, to však nemohlo být uspokojivým způsobem poskytnuto. Soering podal proti zamýšlené extradici stížnost, v níž uplatňoval, že tzv. „death row phenomenon“ (souhrn okolností spojených s dlouholetým čekáním na výkon trestu smrti) by byl v rozporu s čl. 3 ESLP.³⁴ ESLP přijal možné porušení čl. 3 a potvrdil odpovědnost Velké Británie. Ve svém odůvodnění uvedl:

„In interpreting the Convention regard must be had to its special character as a treaty for the collective enforcement of human rights and fundamental freedoms. (...). Thus, the object and purpose of the Convention as an instrument for the protection of individual human beings require that its provision be interpreted and applied so as to make its safeguards practical and effective (...). Article 3 (art. 3) makes no provision for exceptions and no derogation from it is permissible under Article 15 (art. 15) in time of war or other national emergency. This absolute prohibition of torture and of inhuman or degrading treatment or punishment under the terms of the Convention shows that Article 3 (art. 3) enshrines one of the fundamental values of the democratic societies making up the Council of Europe. (...)

³² Stížnost č. 14038/88, rozsudek ze dne 7.7. 1989 (dále jen „Soering“)

³³ Srov. např. Blumenwitz, D.: Konventionswidrigkeit der Auslieferung an die USA bei drohender Todesstrafe und in Anbetracht der Haftdauer und Haftbedingungen in der Todeszelle, in: EuGRZ, 1989, s. 314-328, s. 326-328 či Hartl, T.: Das völkerrechtliche Refoulementverbot abseits der Genfer Flüchtlingskonvention, Frankfurt am Main, 1999, s. 42-44; Matscher, Bemerkungen, s. 28-29; Ress, s. 117-118; Gilbert, Offenders, s. 162-164; Haas, s. 334-336.

³⁴ Soering nemohl úspěšně uplatňovat hrozící porušení práva na život dle článku 2 EÚLP jako důsledek případného výkonu trestu smrti, neboť Velká Británie v té době neratifikovala 6. dodatkový protokol k EÚLP zakazující trest smrti v době míru. ESLP se v případě Soering vztahem mezi zákazem trestu smrti a EÚLP podrobně zabýval; my se k této otázce vrátíme později při zkoumání článku 2 EÚLP.

It would hardly be compatible with the underlying values of the Convention, (...) were a Contracting State knowingly to surrender a fugitive to another State where there were substantial grounds for believing that he would be in danger of being subjected to torture, however heinous the crime allegedly committed. Extradition in such circumstances, while not explicitly referred to in the brief and general wording of Article 3 (art. 3), would plainly be contrary to the spirit and intendment of the Article, and in the Court's view this inherent obligation not to extradite also extends to cases in which the fugitive would be faced in the receiving State by a real risk of exposure to inhuman or degrading treatment or punishment proscribed by that Article 3." (body 87, 88)

V tomto klíčovém rozhodnutí ESLP navázal na předchozí náznaky v hodnocení vztahu mezi extradicí a EÚLP, které ve své činnosti již delší dobu dávala najevo EKLP, a vůbec poprvé připustil možnost nepřímého účinku čl. 3.

Jak je patrné z odůvodnění rozsudku, vycházel ESLP z teleologického výkladu úmluvy a zdůraznil přitom její zvláštní povahu jakožto smlouvy pro ochranu lidských práv a základních svobod. To ovšem neznamená, že je možné se s tímto konstatováním spokojit; naopak, považujeme za nezbytné upozornit na některé sporné aspekty tohoto precedenčního rozhodnutí.

Konstrukci nepřímého účinku je třeba vidět v přímé souvislosti s otázkou působnosti EÚLP *ratione loci* a s tím spojeného vztahu jednotlivých ustanovení EÚLP k nesmluvním státům.

Tato otázka má pro praxi značný význam, neboť evropské státy jsou o vydání často žádány státy neevropskými, jež nemohou být smluvními stranami EÚLP. EÚLP jako každá jiná mezinárodní smlouva váže ve vzájemných vztazích pouze smluvní státy. Ve vztahu k jiným státům nemůže vyvolávat žádné účinky, tedy ukládat jim nějaké závazky, neboť v opačném případě by se jednalo o smlouvu v neprospěch třetího, která je bez jeho souhlasu nepřipustná.³⁵ Smluvní státy tak nemohou zde zakotvený standard lidských práv rozšiřovat i na jiné státy a požadovat po nich, aby respektovaly tytéž závazky ve stejném rozsahu.

³⁵ Srov. čl. 34 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Ke vztahu smluv a třetích států srov. Čepelka, Č.: Právo mezinárodních smluv, Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem, Praha, 1999, s. 59-66.

V extradičních případech však byla tato teoretická koncepce vystavena potřebě nového rozboru a hodnocení. Již bylo poukázáno na čl.1 EÚLP, podle něhož přiznávají smluvní státy uvedená práva každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, a z něhož tak vyplývá aplikace EÚLP rovněž ve vztahu k cizincům. Dále nutno poukázat na čl. 34 EÚLP, který stanoví, že individuální stížnost se musí zakládat na porušení některého práva podle EÚLP „jednou z Vysokých smluvních stran“. Bylo tedy třeba se vyrovnat s tím, jak posoudit otázku odpovědnosti smluvního státu za jednání, k němuž dochází či má pravděpodobně dojít na území třetího nesmluvního státu.

Britská strana stavěla svou argumentaci na tom, že čl. 3 nelze interpretovat tak, aby vyvolával odpovědnost smluvního státu EÚLP za jednání, k nimž dochází za hranicemi jeho jurisdikce. Podle britského postoje nezahrnuje extradice odpovědnost vydávajícího státu za nelidské či ponižující zacházení nebo trestání, které vydávané osobě v žádajícím státě hrozí (bod 83 rozsudku).

A jak posoudil problematiku vztahu EÚLP k třetím státům ESLP? Je třeba konstatovat, že ESLP bohužel neusiloval o podrobné teoretické zhodnocení této otázky. Uznal sice, že EÚLP se nijak nedotýká jednání třetích států a nemůže jim vnucovat svůj standard právní úpravy (bod 86). Kromě tohoto vyjádření se však dále omezil pouze na teleologický výklad úmluvy a vyvodil závěr, že smluvní stát není zbaven své odpovědnosti podle čl. 3 za předvídatelné důsledky extradice. Účel smlouvy vyžaduje takovou interpretaci, která činí její ustanovení efektivní. Bylo by proto podle ESLP v rozporu s duchem smlouvy, kdyby smluvní stát mohl vydat osobu do státu, kde by existovalo reálné nebezpečí zacházení zakázaného v čl. 3 (bod 88).

Pokud jde o otázku státní odpovědnosti, ESLP zdůraznil, že se v žádném případě nejedná o vytváření odpovědnosti žádajícího státu, ale vždy výlučně o odpovědnost státu vydávajícího, jehož jednání má za následek vystavení jednotlivce zacházení v rozporu s čl. 3 (bod 91).³⁶ Tato odpovědnost smluvního státu EÚLP v první řadě znamená, že daný stát nesmí podrobit osoby spadající pod jeho jurisdikci zacházení, které odporuje obsahu čl. 3. Tím se však rozsah odpovědnosti zdaleka nevyčerpává, neboť podle pojetí ESLP nelze omezit význam čl. 3 pouze na tento přímý účinek, nýbrž je třeba zohlednit

³⁶ Některí autoři hovoří v této souvislosti o „spoluodpovědnosti“ vydávajícího státu, srov. např. Wyngaert, s. 760

také jeho účinek nepřímý. Z čl. 3 tak dále vyplývá povinnost smluvního státu spočívající v tom, že nesmí svým aktem vydání přispět k tomu, aby byla v jiném nesmluvním státě porušena fundamentální lidská práva chráněná čl. 3. Tímto rozhodnutím ESLP položil základ další judikatuře k nepřímému účinku EÚLP, potažmo některých jejích ustanovení. Je třeba vyzdvihnout, že ve vztahu k čl. 3 není předmětem posuzování nelidskost zacházení v žádajícím státě (v tomto případě tzv. death row phenomenon související s uložením trestu smrti), nýbrž pouze akt státu dožádaného, který toto umožňuje. Již tento akt sám o sobě představuje podle názoru ESLP nelidské zacházení.³⁷ Z toho vyplývá, že v těchto případech se nejedná o aktivní zásah smluvního státu do práva dle čl. 3, nýbrž o povinnost ochrany, která státu z tohoto ustanovení plyne. Ačkoli tedy platí EÚLP pouze ve smluvních státech, dospěl ESLP teleologickým výkladem k závěru, že za určitých okolností obsahuje nepřímé účinky i vůči jiným státům, pokud se jejich státní příslušníci mohou v konkrétním případě dovolávat garancí plynoucích z EÚLP.

Jakkoli se jeví toto pojetí v výkladu EÚLP jako žádoucí a s ohledem na ochranu lidských práv jako potřebné, nelze opomenout fakt, že jeho odůvodnění není postaveno na zcela pevných právních základech.

Kromě výše zmíněného problému ohledně teritoriální působnosti EÚLP se již v případě Soering objevilo několik dalších sporných aspektů souvisejících s konstrukcí nepřímého účinku.

Na první pohled zaujme, že se zde nejedná o již nastalé porušení práva podle čl. 3, nýbrž pouze o jeho hrozící porušení. Individuální stížnost k ESLP lze ovšem zásadně podat pouze tehdy, uplatňuje-li jednotlivec porušení některého práva, které EÚLP zakotvuje. To je patrné i z ustanovení čl. 34 EÚLP, podle něhož soud může přijímat stížnost od každé fyzické osoby považující se za oběť v důsledku porušení práv přiznaných úmluvou. Z této formulace je zcela zřejmé, že k porušení práva již muselo dojít, popř. v okamžiku podání stížnosti toto porušení stále probíhá.

Pokud však přichází ke slovu aplikace nepřímého účinku, je třeba zohlednit, že tato situace vykazuje natolik výrazná specifika, že postup podle naznačeného schématu by nebyl vůbec možný. Posuzuje se situace osoby, která se nachází na území smluvního

³⁷ Srov. Kälin, W.: Tragweite und Begründung des Abschiebungshindernisses von Art. 3 EMRK bei nichtstaatlicher Gefährdung, in: Hailbronner, Klein (vyd.): Einwanderungskontrolle und Menschenrechte – Immigration Control and Human Rights, Heidelberg, 1999, s. 49-72, s. 63-67

státu EÚLP a má být vydána jinému státu, kde jí hrozí mučení či nelidské zacházení. Dokud se tato osoba zdržuje na území smluvního státu, k žádnému porušení práva podle čl. 3 dosud nedošlo ani k němu právě nedochází. To může fakticky nastat teprve tehdy, bude-li osoba skutečně vydána. Poté však již stížnost k ESLP ztrácí ze své smysluplnosti, popř. není ani právně možná, nejedná-li se o smluvní stát EÚLP, neboť pak vůbec není dána příslušnost ESLP. Za těchto okolností může být stížnost k ESLP efektivní pouze tehdy, je-li podána předtím, než k porušení práva reálně dojde.³⁸

V této souvislosti nutno podotknout, že tato myšlenka není bez pochybností. Představuje určitou odchylku od celého ochranného systému podle EÚLP, který jinak k přípustnosti stížnosti vždy vyžaduje porušení některého práva zakotveného úmluvou. V dalších částech této studie se budeme zabývat otázkou, zda by bylo možné uvažovat o této koncepci rovněž u dalších ustanovení EÚLP, tedy jak široko sahá nepřímý účinek a u kterých práv podle úmluvy z něho lze vycházet. Na tomto místě si dovoluujeme pouze podotknout, že zmíněná odchylka nemůže paušálně platit pro všechna ustanovení úmluvy, neboť v takovém případě by nutně muselo dojít k zahlcení a ochromení celého soudního mechanismu.

Nutným následkem toho, že jde o hrozící porušení práva, je skutečnost, že se vlastně jedná o prognostická rozhodování o možných budoucích událostech. ESLP totiž musí posoudit otázku, do jaké míry je riziko porušení článku 3 pravděpodobné či předvídatelné. ESLP v případě Soering použil formulaci, kterou pak převzal i v následné judikatuře.

„In sum, the decision by a Contracting State to extradite a fugitive may give rise to an issue under Article 3 (art. 3), and hence engage the responsibility of that State under the Convention, where substantial grounds have been shown for believing that the person concerned, if extradited, faces a real risk of being subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment in the requesting country.“ (bod 91).

Tato formulace uznává, že eventuálně hrozící nebezpečí není nikdy zcela dokazatelné, nýbrž vždy pouze více či méně předvídatelné. ESLP nevyžaduje, aby bylo porušení práva s jistotou očekávatelné; spokojuje se s jeho reálným rizikem („real risk“).

³⁸ Srov. Soering, bod 90

Musí být ovšem prokázány podstatné důvody („substantial grounds“), o něž se toto riziko opírá.

Z posouzení případu Soering plyne, že toto riziko nemuselo znamenat obzvláště vysokou míru pravděpodobnosti. Existovalo zde totiž několik podstatných okolností, které hovořily i podle zákonů amerického státu Virginie proti případnému uložení trestu smrti (věk, narušený psychický stav pachatele v době spáchání činu, absence předchozí trestné činnosti). I ESLP uznal, že není jisté ani pravděpodobné, že by byl stěžovatel odsouzen k trestu smrti, a tím podroben „death row phenomenon“. Vzhledem k restriktivnímu postoji státního zástupce přesto ESLP dospěl k závěru, že reálné riziko odsouzení k trestu smrti (a tím „death row phenomenon“) zde existuje.³⁹ ESLP tady jasně vycházel z širší interpretace pojmu „real risk“, a i když riziko skutečného uložení trestu smrti nebylo vysoké, označil ho ESLP s ohledem na význam ohrožených hodnot za reálné.

Tento případ zřetelně dokládá, jak je v praxi obtížné předpovídat hrozící nebezpečí v jiném státě. Posouzení tohoto nebezpečí je vždy spojeno s úvahami o budoucích, a tedy nejistých událostech, čímž je vyloučena možnost klasického dokazování. V konkrétním případě musí být zohledněny všechny relevantní okolnosti, což zdůrazňuje i ESLP, když vyžaduje existenci podstatných důvodů, z nichž reálné riziko porušení čl. 3 vyplývá.

Pojmy „real risk“ a „substantial grounds“ není proto možné předem obecně definovat a i z judikatury je zřejmé, že ESLP posuzuje jejich naplnění případ od případu podle konkrétních okolností. Během 90. let minulého století hodnotil ESLP tyto pojmy v několika zásadních kauzách,⁴⁰ které se však týkaly poněkud jiné problematiky, a to otázek vyhoštění. Z tohoto důvodu se jim na tomto místě věnovat nebudeme, doporučujeme však nahlédnout do odborné literatury, která rozsudky ESLP v těchto věcech, zejména pak otázku přísnosti hodnocení reálného rizika, podrobně zkoumá.⁴¹ My

³⁹ Srov. Soering, body 94-99

⁴⁰ Srov. zejména případy Cruz Varas v. Švédsko (stížnost č. 15576/89, rozhodnutí ze dne 20.3. 1991); Vilvarajah et al. v. Velká Británie (stížnost č. 13163/87, rozsudek ze dne 30.10. 1991); Ahmed v. Rakousko (stížnost č. 25964/94, 17. 12. 1996); H.L.R. v. Francie (24573/94, 29.4. 1997); D. v. Velká Británie (30240/96, 2.5. 1997); Bensaïd v. Velká Británie (44599/98, 6.2. 2001)

⁴¹ Srov. např. Hartl, s. 70-80 s odkazy na další literaturu a judikaturu; Gusy, C.: Zur Bedeutung von Art. 3 im Ausländerrecht, in: Zeitschrift für Ausländerrecht und Ausländerpolitik (ZAR), 1993, s. 63-70, s. 68-69; Ress, s. 116-122; Alleweldt, R.: Schutz vor Abschiebung bei drohender Folter oder unmenschlicher oder

nadále zůstaneme u problematiky extradice a podíváme se na navazující judikaturu ESLP ke vztahu extradice a čl. 3, tak jak se vyvíjela po klíčovém rozhodnutí ve věci Soering. Ještě než tak učiníme, zastavíme se u poslední sporné otázky, která vyvstává při analýze odůvodnění rozsudku v případě Soering.

ESLP ve své argumentaci zdůraznil, že oproti mnoha jiným ustanovením EÚLP neobsahuje čl. 3 žádný druhý odstavec, který by za stanovených podmínek umožňoval státním orgánům činit z čl. 3 výjimky. Navíc patří čl. 3 k ustanovením, od nichž nelze podle čl. 15 odst. 2 EÚLP odstoupit dokonce ani v případě války nebo jakéhokoli jiného veřejného ohrožení státní existence. Z toho je zřejmé výjimečné postavení, které článku 3 v systému EÚLP náleží. V tomto smyslu se hovoří o absolutním charakteru čl. 3.

Tento absolutní charakter se výslovně vztahuje na zákaz mučení, krutého, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání ve smluvních státech. Poprvé v případě Soering však ESLP tento absolutní charakter rozšířil rovněž i na nepřímý účinek čl. 3 a lze říci, že v tomto směru nečinil žádný rozdíl mezi účinkem přímým a nepřímým. Tento přístup uvítalo mnoho hlasů z odborné literatury.⁴²

Zůstává však sporné, zda odkaz na neexistenci druhého odstavce lze považovat za dostačující argument pro zdůvodnění neomezitelnosti čl. 3 při jeho nepřímém účinku.⁴³ Nelze se vyhnout otázce, zda pouhý systematický výklad a argument a contrario v případě nepřímého účinku čl. 3 přesvědčuje. Není totiž možné opomenout, že nepřímý účinek nijak nevyplývá ze samotného znění čl. 3, byl teprve vytvořen judikaturou, a to zcela jinými výkladovými metodami.

Z tohoto výkladu o vzniku a odůvodnění nepřímého účinku čl. 3 je patrné, že pod pokličkou této na první pohled líbivé a jasné konstrukce se ukrývá řada zajímavých právních otázek. Podívejme se nyní, jak se judikatura k nepřímému účinku čl. 3 ve vztahu k extradici dále vyvíjela.

Při výkladu případu Soering byla zdůrazněna skutečnost, že Soud zde zavedl pojmy „real risk“ a „substantial grounds“, které musí být v konkrétním případě naplněny,

erniedrigender Behandlung oder Strafe, Heidelberg, 1996, s. 29-49; Matscher, Bemerkungen, s. 30-32; Ress, s. 120-122

⁴² Srov. např. Kálin, Non-refoulement, s. 186; Hartl, s. 96; Alleweldt, s. 56.

⁴³ Kriticky hodnotí absolutní charakter čl. 3 při nepřímém účinku např. Hailbronner, K.: Die Relevanz des Völkerrechts für das deutsche Ausländerrecht, in: Hailbronner (vyd.): Die allgemeinen Regeln des völkerrechtlichen Fremdenrechts, Heidelberg, 2000, s. 3-10, s. 9

aby bylo možné hovořit o hrozícím porušení čl. 3. Podíváme-li se na judikaturu Soudu navazující na rozsudek ve věci Soering, je možné konstatovat, že Soud se v ní zaměřuje na aplikaci pojmů „real risk“ a „substantial grounds“ na jednotlivé skutkové případy k prokázání hrozícího mučení, nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání.

Pokud jde o tyto pojmy, jsou rovněž velice obecné a vyžadují konkretizaci ze strany štrasburských orgánů, která ad hoc zkoumá, zda byla dosažena závažnost čl. 3 a pod který ze zde uvedených pojmů lze dané jednání případně subsumovat. Porušení lidských práv musí dosahovat určitého minimálního stupně závažnosti, aby spadalo pod čl. 3. Posouzení tohoto stupně závisí vždy na všech relevantních okolnostech daného případu, k nimž patří např. druh zacházení a trestání, způsob a metody jeho provedení, jeho délka, fyzické a duševní následky, pohlaví, věk, zdravotní stav oběti.⁴⁴

Rozdíly mezi jednotlivými druhy zakázaného jednání dle čl. 3 nelze abstraktně stanovit,⁴⁵ v konkrétních případech však mezi nimi judikatura rozlišuje.⁴⁶ K porušení čl. 3 přitom stačí, je-li dána jen jedna z forem zakázaného jednání. Tyto formy přitom nelze chápat izolovaně, nýbrž jako „koncentrické, stále se rozšiřující kruhy, přičemž kruh mučení je nejúžší a kruh ponižujícího zacházení je nejširší“.⁴⁷ Jinak řečeno, mučení představuje vždy i nelidské a ponižující zacházení; nelidské zacházení je vždy i ponižující. V této souvislosti je nutno předeslat otázku, zda o nepřímém účinku čl. 3 lze uvažovat u hrozby všech jednání dle tohoto ustanovení nebo pouze u některých z nich. V následujícím přehledu relevantní judikatury od 90. let do současnosti uvidíme, jak se Soud mj. i k této otázce postavil.

⁴⁴ Tak výslovně ESLP ve věci Soering, bod 100

⁴⁵ K pojmům čl. 3 srov. např. Alleweldt, s. 20-21; Heimgartner, s. 128-129.

⁴⁶ Jednotlivými pojmy čl. 3 se štrasburské orgány podrobně zabývaly již v případě Severní Irsko v. Velká Británie (A25/1978), v němž Soud definoval mučení jako promyšlené nelidské zacházení, které vyvolává velmi závažné a kruté utrpení (bod 167). Soud v tomto případě zaujal restriktivnější postoj než EKLP a hodnotil tzv. pět technik (určité způsoby zacházení s vězni) pouze jako nelidské a ponižující zacházení. Za nelidské zacházení označil jednání, které má za následek těžké fyzické či duševní utrpení, ačkoli nemusí nutně způsobovat skutečná tělesná zranění (bod 167). Vyjádřil se zde rovněž k pojmu ponižující zacházení, jímž rozumí takové zacházení, které u oběti vyvolává pocity obav, strachu ze smrti či pocity bezmocnosti nebo méněcennosti a které může danou osobu ponižit, zneuctit a zlomit její fyzický či morální odpor (bod 167).

⁴⁷ Gusy, s. 63

2. 5. 3 Navazující judikatura k nepřímému účinku čl. 3 v extradičních případech

Na tomto místě nemáme v úmyslu podrobně popisovat všechny případy navazující na kauzu Soering, jimiž se Soud od 90. let zabýval. Účelem následující pasáže je spíše vymezit určité skupiny případů, jež hrály a stále hrají v činnosti Soudu rozhodující roli, a dále se zabývat nikoli konkrétními případy, nýbrž obecněji přístupem Soudu k řešení vztahu čl. 3 a extradice.

Zkoumáme-li skutkové okolnosti těchto případů, je možné vyzorovat několik skupin obsahově příbuzných kauz. Co do četnosti, je možné na prvním místě jmenovat ty, jež se týkají obav stěžovatelů, že po vydání je očekává ve věznicích žádajícího státu jednání v rozporu s čl. 3. V této souvislosti podotýkáme, že řada stížností se vztahuje k podmínkám ve věznicích v Turecku a v Číně. Zmíňme na tomto místě několik málo případů.

V kauze H.G. v. Švýcarsko⁴⁸ se jednalo o Turka kurdského původu, který byl v Turecku obviněn z únosu a znásilnění. Stěžovatel odcestoval do Švýcarska, které bylo v r. 1991 požádáno Tureckem o jeho vydání za účelem výkonu trestu odnětí svobody uloženého v řízení konaném v jeho nepřítomnosti. Stěžovatel se obrátil na EKLP s obavou, že pokud bude vydán do Turecka, bude ve vězení riskovat zacházení v rozporu s čl. 3. Odvolával se přitom na svůj kurdský původ a na to, že pochází z kruhů blízkých Straně kurdských pracujících. EKLP v této souvislosti poukázala na svou dřívější judikaturu z oblasti vyhošťování, podle níž „pouhá možnost“ zacházení v rozporu s čl. 3 na základě neurovnané obecné situace v některé zemi není dostatečná k tomu, aby bylo možné uvažovat o hrozícím porušení čl. 3. EKLP navíc dodala, že stěžovatel dostatečně neprokázal, že by s ohledem na svůj kurdský původ již byl podroben nebo mu hrozilo jednání v rozporu s čl. 3, a stížnost označila v tomto bodě za nepřijatelnou.⁴⁹

Vedle tureckých případů⁵⁰ jsou časté také kauzy týkající se ochrany lidských práv v Číně.⁵¹ V tomto kontextu vystupuje význam tzv. nepřímého účinku EÚLP do popředí, neboť Čína samozřejmě není smluvní stranou úmluvy.

⁴⁸ H.G. v Switzerland, stížnost č. 24698/94, rozhodnutí ze dne 6. 9. 1994

⁴⁹ Srov. pasáž rozhodnutí ad The Law, bod 3

⁵⁰ Jednalo se např. o věc Gezici v. Switzerland, stížnost č. 17518/90, rozhodnutí ze dne 7.3. 1991. V tomto případě se jednalo o problematiku tzv. dalšího vydávání. Stěžovatelem byl turecký občan, který byl pro svou politickou angažovanost odsouzen k trestu odnětí svobody. Odcestoval nejprve do Řecka a poté do Švýcarska, kde žádal o politický azyl. Řecko podalo žádost o vydání, neboť proti stěžovateli bylo v Řecku

Případ Yang Chun Jin v. Maďarsko⁵² se týkal čínského občana, který byl zadržen v Maďarsku a stíhán pro podezření z únosu a padělání veřejných listin; současně byl stíhán v Číně pro ozbrojenou loupež. Čína požádala o vydání, jemuž se stěžovatel snažil zabránit s tím, že mu v čínském vězení hrozí nebezpečí mučení. Vláda ve svém vyjádření sama uznala, že k mučení a jinému nelidskému zacházení ve vězení může dojít; dodala však, že se obdobné případy nestávají u běžných pachatelů trestné činnosti, nýbrž spíše u osob náležejících k určitým etnickým či náboženským minoritám. Rovněž zdůraznila, že je třeba více zohlednit také konkrétní okolnosti stěžovatele, nejen pouze obecnou situaci. Vzhledem k vyjádření vlády a rovněž zprávám řady nevládních organizací naznačujících nepříznivé podmínky v čínských věznicích uznal ESLP stížnost za přípustnou. ESLP se však nakonec meritem věci nemusel zabývat, neboť maďarská strana se rozhodla stěžovatele nevydat, a věc byla škrtnuta ze seznamu případů. Rozhodnutí o meritu věci by však mohlo být velice zajímavé, už jen proto, že se jednalo o jeden z mála případů, které byly označeny za přípustné.

Poslední případ z této skupiny, který hodláme na tomto místě zmínit, byl rovněž označen za přípustný a dosud o něm nebylo finálně rozhodnuto. Ve věci Garabayev v. Rusko⁵³ se jedná o vydání z Ruska do Turkmenistánu, kde je stěžovatel stíhán pro podezření ze zpronevěry. Stěžovatel byl vydán a zpětně se domáhá toho, že jeho vydání jej vystavilo nebezpečí mučení a nelidského zacházení v turkmenském vězení, k němuž podle něj skutečně došlo. Nejedná se proto o klasický nepřímý účinek, neboť vydání již proběhlo.

Další skupina případů, v nichž se vydávané osoby odvolávají na čl. 3 EÚLP, se vztahuje k délce hrozícího trestu. Řada stěžovatelů uplatňuje, že hrozba trestu odnětí svobody na doživotí bez možnosti dřívějšího propuštění je vystavuje nebezpečí rozporu

vedeno řízení kvůli podezření z bankovní loupeže. Předmětem stížnosti byla obava, že Řecko dále vydá stěžovatele do Turecka, kde mu pro jeho politické postoje hrozí zatčení a věznění v rozporu s požadavky čl. 3. Pro EKLP bylo zásadní ujištění Řecka, že stěžovatele dále nevydá do Turecka; z toho důvodu neshledala existující riziko rozporu s čl. 3 a stížnost prohlásila za nepřipustnou.

⁵¹ Jako příklady uveďme kauzy *Mandugeqi and Jinge v. Poland*, stížnost č. 35218/97, rozhodnutí ze dne 19.9. 1997; či zajímavou kauzu *Lauder v. UK*, stížnost č. 27279/95, rozhodnutí ze dne 8. 12. 1997, která se dotýkala vztahu mezi hong-kongským a čínským právním řádem.

⁵² *Yang Chun Jin alias Yang Xiaolin v. Hungary*, stížnost č. 58073/00, rozhodnutí o přípustnosti ze dne 11.1. 2001, konečné rozhodnutí ze dne 8.3. 2001.

⁵³ *Garabayev v. Russia*, stížnost č. 38411/02, rozhodnutí o přípustnosti ze dne 8. 9. 2005

s čl. 3. Jak se Soud k této otázce postavil? V případě *Gonzales v. Španělsko*⁵⁴ se jednalo o amerického občana nacházejícího se ve Španělsku, který byl v USA obviněn z obchodování s drogami. Předmětem stížnosti byla obava z možného doživotního trestu odnětí svobody, který podle něj představuje jednání proti čl. 3. ESLP zohlednil při posuzování této otázky skutečnost, že španělský soud při svém rozhodování podmínil vydání tím, že stěžovatel nebude odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí či na dobu neurčitou. S ohledem na tuto podmínku vydání ESLP prohlásil stížnost za nepřijatelnou, neboť hrozící riziko nebylo podle něj prokázáno. Soud se tak vyhnul odpovědi na otázku, zda hrozící trest doživotního vězení bez možnosti propuštění může znamenat rozpor s čl. 3. Rovněž v dalších případech postupoval obdobně a za rozhodující považoval ujištění o možnosti podat po určité době žádost o podmíněné propuštění⁵⁵ či ujištění žádajícího státu o neodsouzení k trestu odnětí svobody bez možnosti propuštění.⁵⁶

Kromě trestu odnětí svobody na doživotí se stávají předmětem stížnosti k ESLP rovněž případy, kdy je uplatňován hrozící rozpor s čl. 3 z důvodu jiné délky trestu. Vzhledem k postoji ESLP k otázce doživotního trestu nepřekvapí, že v ani v tomto případě nepovažuje ESLP za prokázaný hrozící rozpor s čl. 3. Např. v případě *Kadyrov v. Švédsko*⁵⁷ stěžovatel uplatňoval hrozící rozpor kvůli obavě z trestu odnětí svobody ve výši 10 let; stížnost byla označena za nepřijatelnou.

Další skupina případů, kdy vydávané osoby uplatňují hrozící rozpor s čl. 3, se týká jejich zdravotního stavu a věku.⁵⁸ V kauze *Raidl v. Rakousko*⁵⁹ se jednalo o vydání ruské občanky z Rakouska do Ruska, přičemž stěžovatelka uplatňovala jako důvod hrozícího rozporu s čl. 3 svou psychickou nemoc, s ohledem na níž by bylo její vydání nelidským zacházením. EKLP posoudila tuto možnost a dospěla k závěru, že stěžovatelka

⁵⁴ *Gonzales v. Spain*, stížnost č. 43544/98, rozhodnutí ze dne 29. 6. 1999.

⁵⁵ *Srov. Charountakis v. Germany*, stížnost č. 23898/94, rozhodnutí ze dne 12. 4. 1996; *Einhorn v. France*, stížnost č. 71555/01, rozhodnutí ze dne 16. 10. 2001 - v tomto rozhodnutí však ESLP výslovně uznal, že uložení trestu doživotí bez možnosti propuštění může vyvolávat otázky ve vztahu k čl. 3 EÚLP.

⁵⁶ *Srov. Nivette v. France*, stížnost č. 44190/98, rozhodnutí ze dne 14. 12. 2000.

⁵⁷ *Kadyrov v. Sweden*, stížnost č. 26727/95, rozhodnutí ze dne 29. 11. 1995

⁵⁸ *Srov. např. F.T. v. United Kingdom*, stížnost č. 24110/94, rozhodnutí ze dne 18. 10. 1994. EKLP stížnost nakonec odmítla pro nevyčerpání vnitrostátních opravných prostředků; *Kozlov v. Finland*, stížnost č. 16832/90, rozhodnutí ze dne 28. 5. 1990 (dále jen „Kozlov“) a *Varfolomejev v. Finland*, stížnost č. 17811/91, rozhodnutí ze dne 2. 9. 1991. Poslední dva zmíněné případy se týkaly zacházení s osobami v psychiatrických zařízeních v Sovětském svazu.

⁵⁹ *Raidl v. Austria*, stížnost č. 25342/95, rozhodnutí ze dne 4. 9. 1995

dostatečně nedoložila tak závažnou psychickou poruchu, aby její vydání představovalo riziko rozporu s čl. 3.

Závěrem této části bychom chtěli zmínit jeden případ, který byl finálně rozhodnut v době zcela nedávné a svým významem a rovněž podrobností hodnocení ze strany ESLP se poněkud vymyká předchozím kauzám. Jedná se o případ extradice dvou stěžovatelů z Turecka do Uzbekistánu – případ Mamatkulov a Askarov v. Turecko.⁶⁰ Tento případ je specifický v tom, že několik málo dnů po podání stížností (březen 1999) k vydání skutečně došlo; finální rozhodnutí Velkého senátu ESLP bylo přijato teprve 6 let poté. V takovémto případě platí, že ESLP posuzuje reálnost rizika závažného porušení práva na základě informací dostupných dožádané straně v okamžiku vydání. Pokud však ESLP přijme předběžné opatření podle článku 39 jednacího řádu Soudu, reálnost rizika je nutno posuzovat rovněž s ohledem na informace dostupné ESLP v okamžiku posuzování případu.⁶¹ Oba stěžovatelé, kteří jsou v Uzbekistánu členy opoziční politické strany, byli zatčeni v Turecku kvůli podezření ze spáchání několika trestných činů v Uzbekistánu; zejména byli podezíráni z vraždy, bombových útoků a pokusu o atentát na uzbeckého prezidenta. Uzbekistán požádal Turecko o vydání, proti němuž se stěžovatelé bránili stížností u ESLP. Ten přijal předběžné opatření, jímž zakázal extradici do doby, než věc posoudí; předběžné opatření však nebylo respektováno a stěžovatelé byli vydáni. V Uzbekistánu byli shledáni vinnými a odsouzeni k trestu odnětí svobody na 20, resp. 11 let. Hlavním předmětem stížnosti bylo jednak tvrzení, že v okamžiku vydání hrozilo stěžovatelům porušení čl. 2 a 3, a dále pak porušení čl. 34 EÚLP tím, že Turecko nerespektovalo předběžné opatření ESLP.⁶² Co se týče čl. 3, stěžovatelé tvrdili, že v okamžiku jejich vydání existovalo reálné nebezpečí, že po svém vydání budou v Uzbekistánu podrobeni jednání v rozporu s čl. 3, konkrétně se obávali hrozícího mučení

⁶⁰ Mamatkulov, Askarov v. Turkey, stížnosti č. 46827/99 a č. 46951/99, finální rozhodnutí ze dne 4. 2. 2005 (dále jen „Mamatkulov, Askarov“)

⁶¹ Srov. Mamatkulov, Askarov, bod 90

⁶² ESLP se touto otázkou zabýval velmi podrobně. Jeho úkolem bylo posoudit, zda nerespektování předběžného opatření znamenalo porušení čl. 34 EÚLP, podle něhož se smluvní strany zavazují, že nebudou nijak bránit účinnému výkonu práva na podání individuální stížnosti, a zda jsou předběžná opatření uložená podle pravidla 39 jednacího řádu ESLP pro daný stát právně závazná. ESLP zkoumal význam předběžných opatření a podobu tohoto právního institutu podle jednotlivých systémů ochrany lidských práv. Dospěl k závěru, že stát svým porušením předběžného opatření brání ESLP v efektivním zkoumání daného případu, a tím i efektivnímu výkonu práva dle čl. 34 EÚLP. Turecko tak porušilo čl. 34 EÚLP.

a nelidského zacházení ve věznicích. Odvolávali se přitom na zprávy nevládních organizací hovořící o mučení v uzbeckých vězeních, zejména pak v případech politických protivníků uzbeckého režimu. ESLP zde nejprve podrobně shrnul svou dosavadní pozici k otázce nepřímého účinku čl. 3 v extradičním řízení. Poté uvedl, že zmíněné zprávy nevládních organizací se týkají obecné situace v Uzbekistánu, nejsou ovšem dostatečným argumentem pro prokázání reálného rizika porušení čl. 3 v konkrétních případech stěžovatelů. Dále se opřel o skutečnost, že stěžovatelé byli vydáni na základě ujištění uzbecké vlády, že nebudou podrobeni mučení či trestu smrti a že Uzbekistán plní své závazky plynoucí z Úmluvy proti mučení. Velký senát ESLP tak dospěl k závěru, že v okamžiku vydání neexistovaly dostatečné důvody se domnívat, že stěžovatelům hrozí v Uzbekistánu jednání v rozporu s čl. 3.⁶³

Domníváme se však, že tento závěr není zcela nesporný. Skutečnost, že ESLP nařídil předběžné opatření zakazující Turecku vydat stěžovatele do Uzbekistánu, naznačuje, že již v tomto okamžiku si ESLP závažného rizika porušení čl. 3 musel být vědom, neboť předběžné opatření by jinak nenařizoval. Toto opatření je totiž aplikováno dosti zřídka a jeho použití podle našeho názoru jasně naznačuje, že určité riziko zde muselo být dáno. ESLP však tuto skutečnost při hodnocení reálného rizika porušení čl. 3 nijak nebral v úvahu.

Sporný charakter tohoto rozhodnutí dokládá i fakt, že k závěru ESLP ohledně hrozícího porušení čl. 3 bylo připojeno odchylné stanovisko tří soudců, kteří na situaci nahlíželi odlišným způsobem.⁶⁴ Podle jejich názoru zprávy nevládních organizací hovořící o případech mučení a nelidského zacházení v uzbeckých věznicích nejen že popisují obecnou situaci v této zemi, nýbrž rovněž podporují argumentaci stěžovatelů, že i jim hrozí toto zacházení. Zdůraznili přitom, že stěžovatelé patřili ke členům opoziční politické organizace, byli obviněni z trestných činů s politickým pozadím a právě vůči těmto osobám je jednání v rozporu s čl. 3 uplatňováno velmi často. Současně zpochybnili, že ujištění poskytnuté uzbeckou vládou a skutečnost, že tato země je smluvním státem Úmluvy proti mučení, jsou dostatečnými důkazy neexistence rizika zacházení v rozporu s čl. 3. S touto námitkou lze plně souhlasit, neboť váha takového

⁶³ Srov. Mamatkulov, Askarov, body 66-78 rozsudku.

⁶⁴ Srov. Mamatkulov, Askarov, odchylné stanovisko soudců Bratza, Bonella a Hedigana, body 2-13.

ujištění musí být vždy předmětem dalšího zkoumání s ohledem na situaci v dané zemi a dostupné informace o stavu respektování lidských práv. ESLP však všechny tyto okolnosti považoval za dostačující až příliš snadno, bez podrobnějšího hodnocení jejich skutečného významu.

Po tomto vymezení několika základních skupin případů, které se vykrytalizovaly ve štrasburské judikatuře během posledních 15 let, se pokusme v několika větách shrnout přístup Soudu k posuzování případů ke vztahu extradice a nepřímého účinku čl. 3.

Po zkoumání relevantní judikatury lze říci, že štrasburské orgány při hodnocení vztahu extradice k čl. 3 EÚLP konstantně vycházejí z případu Soering. Toto východisko však s sebou bohužel nepřináší další rozvíjení zde zahájené tendence, nýbrž pouze doslovné opakování zde použitých formulací. Soud vždy připomene, že EÚLP neobsahuje nic jako právo nebýt vydán do určité země, že však za určitých okolností může extradice vyvolávat otázky ve vztahu k některým ustanovením EÚLP. Dále soud obvykle cituje klíčovou větu z případu Soering, v níž se hovoří o podstatných okolnostech naznačujících reálné riziko rozporu s čl. 3, a poté konstatuje, zda v daném případě toto riziko bylo či nebylo prokázáno. Soud svůj závěr k otázce hrozícího rizika neodůvodňuje nijak podrobným způsobem a lze říci, že mu stačí relativně velmi málo prostoru k tomu, aby vyslovil své konečné stanovisko. Naprostá většina případů byla přitom posouzena jako nepřijatelné.⁶⁵

Na tomto místě se zatím omezme na toto stručné nastínění přístupu ESLP; jeho podrobné hodnocení bude předmětem jedné z dalších kapitol.

Již v případě Soering jsme se v souvislosti s čl. 3 dotkli rovněž problematiky trestu smrti; nastává proto chvíle rozšířit náš zájem také na čl. 2 EÚLP.

⁶⁵ Přijatelné byly pouze případy Mamatkulov a Askarov, stížnosti č. 46827/99 a č. 46951/99 a výše zmíněné případy Garabayev v. Russia a Yang Chun Jin v. Hungary.

2. 6 Extradice a hrozící trest smrti

2. 6. 1 Vývoj úpravy trestu smrti v EÚLP

Problematika trestu smrti prošla širokým sociálním a právním vývojem, který se odráží rovněž v úpravě této formy trestu v EÚLP. Úprava práva na život a přípustné výjimky z něj se původně nacházely výlučně v textu EÚLP, a to v čl. 2. Toto ustanovení zní:

„Právo na život

1. Právo každého na život je chráněno zákonem. Nikdo nesmí být úmyslně zbaven života kromě výkonu soudem uloženého trestu následujícího po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon ukládá tento trest.

2. Zbavení života se nebude považovat za způsobené v rozporu s tímto článkem, jestliže bude vyplývat z použití síly, které není více než zcela nezbytné, při:

- a) obraně každé osoby proti nezákonnému násilí,
- b) provádění zákonného zatčení nebo zabránění útěku osoby zákonně zadržené,
- c) zákonně uskutečněné akci za účelem potlačení nepokojů nebo vzpoury.“

Původní text EÚLP tak trest smrti nezakazoval. Naopak čl. 2 odst. 1 EÚLP jej upravoval jako přípustnou výjimku z práva na život, pokud ho soud uloží po uznání viny za spáchání trestného činu, pro který zákon tento trest předvídá. Pokud by vydávaná osoba uplatňovala analogicky k nepřímemu účinku čl. 3 obavu z hrozícího uložení a výkonu trestu smrti a odvolávala se přitom pouze na čl. 2, musela by být taková argumentace považována za nedostačující. Hrozící trest smrti sám o sobě nemohl být podle původního znění EÚLP považován za překážku extradice.

Zásadní omezení trestu smrti přineslo přijetí 6. dodatkového protokolu k EÚLP,⁶⁶ platného od 1. 3. 1985, který zcela zakazuje trest smrti v době míru. Nedošlo však ke generálnímu zrušení trestu smrti, neboť tento dodatkový protokol trest smrti nadále předvídá pro trestné činy spáchané v době války či v bezprostředním nebezpečí války.

⁶⁶ 6. dodatkový protokol byl otevřen k podpisu dne 28. 4. 1983 a vstoupil v platnost dne 1. 3. 1985.

Konečné dovršení tohoto vývoje představovalo přijetí 13. dodatkového protokolu,⁶⁷ jímž došlo k obecnému zrušení trestu smrti za všech okolností.

2. 6. 2 Judikatura ke vztahu extradice a hrozícího trestu smrti

V souvislosti s tímto právním vývojem zakotvení zákazu trestu smrti se také postupně proměňovala judikatura štrasburských orgánů ke vztahu extradice a hrozícího trestu smrti.

Z výše znázorněných klíčových rozhodnutí štrasburských orgánů je zřejmé, že nejprve byl při obavě vydávané osoby z hrozícího trestu smrti v žádajícím státě uplatňován zejména čl. 3, a to z toho důvodu, že čl. 2 trest smrti výslovně nezakazoval. Stěžovatel v kauze Soering nemohl úspěšně uplatňovat hrozící porušení práva na život dle článku 2 EÚLP jako důsledek případného výkonu trestu smrti, neboť Velká Británie v té době neratifikovala 6. dodatkový protokol k EÚLP. ESLP tak byl postaven před otázku vztahu trestu smrti a čl. 3.

ESLP sice uznal, že EÚLP musí být vykládána ve světle historického vývoje a musí být přihlíženo ke standardům trestněprávní politiky obecně přijatým členskými státy Rady Evropy. Nepovažoval však za správné interpretovat čl. 3 EÚLP tak široce, aby zahrnoval i zákaz trestu smrti, a to s ohledem na samostatnou úpravu v čl. 2 a v 6. dodatkovém protokolu.⁶⁸ Tato argumentace se opírá o systematický výklad EÚLP, podle něhož je nutné číst jednotlivá ustanovení úmluvy nikoli izolovaně, nýbrž v celkové vzájemné souvislosti.

ESLP tak dospěl k závěru, že sice čl. 3 trest smrti jako takový nezakazuje, současně však vyvodil, že okolnosti uložení a výkonu trestu smrti mohou představovat hrozící porušení čl. 3. Rozhodující je přitom způsob uložení a výkonu trestu smrti, osobní poměry odsouzeného a proporcionalita vůči spáchanému trestnému činu.

V případě Soering tak ESLP konstatoval, že tzv. death row phenomenon představuje hrozící porušení čl. 3. Tento souhrn okolností souvisejících s uložením trestu smrti je však uplatňován i nadále, i po přijetí dvou dodatkových protokolů zakazujících trest smrti.

⁶⁷ 13. dodatkový protokol byl otevřen k podpisu dne 3. května 2002 a vstoupil v platnost dne 1. 7. 2003. Pro Českou republiku platný od 1. 11. 2004, zveřejněn pod č. 114/2004.

⁶⁸ Srov. Soering, body 102, 103.

Jako příklad uveďme kauzu *Einhorn v. Francie*,⁶⁹ v níž se jednalo o vydání amerického občana z Francie do USA, kde byl v řízení konaném v jeho nepřítomnosti (in absentia) odsouzen pro spáchání trestného činu vraždy. Einhorn ve své stížnosti mj. uplatňoval obavu z možného uložení trestu smrti a s tím související „death row phenomenon“. Soud ve svém zdůvodnění zdůraznil, že „death row phenomenon“ může za určitých okolností, zejména s ohledem na čas strávený v extrémních podmínkách čekání na výkon trestu smrti a na osobní poměry odsouzeného, být považován za zacházení jdoucí za rámec čl. 3. Soud se však ke zkoumání podmínek „death row phenomenon“ nakonec vůbec nedostal, neboť dospěl k závěru, že americká strana poskytla dostatečné ujištění o tom, že trest smrti nebude uložen, tudíž neexistuje ani reálné nebezpečí „death row phenomenon“.

Jak již bylo zmíněno výše, přineslo zásadní změnu v nahlížení na vztah extradice a trestu smrti přijetí 6. a 13. dodatkového protokolu k EÚLP, které vedly ke zrušení trestu smrti za všech okolností. Co tento vývoj v námi zkoumaných souvislostech znamená ?

Původní konstrukce stížností ke štrasburským orgánům vypadala tak, že úspěšně napadat bylo možné nikoli trest smrti jako takový, nýbrž pouze okolnosti související s jeho uložením a výkonem. Bylo obvyklé, že stěžovatelé se odvolávali jak na čl. 2, tak i na čl. 3 současně. Přijetí dodatkových protokolů však vedlo k úvaze, zda je možné postupovat jako u zákazu mučení a nelidského zacházení podle čl. 3 a odvolávat se na nepřímý účinek čl. 2 ve spojení s 6. a 13. dodatkovým protokolem.

ESLP natolik pevně vycházel z konstrukce nepřímého účinku, tak jak byla vytvořena a odůvodněna u čl. 3, že tuto úvahu bez výhrad přijal, aniž by považoval za nutné ji podrobným způsobem zdůvodňovat.⁷⁰ Vychází tedy z toho, že ve státech, které přijaly 6. (popř. i 13. dodatkový protokol) se mohou stěžovatelé odvolávat přímo na čl. 2 EÚLP ve spojení s čl. 1 6. dodatkového protokolu, aniž by museli použít okliku přes čl. 3 EÚLP.⁷¹ S tímto postojem nelze než souhlasit.⁷² Je-li považován v případě čl. 3 nepřímý

⁶⁹ *Einhorn v. France*, stížnost č. 71555/01, rozhodnutí ze dne 16. 10. 2001.

⁷⁰ Srov. např. *Lauder v. United Kingdom*, stížnost č. 27279/95, rozhodnutí ze dne 8. 12. 1997, zejména bod The Law, l, písm. b).

⁷¹ Srov. např. *Raidl v. Austria*, stížnost č. 25342/95, rozhodnutí ze dne 4. 9. 1995, zejména bod The Law, b) či rozhodnutí ve věci *Yang Chun Jin v. Hungary*, stížnost č. 58073/00, rozhodnutí ze dne 11. 1. 2001.

⁷² Obdobně se k této otázce staví Haas, s. 346; Heimgartner, s. 126; Wyngaert, s. 769.

účinek za nesporný, není důvod posuzovat jinak čl. 2 ve spojení s 6. dodatkovým protokolem, a to s ohledem na stejně významný předmět jeho ochrany.

Judikatura ESLP se proto v jednotlivých případech soustřeďuje na to, aby bylo žádajícím státem poskytnuto dostatečné ujištění, že trest smrti v dané věci uložen být nemůže nebo sice může, ovšem uložen nebude. ESLP ve většině případů považoval ujištění o právní nemožnosti uložení trestu smrti za dostačující a stížnosti v tomto bodě odmítal.⁷³ Na tomto místě bychom chtěli připomenout již výše zmíněný nedávný případ, který byl prohlášen za přípustný, a to *Yang Chung Jin v. Maďarsko* z roku 2001, ve kterém hrála otázka ujištění o nevykonání trestu smrti značnou roli. Stěžovatel reagoval na ujištění čínské strany o nemožnosti uložení trestu smrti poukazem na několik případů z minulosti, kdy čínské orgány rovněž přislíbily, že trest smrti nebude uložen, a nakonec se tak přesto stalo a na daných osobách byl trest smrti vykonán. ESLP zohlednil závažnost této kauzy a prohlásil stížnost za přípustnou; nakonec došlo k politickému rozhodnutí příslušných maďarských orgánů a stěžovatel vydán nebyl, takže ESLP otázku reálnosti rizika uložení a výkonu trestu smrti meritorně řešit nemusel.

Z výše provedeného výkladu o vzniku konstrukce nepřímého účinku u čl. 3 EÚLP a jeho aplikaci také na čl. 2 ve spojení s čl. 1 6. dodatkového protokolu k EÚLP je možné vyvodit, že samotnou existenci nepřímého účinku u těchto ustanovení lze považovat za nespornou, ačkoli jsou s ní spojeny nemalé argumentační problémy. Judikatura ESLP navazující na klíčové rozhodnutí ve věci *Soering* z této vlastnosti čl. 3 zřetelně vychází a orientuje se na aplikační problémy této konstrukce v jednotlivých případech, zejména pak na prokazatelnost reálného rizika zacházení v rozporu se zákazem mučení, nelidského zacházení a trestu smrti.

V souvislosti s výše uvedeným vyvstává pro extradiční praxi zásadní otázka, zda je nepřímý účinek vyhrazen toliko ustanovením článků 3 a 2 (ve spojení s čl. 1 6. dodatkového protokolu) či zda o ní lze hovořit rovněž v souvislosti s jinými právy zakotvenými v EÚLP.

ESLP ve svém rozhodnutí ve věci *Soering* jako zásadu uvedl následující: „*Art. 1 cannot be read as justifying a general principle to the effect that, notwithstanding its*

⁷³ Srov. např. *Raidl v. Austria, The Law, b*); *Aylor-Davis v. France*, stížnost č. 22742/93, rozhodnutí ze dne 20. 1. 1994.

*extradition obligations, a Contracting State may not surrender an individual unless satisfied that the conditions awaiting him in the country of destination are in full accord with each of the safeguards of the Convention.*⁷⁴

Podle jeho názoru se však jedná pouze o zásadu, což vyvolává otázku, která další práva podle EÚLP by případně mohla v důsledku svého nepřímého účinku představovat překážku extradice.

Při aplikaci EÚLP na extradiční případy se vedle otázky extradiční vazby upravené v čl. 5 a již etablovaného nepřímého účinku čl. 3 a 2 krystalizují některé další okruhy uplatňovaných práv. V navazujících výkladech se zaměříme na další dvě práva garantovaná EÚLP, která jsou v poslední době stále častěji uplatňována, a lze přitom zřetelně pozorovat snahu stěžovatelů odvolávat se i v jejich případě na tzv. nepřímý účinek. Prvním z nich je čl. 6 EÚLP garantující právo na spravedlivý proces, druhým pak čl. 8 EÚLP upravující mj. právo na ochranu rodinného života.

2. 7 Extradice a právo na spravedlivý proces

Předmětem následujícího výkladu bude zkoumání vztahu mezi institutem extradice a právem na spravedlivý proces podle čl. 6 EÚLP. Jako cíl si klademe analýzu otázky, zda je možné rovněž u tohoto ustanovení vycházet z etablovaného postoje k nepřímému účinku čl. 3 a přiznat tuto vlastnost také lidskému právu podle čl. 6. Může hrozící porušení procedurálních práv vydávané osoby v žádajícím státě představovat překážku vydání?

Vzhledem k tomu, že problematice vztahu mezi extradicí a právem na spravedlivý proces byla dosud v literatuře věnována pouze velmi malá pozornost, pojímáme tuto část poněkud širěji.

Po vymezení pojmu práva na spravedlivý proces se budeme nejprve zabývat aplikovatelností čl. 6 EÚLP na extradiční řízení v dožádaném státě. V této fázi sice poněkud odbočíme od naší hlavní linie spočívající ve zkoumání nepřímého účinku vybraných ustanovení EÚLP; tato vsuvka ovšem má vzhledem k významu pro právní postavení vydávané osoby své opodstatnění. Poté přikročíme k problematice významu čl. 6 ve vztahu k trestnímu řízení v žádajícím státě, tedy k případnému nepřímému účinku

⁷⁴ Soering, bod 86

tohoto ustanovení. Přitom je třeba vzít v úvahu rozdíl mezi dvěma základními druhy extradice, tedy extradice za účelem výkonu trestu a extradice za účelem trestního stíhání. Stejně jako v předchozích částech se budeme koncentrovat na judikaturu štrasburských orgánů, přičemž hlavní důraz bude kladen na vystižení vývojových tendencí v jejich rozhodovací praxi.

2.7.1 Pojem práva na spravedlivý proces

Hovoříme-li o procedurálních právech, můžeme se často setkat s pojmem práva na spravedlivý proces („fair trial“). Tento pojem pochází z právního systému common law a souvisí s ideou fair play ve sportu a myšlenkou rovnosti zbraní.⁷⁵

Z hlediska právní terminologie není snadné pojem práva na spravedlivý proces obecně definovat. Je možné jej chápat jako souhrnný pojem zahrnující několik různých komponentů, které se týkají jednak procesních práv účastníka soudního řízení a dále požadavků na rozhodující soudní orgán a na samotný průběh řízení. Podrobné zkoumání jednotlivých komponentů práva na spravedlivý proces by značně přesahovalo rámec této studie; vzhledem k předmětu našeho zkoumání obrátíme proto naši pozornost přímo na ustanovení čl. 6 EÚLP.

Nejprve se věnujme struktuře čl. 6. Toto ustanovení zní:

„1. Každý má právo na to, aby jeho záležitost byla spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě projednána nezávislým a nestranným soudem, zřízeným zákonem, který rozhodne o jeho občanských právech nebo závazcích nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění proti němu. Rozsudek musí být vyhlášen veřejně, avšak tisk a veřejnost mohou být vyloučeny buď po dobu celého nebo části procesu v zájmu mravnosti, veřejného pořádku nebo národní bezpečnosti v demokratické společnosti, nebo když to vyžadují zájmy nezletilých nebo ochrana soukromého života účastníků anebo, v rozsahu považovaném soudem za zcela nezbytný, pokud by, vzhledem ke zvláštním okolnostem, veřejnost řízení mohla být na újmu zájmům spravedlnosti.

2. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, se považuje za nevinného, dokud jeho vina nebyla prokázána zákonným způsobem.

⁷⁵ Pojem „fair trial“ podrobně vykládá Matscher, F.: The right to a fair trial in the case-law of the organs of the European Convention on Human Rights, in: European Commission for Democracy through Law, Council of Europe (vyd.): The right to a fair trial, 2000, s. 10- 23, s. 10-12.

3. Každý, kdo je obviněn z trestného činu, má tato minimální práva:

a) být neprodleně a v jazyce, jemuž rozumí, podrobně seznámen s povahou a důvodem obvinění proti němu;

b) mít přiměřený čas a možnost k přípravě své obhajoby;

c) obhajovat se osobně nebo za pomoci obhájce podle vlastního výběru nebo, pokud nemá prostředky na zaplacení obhájce, aby mu byl poskytnut bezplatně, jestliže to zájmy spravedlnosti vyžadují;

d) vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě a dosáhnout předvolání a výslech svědků ve svůj prospěch ze stejných podmínek, jako svědků proti sobě;

e) mít bezplatnou pomoc tlumočnicka, jestliže nerozumí jazyku používanému před soudem nebo tímto jazykem nemluví.“

S ohledem na klíčové postavení, které tomuto lidskému právu v demokratické společnosti náleží, nepřekvapí, že štrasburské orgány konstantně zdůrazňují význam čl. 6 v systému EÚLP a vyzdvihují přitom skutečnost, že toto ustanovení nesmí být vykládáno restriktivně.⁷⁶

Význam přikládáný čl. 6 se odráží také v tom, že toto ustanovení patří k těm, které jsou stěžovateli uplatňována vůbec nejčastěji. Štrasburské orgány tak měly dostatek příležitostí k jeho zkoumání. Pohled na relevantní judikaturu přitom ukazuje, že se zde zřetelně uplatňuje řada nových interpretačních metod podstatně ovlivňujících rozsah aplikace jednotlivých ustanovení úmluvy.

Ustanovení čl. 6 je nadepsáno slovy „právo na spravedlivý proces“. Tento pojem však text dále blíže nedefinuje a ani jej dále nepoužívá. V první větě se sice hovoří o právu na projednání věci „spravedlivě, veřejně a v přiměřené lhůtě“, ovšem pojem „spravedlivě“ („fair hearing“ v anglickém znění) rovněž dále vymezen není. Ze znění čl. 6 je zřejmé, že sama EÚLP chápe tento pojem jako souhrn práv výslovně zmíněných ve všech třech odstavcích čl. 6. Rovněž štrasburské orgány se nepokoušejí o abstraktní

⁷⁶ Srov. např. věc *Delcourt v. Belgium*, stížnost č. 2689/65, rozhodnutí ze dne 17. 1. 1970, bod 25: „In a democratic society within the meaning of the Convention, the right to a fair administration of justice holds such a prominent place that a restrictive interpretation of Article 6 para. 1 would not correspond to the aim and the purpose of that provision.“

definici práva na spravedlivý proces;⁷⁷ jejich judikatura však tento pojem rozvíjí a zahrnuje do něj stále další komponenty.

Podíváme-li se blíže na strukturu čl. 6, lze pozorovat určité rozdíly v rozsahu aplikace odst. 1 na straně jedné a odst. 2 a 3 na straně druhé. Zatímco čl. 6 odst. 1 se výslovně vztahuje na rozhodování „o občanských právech nebo závazcích nebo oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění“, věcná působnost odst. 2 a 3 je užší, neboť tato ustanovení se výslovně aplikují na řízení trestní.⁷⁸

Z obsahového hlediska lze ve struktuře čl. 6 rozlišovat několik různých oblastí.⁷⁹

Jednak čl. 6 zakotvuje určité požadavky týkající se rozhodujícího soudního orgánu; k nim patří jeho zřízení zákonem, nezávislost a nestrannost. Dále čl. 6 obsahuje záruky pro řádný, spravedlivý průběh řízení samotného, jako jsou veřejnost řízení, přiměřená doba trvání procesu, právo na přístup k soudu, právo na osobní účast na řízení, právo na rovnost zbraní – tedy rovná příležitost obou sporných stran využívat procesní prostředky pro ochranu svých práv.

Čl. 6 odst. 2 a 3 se pak zaměřují na zajištění účinné obhajoby osoby obviněné z trestného činu. Odst. 2 garantuje presumpci nevin; odst. 3 pak vyjmenovává zvláštní práva obviněného. V této souvislosti je třeba zdůraznit, že výčet zde uvedených práv nemá vyčerpávající charakter; jedná se pouze o demonstrativní výčet nejdůležitějších práv.⁸⁰ Současně podotýkáme, že výčet práv obsažený v odst. 3 je nutno chápat jako výraz obecné garance spravedlivého procesu ve smyslu odst. 1.

Štrasburské orgány měly řadu příležitostí vyjádřit se ke vztahu mezi čl. 6 odst. 1 a odst. 3. Tento vztah opakovaně zhodnotily tak, že „*the guarantees contained in paragraph 3 of Article 6 (art. 6-3) are constituent elements, among others, of the general notion of a fair trial.*“⁸¹ ESLP proto údajně porušení čl. 6 odst. 3 hodnotí vždy při současném zohlednění čl. 6 odst. 1. Z toho vyplývá, že výčet minimálních garancí podle

⁷⁷ Srov. Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H.: *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, 3. vydání, the Hague, 1998, s. 428.

⁷⁸ V této souvislosti je však třeba poznamenat, že podle judikatury platí garance jmenované v odst. 2 a 3 v civilním řízení analogicky. ESLP vyvozuje tento závěr z pojmu spravedlivého procesu, tak jak je zakotven v čl. 6 odst. 1. K tomu srov. Villiger, M.E.: *Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK)*, Zürich, 1993, s. 276; Frowein, Peukert, s. 213.

⁷⁹ Srov. Villiger, s. 240, 275.

⁸⁰ Anglické znění hovoří o „*the following minimum rights (...)*“, francouzské znění používá slova „*tout accusé a droit notamment a (...)*“.

⁸¹ Srov. rozhodnutí ve věci *Colozza v. Italy*, stížnost č. 9024/80, rozhodnutí ze dne 12. 2. 1985.

odst. 3 neznamena, že by se ESLP při zkoumání požadavků spravedlivého procesu v trestním řízení mohl omezit toliko na toto ustanovení. Naopak skutečnost, že trestní řízení odpovídá požadavkům odst. 3, nevylučuje porušení spravedlivého procesu podle odst. 1.⁸²

2. 7. 2 Aplikovatelnost čl. 6 na extradiční řízení v dožádaném státě

Při zkoumání významu čl. 6 EÚLP pro právní postavení vydávané osoby je třeba se nejprve zabývat otázkou aplikovatelnosti čl. 6 na extradiční řízení v dožádaném státě. Jak již bylo zmíněno, odbočíme sice v této fázi poněkud od naší hlavní linie spočívající ve zkoumání nepřímého účinku vybraných ustanovení EÚLP. Brzy však uvidíme, že tato odbočka má své opodstatnění.

Letmý pohled na znění čl. 6 by mohl snadno vést k domněnce, že žádný problém aplikovatelnosti tohoto článku na extradiční řízení nevzniká a že osobě vydávané k trestnímu řízení či k výkonu trestu do jiného státu nic nebrání využívat zde zakotvených práv. Podrobnější rozbor tohoto ustanovení a zejména judikatura EKLP a ESLP však naznačují, že tuto otázku tak jednoznačně posoudit nelze.

Pro aplikovatelnost čl. 6 je nezbytné, aby daná záležitost spadala do věcné působnosti této normy. Ze znění čl. 6 odst. 1 plyne, že se vztahuje pouze na taková řízení, v nichž se rozhoduje o „občanských právech nebo závazcích („civil rights and obligations“) nebo o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění“ („determination of any criminal charge“).

V tomto kontextu je na místě poznamenat, že pro výklad tohoto ustanovení je vhodné vzít na pomoc anglické autentické znění, neboť to věcný rozsah působnosti formuluje výstižněji. Začátek čl. 6 odst. 1 zní: „In the determination of his civil rights and obligations or of any criminal charge against him, everyone is entitled to fair and public hearing (...)“. Ve srovnání s českým textem tato formulace přesněji vystihuje, že se čl. 6 odst. 1 vztahuje pouze a výlučně na ty případy, v nichž se rozhoduje o výše uvedených druhích práv.

⁸² O vztahu čl. 6 odst. 1 a odst. 3 pojednává např. Harris, D.J., O'Boyle, M., Warbrick, C.: *Law of the European Convention on Human Rights*, London, 1995, s. 202, 249; van Dijk, van Hoof, s. 428-430; Villiger, s. 276, 292; Frowein, Peukert, s. 293.

Při výkladu EÚLP a všech jednotlivých pojmů zde používaných se ESLP neřídí jejich významem podle vnitrostátního práva. Vzhledem k odlišnostem právních řádů smluvních stran by tento přístup nebyl vůbec možný. ESLP používá při výkladu tzv. autonomní interpretaci, která znamená, že ESLP určuje obsah jednotlivých pojmů nezávisle na jejich významu podle vnitrostátního práva a při zohlednění smyslu a cíle EÚLP.⁸³

Tento přístup platí rovněž pro pojem trestního obvinění („criminal charge“), na který je třeba se v souvislosti s otázkou aplikovatelnosti čl. 6 na extradiční řízení zaměřit. Právě u tohoto pojmu je obzvláště patrná potřeba autonomního výkladu. Pokud by jeho obsah byl ponechán na tom, zda určité jednání je podle vnitrostátního práva trestněprávně postižitelné, mohly by smluvní státy snadno zabránit obviněnému ve využití čl. 6 EÚLP tím, že by dané jednání pod své trestní právo nezahrnuly.⁸⁴ Kromě toho existují mezi trestněprávními úpravami jednotlivých smluvních států natolik významné rozdíly, že jednotný výklad na základě vnitrostátního práva by ani nebyl možný.

Výkladem pojmu trestního obvinění („criminal charge“) se ESLP podrobně zabýval v případě Engel a další v. Nizozemí,⁸⁵ v němž pro jeho posouzení vypracoval tři kritéria.⁸⁶

Východiskem je zjištění, zda je dané jednání podle vnitrostátního práva určitého státu trestněprávně postižitelné či zda je sankcionováno podle norem jiného právního odvětví. V případě, že se jedná o trestný čin, je čl. 6 bez dalšího aplikovatelný. V opačné situaci přikročí ESLP k použití dalších dvou kritérií.

Jako druhé kritérium přichází ke slovu zkoumání skutečné povahy („the very nature“, „la nature même“) činu. Toto kritérium se vztahuje především na okruh adresátů normy; podstatná je zde otázka, zda daná norma má pouze omezenou osobní působnost (např. norma, kterou mohou porušit pouze příslušníci ozbrojených sil) či nikoli.

⁸³ K pojmu autonomního výkladu srov. van Dijk, van Hoof, s. 77; Merrils, J.G.: The development of international law by the European Court of Human Rights, 2. vydání, Manchester, 1995, s. 69-72; Matscher, F.: Methods of Interpretation of the Convention, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 63-81, s. 70-73.

⁸⁴ Srov. Engel et al. v. The Netherlands, stížnost č. 5100/71, rozhodnutí ze dne 8. 6. 1976, bod 81

⁸⁵ Engel et al. v. The Netherlands, stížnost č. 5100/71, rozhodnutí ze dne 8. 6. 1976, bod 82. Příklad se týkal vojenského disciplinárního práva v Nizozemí; předmětem stížnosti byla skutečnost, že řízení před vojenskými orgány a Nejvyšším vojenským soudem nebylo v souladu s čl. 6 EÚLP.

⁸⁶ Podrobně tato kritéria vymezuje Esser, s. 51-71; van Dijk, van Hoof, s. 409-416

Konečně je třeba zohlednit povahu a závažnost hrozící sankce.

Na základě těchto tří obecných kritérií vznikla rozsáhlá judikatura týkající se věcného rozsahu působnosti čl. 6 a výkladu pojmu trestního obvinění; na tomto místě je třeba podotknout, že tímto vývojem byla aplikovatelnost čl. 6 rozšířena i mimo rámec trestního práva, především na oblast správního trestání a částečně na oblast disciplinárního trestání.

Pro extradiční řízení je dostačující první kritérium pro vymezení pojmu trestního obvinění. Institut extradice se totiž týká výlučně trestných činů podle trestního práva žádajícího i dožádaného státu, což odpovídá zásadě oboustranné trestnosti; pro delikty podle jiných právních odvětví není použití extradice myslitelné.

Z výše uvedeného však nelze automaticky vyvodit závěr, že čl. 6 odst. 1 je pro extradiční řízení aplikovatelný a že vydávaná osoba může uplatňovat také práva podle odst. 2 a 3.

Štrasburské orgány se při své činnosti musely vyrovnat nejen s výkladem pojmu trestního obvinění, ale zejména s interpretací širší formulace „rozhodnutí o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění“, „determination of any criminal charge“, „bien-fondé de toute accusation en matière pénale“ ve smyslu čl. 6 odst. 1. Klade se tedy otázka výkladu termínu „oprávněnost“ – „determination“, „bien-fondé“.⁸⁷

Předmětem extradičního řízení je rozhodnutí dožádaného státu, zda státu žádajícímu poskytne předmětnou pomoc a vydá danou osobu k trestnímu stíhání či k výkonu trestu. Vlastní trestní řízení, v němž se rozhoduje o trestněprávní odpovědnosti této osoby, se odehrává pouze ve státě žádajícím a bude po vydání následovat (v případě extradice k trestnímu stíhání) nebo již bylo pravomocně ukončeno (v případě extradice k výkonu trestu). Během extradičního řízení se tak nerozhoduje o trestní odpovědnosti vydávané osoby; extradiční řízení netvoří ani žádnou součást samotného trestního řízení v žádajícím státě.⁸⁸

Z tohoto pojetí extradičního řízení vycházejí také štrasburské orgány při posuzování aplikovatelnosti čl. 6 na extradiční řízení v dožádaném státě. K vyjádření k této otázce měl ESLP řadu příležitostí, protože vydávané osoby se ve svých stížnostech

⁸⁷ K obsahovým odlišnostem obou autentických znění srov. případ *Delcourt*, bod 25

⁸⁸ Srov. např. *Villiger*, s. 235; *Frowein, Peukert*, s. 190; *van Dijk, van Hoof*, s. 408; *Harris, O'Boyle, Warbrick*, s. 167

snazily velmi často odvolávat na nedodržení jednotlivých garancí podle čl. 6 v průběhu extradičního řízení. V souladu s konstantní judikaturou znamená rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění „(...) *the full process of examining an individuals guilt or innocence in respect of a criminal offence, and not merely to the process of determining whether or not a person may be extradited to a foreign country.*“⁸⁹ Rozhodnutí o povolení či nepovolení extradice tak nelze chápat jako rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění proti vydávané osobě. Z toho vyplývá, že extradice nespadá do věcného rozsahu působnosti čl. 6 odst. 1; toto ustanovení tak není na extradiční řízení v dožádaném státě aplikovatelné.

V této souvislosti bychom však neměli opomenout zmínit, že EKLP tuto otázku především v některých starších případech nechávala otevřenou či se výslovně odmítala k této otázce vyjádřit.⁹⁰ Rovněž v některých novějších případech se můžeme výjimečně setkat s tím, že se ESLP vyhýbá výslovnému vyjádření ohledně aplikovatelnosti čl. 6 na extradiční řízení.⁹¹

Nehledě na tyto občasné názorové odchylky je možné judikaturu štrasburských orgánů k této věci označit za etablovanou. A to v tom smyslu, že z formulace „rozhodnutí o oprávněnosti jakéhokoli trestního obvinění“, „*determination of any criminal charge*“ vyvozuje závěr, že extradiční řízení v dožádaném státě nespadá do působnosti ustanovení čl. 6 odst. 1.

K tomuto závěru judikatury se připojila také naprostá většina odborné literatury a považuje výklad čl. 6 odst. 1 v tomto směru za jasný.⁹²

Tato interpretace má pro praxi nezanedbatelný význam. Lze si totiž snadno představit, že by vydávaná osoba chtěla v průběhu extradičního řízení uplatňovat zejména

⁸⁹ Srov. EID v. Italy, stížnost č. 53490/99, rozhodnutí ze dne 22. 1. 2002, The Law, bod 2; srov. dále rozhodnutí o těchto stížnostech: 1918/63; 11683/85; 12192/96; 15777/89; 17518/90; 18059/91; 19764/92; 23071/93; 25342/94; 24110/94; 24132/94; 24015/94; 28650/95; 27322/95; 28693/95; 31686/96; 33023/96; 32642/96; 46827/99; 53490/00; 53652/00; 56271/00

⁹⁰ Srov. např. stížnost č. 7317/75 či stížnost č. 3040/67 – „whereas, in a previous case, the Commission raised, but did not decide, the question whether this provision (art. 6) covers legal proceedings relating to extradition or asylum (Appl. No.1802/62) (...), in the present case, the Commission equally does not feel called upon to decide this question...“

⁹¹ Srov. Gonzales v. Spain, stížnost č. 43544/98, rozhodnutí ze dne 29. 6. 1999, The Law, bod 5 – „Even assuming that Article 6 is applicable to these proceedings (jednalo se o extradiční řízení ze Španělska do USA), this part of the application must be rejected as being manifestly ill-founded pursuant to Art. 35 § 3 of the Convention.“

⁹² Srov. Villiger, s. 235; Frowein, Peukert, s. 190; van Dijk, van Hoof, s. 408; Harris, O'Boyle, Warbrick, s. 167; Haas, s. 358

garance zakotvené v čl. 6 odst. 3. Otázku aplikovatelnosti těchto práv v průběhu extradičního řízení je třeba posuzovat při zohlednění vztahu mezi čl. 6 odst. 1 a čl. 6 odst. 3. Na rozdíl od odst. 1, který hovoří o „rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění“, se v odst. 3 pojem „oprávněnost“ („determination“) již nevyskytuje a toto ustanovení požaduje pouze „obvinění z trestného činu“.

V odborné literatuře se lze setkat s názorem, který z této formulace vyvozuje, že čl. 6 odst. 3 na extradiční řízení aplikovatelný je, a to vzhledem k tomu, že se zde nevyskytuje pojem „oprávněnost“ („determination“). A nelze přitom pochybovat, že vydávaná osoba v případě extradice k trestnímu stíhání má postavení obviněného ve smyslu čl. 6 odst. 3.⁹³ Měli bychom však dodat, že tentýž autor ve své další publikaci k problematice extradice tento názor již nezastupuje a k dané věci se nevyjadřuje.⁹⁴

Tento názor nelze považovat za přesvědčivý. Koncentruje se totiž výlučně na gramatický výklad a argument a contrario; přehlíží však systematiku čl. 6 a především vztah mezi čl. 6 odst. 1 na straně jedné a čl. 6 odst. 2 a 3 na straně druhé.

Jak již bylo zmíněno, jsou minimální garance právního postavení obviněného podle odst. 3 výrazem obecné garance práva na spravedlivý proces ve smyslu odst. 1. Jsou proto zkoumány vždy při zohlednění odst. 1. Z toho plyne, že aby bylo možné uplatňovat garance podle odst. 3, musí daná věc nejprve spadat do věcného rozsahu působnosti vymezeného v odst. 1 slovy „rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění“. Formulace „obviněn z trestného činu“ v odst. 2 a 3 proto musí mít stejný právní význam jako v odst. 1. Z toho plyne, že vydávaná osoba se během extradičního řízení nemůže dovolávat garancí z čl. 6 odst. 3.⁹⁵ Totéž platí samozřejmě také pro presumpci nevinny podle čl. 6 odst. 2,⁹⁶ neboť jinak by byl institut extradice neproveditelný.

Výše provedený výklad k interpretaci čl. 6 ve vztahu k extradičnímu řízení v dožádaném státě můžeme považovat za etablovaný a v literatuře naprosto převažující.

⁹³ Tento názor uvádí Gilbert, *Aspects*, s. 90: „ (...) nevertheless, it may be that the Commission failed to distinguish Articles 6 (1) and 6 (3). Under Article 6 (1) there must be a determination, but for Article 6 (3) there need only be someone charged with a criminal offence. No one can deny that a fugitive is charged with a criminal offence and, therefore, Article 6 (3) may apply to extradition hearings.“

⁹⁴ Gilbert, *Offenders*, s. 171-172

⁹⁵ Srov. Harris, O'Boyle, Warbrick, s. 249 s odkazy na související literaturu; dále srov. van Dijk, van Hoof, s. 408, a rovněž přehled judikatury uvedený v pozn. č. 89.

⁹⁶ Srov. Frowein, Peukert, s. 291; Harris, O'Boyle, Warbrick, s. 241; z judikatury srov. např. stížnost č. 15776/89

Přesto je možné se výjimečně setkat i s hlasy podporujícími aplikovatelnost čl. 6 na extradiční řízení v dožádaném státě, a to zejména s ohledem na potřebu efektivní ochrany procesních práv vydávané osoby. Bývá uváděno, že právě vydávaná osoba nacházející se v průběhu extradičního řízení mimo svou vlast potřebuje ve zvláštní míře chránit lidská práva, především co se týče poučení, tlumočení a právní pomoci.⁹⁷ Dále se tento postoj opírá o tvrzení, že extradice představuje jen určité dílčí rozhodnutí, a z toho důvodu ji lze považovat za součást celkového trestního řízení v žádajícím státě. Tím je pak odůvodňována aplikovatelnost čl. 6 a i na samotné extradiční řízení ve státě dožádaném.⁹⁸ Zde je však třeba si uvědomit, že tento postoj opomíjí skutečnost, že se jedná o dvě řízení ve dvou odlišných státech. Zatímco můžeme vycházet z toho, že žádost žádajícího státu o vydání stíhané osoby se odehrává v rámci trestního řízení v tomto státě, nemůžeme však přijmout názor, že by snad součástí tohoto řízení mohlo být také extradiční řízení ve státě dožádaném.

Jakkoli je možné chápat motivy stojící za názorem podporujícím aplikovatelnost čl. 6 na extradiční řízení, lze jej jen velmi obtížně uvést do souladu se systematikou čl. 6 a s dosavadní štrasburskou judikaturou k výkladu pojmu „rozhodnutí o oprávněnosti trestního obvinění“.

Na tomto místě nemůžeme opomenout učinit jednu drobnou poznámku. V úvodu výkladu k čl. 6 jsme vyzdvihli, že štrasburské orgány konstantně zdůrazňují význam tohoto ustanovení a přitom upozorňují na skutečnost, že je nelze vykládat restriktivně. Rovněž jsme poukázali na fakt, že ESLP interpretuje čl. 6 dynamickým způsobem a rozšířil díky pojetí pojmu „trestního obvinění“ jeho působnost i na oblasti mimo rámec trestního práva. V případě výkladu pojmu „oprávněnost trestního obvinění“ se štrasburské orgány spokojily se stručným zdůvodněním, že tento pojem zahrnuje celkový proces zkoumání trestní odpovědnosti dané osoby, nikoli pouze rozhodnutí o jejím vydání či nevydání. V tomto kontextu se vtírá otázka, zda se v tomto případě štrasburské orgány nesoustředily pouze na gramatický výklad a zda by nebylo vhodné se podrobněji zabývat také výkladem teleologickým, jak to ESLP učinil v některých jiných oblastech.

⁹⁷ Srov. Schomburg, *Rolle*, s. 156 – „Gerade der im Ausland inhaftierte Verdächtige benötigt im besonderen Maße den Menschenrechtsschutz, was Belehrung, Sprache und Beistand angeht. Jedes Wort und jede Handlung, ja sogar die Haftbedingungen im Festnahmestaat können und werden im Urteilstaat Teil der Feststellungen des Tatrichters sein.“; srov. dále např. Gilbert, *Aspects*, s. 90, *Offenders*, s. 172

⁹⁸ Tento argument uvádí Wyngaert, s. 776

Domníváme se, že s ohledem na výše zmíněný argument potřeby efektivní ochrany procesních práv vydávané osoby nacházející se v cizině by bylo na místě neaplikovatelnost čl. 6 na extradiční řízení zdůvodnit důsledněji.

Tato otázka nemá pouze čistě akademický význam. Jak bylo znázorněno v první části této studie, nachází se úprava extradice většinou v multilaterálních a bilaterálních extradičních smlouvách; při neexistenci smluvní úpravy a k jejímu případnému doplnění pak přistupují ke slovu vnitrostátní právní předpisy. Čl. 6 upravuje celou řadu procesních práv a zaručuje vysokou míru ochrany lidských práv. Ve srovnání s tím regulují extradiční smlouvy spíše organizační průběh extradice a otázky právního postavení vydávané osoby zde přitom často nejsou komplexně regulovány. S ohledem na tuto skutečnost se jeví oprávněné zdůrazňovat nutnost ochrany procesních práv během extradičního řízení; čl. 6 však při stávajícím znění a jeho výkladu nepředstavuje pro tuto ochranu zcela vhodný právní základ. Kromě toho je třeba závěrem zmínit, že ochrana procesních práv vydávané osoby není přehlížena ani vnitrostátními právními řády, které v rámci norem upravujících vydávání často obsahují i určité garance procesních práv.

V dosavadním výkladu jsme se zabývali otázkou, zda se vydávaná osoba v průběhu extradičního řízení může odvolávat na garance plynoucí z čl. 6 EÚLP. Ač jsme tím poněkud odbočili od klíčového předmětu našeho zkoumání, viděli jsme, že tato otázka je jak z hlediska teoretického, tak i z pohledu ryze praktického velice zajímavá.

Vedle přímého účinku čl. 6 však vyvstává také otázka, zda je možné rovněž u tohoto ustanovení vycházet z etablovaného postoje k nepřímému účinku čl. 3 a přiznat tuto vlastnost také tomuto lidskému právu. Jinak řečeno, může hrozící nebo již nastalé porušení procedurálních práv vydávané osoby v žádajícím státě představovat překážku vydání?

2. 7. 3 Čl. 6 ve vztahu k trestnímu řízení v žádajícím státě – nepřímý účinek čl. 6

V následující části se vrátíme k hlavní linii této studie, tj. ke zkoumání nepřímého účinku vybraných ustanovení EÚLP, nyní čl. 6. Budeme se tak zabývat problematikou, která v poslední době nabývá stále na větším významu a ke které se od 90. let postupně začíná vyjadřovat také ESLP.

Problematiku nepřímého účinku čl. 6 jsme uvedli otázkou, zda lze toto ustanovení vykládat tím způsobem, aby hrozící nebo již nastalé porušení procedurálních práv vydávané osoby v žádajícím státě vedlo k nemožnosti vydání.

Ve srovnání s ochranou proti mučení, nelidskému či ponižujícímu zacházení nebo trestání, u nichž se existence nepřímého účinku čl. 3 do značné míry stabilizovala a alespoň co do podstaty již není zpochybňována, vypadá situace u čl. 6 zcela odlišně a má velmi daleko k tomu, abychom ji mohli označit za vyjasněnou. Tato okolnost nás vede k o to většímu zájmu o její zkoumání, a to i s ohledem na to, že se v extradiční praxi začíná uplatňovat čím dál častěji.

Tato kapitola je strukturována následovně. Nejprve úvodem připomeneme již provedený výklad k územní působnosti EÚLP. Poté přistoupíme ke zkoumání jednotlivých aspektů nepřímého účinku čl. 6 v extradičním řízení. Ukážeme, jak tato idea vznikla a jakými argumenty byl její vznik odůvodněn. Následně se zaměříme na představení dosavadní judikatury štrasburských orgánů k tomuto tématu, přičemž zde musíme rozlišovat mezi případy extradice za účelem výkonu trestu a extradice k trestnímu stíhání. Účel této kapitoly spočívá především ve vykreslení hlavních tendencí v judikatuře ESLP. Hodnocení a závěry budou obsahem další části, poté, co se zastavíme ještě u judikatury k případnému nepřímému účinku čl. 8 EÚLP.

2. 7. 3. 1 Vznik koncepce nepřímého účinku u čl. 6

Pro obsah této kapitoly má zásadní význam rozbor působnosti EÚLP *ratione loci*, tak jak byl proveden v souvislosti s nepřímým účinkem čl. 3. Pro usnadnění vstupu do této kapitoly a její bližší uchopení považujeme za vhodné na tomto místě některé závěry připomenout.

Vycházeli jsme z čl. 1 EÚLP, podle něhož přiznávají smluvní státy uvedená práva každému, kdo podléhá jejich jurisdikci, a z něhož tak vyplývá aplikace EÚLP rovněž na cizince. Dále jsme poukázali na čl. 34 EÚLP, který stanoví, že individuální stížnost se musí zakládat na porušení některého práva podle EÚLP „jednou z Vysokých smluvních stran“. Podrobně jsme se zabývali otázkou vztahu EÚLP ke třetím státům a zdůraznili jsme, že vůči nim nemůže vyvolávat žádné účinky, neboť v opačném případě by se jednalo o nepřípustnou smlouvu v neprospěch třetího. V žádném případě se tak zde

nejedná o vytváření odpovědnosti nesmluvního žádajícího státu, ale vždy výlučně o odpovědnost státu vydávajícího, jehož jednání má za následek vystavení jednotlivce zacházení v rozporu s EÚLP. Odpovědnost smluvního státu znamená nejen, že daný stát nesmí podrobit osoby spadající pod jeho jurisdikci zacházení, které odporuje obsahu čl. 3, ale také povinnost nepřispět svým aktem vydání k tomu, aby byla v jiném nesmluvním státě porušena fundamentální lidská práva chráněná čl. 3.

Pro nepřímý účinek čl. 3 mělo zásadní význam rozhodnutí ESLP ve věci Soering. V tomto rozhodnutí se však ESLP dotkl rovněž případného nepřímého účinku čl. 6. Tuto otázku zde ESLP pouze okrajově zmínil; po zkoumání další judikatury se však stalo zpětně zřejmé, že případ Soering sehrál pro nepřímý účinek čl. 6 rovněž klíčovou úlohu.

Skutkové okolnosti tohoto případu již byly popsány výše; zaměříme se proto přímo na čl. 6. Stěžovatel zde uplatňoval čl. 6 odst. 3 písm. c) a tvrdil, že v případě vydání do USA bude právo plynoucí z tohoto ustanovení porušeno, neboť právní řád státu Virginie nezajišťuje v jeho situaci dostatečnou právní pomoc ve smyslu tohoto ustanovení.

Jak EKLP, tak i ESLP hrozící porušení čl. 6 odmítly; svůj postoj však odůvodnily zcela jiným způsobem. Tato odlišnost přitom spočívala v principiálně rozdílném přístupu k otázce odpovědnosti státu za jednání, k němuž dochází mimo hranici jeho jurisdikce. EKLP otázku státní odpovědnosti posoudila tak, že britské vládě nemůže být přičítána odpovědnost za jednání, které se celkově nachází v oblasti odpovědnosti USA.⁹⁹ Je však třeba poznamenat, že tento závěr EKLP nebyl zcela jednotný. V jednom odchylném stanovisku (S. Trechsela) byl vyjádřen názor, že dožádaný stát „*is not a priori free from responsibility as to the fairness of the proceedings in the requesting State (...). Extradition is an act of participating in the proceedings of the requesting State. If the requested State knowingly concurs in unfair proceedings, it also bears some responsibility for the violation of the human rights of the person concerned.*“

K tomuto minoritnímu názoru v EKLP se, i když poněkud jinými slovy, připojil i ESLP. S ohledem na zásadní význam čl. 6 v demokratické společnosti učinil následující závěr: „*The Court does not exclude that an issue might exceptionally be raised under*

⁹⁹ Soering, zpráva EKLP ze dne 19. 1. 1989, 161/A.

*Article 6 (art. 6) by an extradition decision in circumstances where the fugitive has suffered or risks suffering a flagrant denial of a fair trial in the requesting country.*¹⁰⁰

Třebaže ESLP nakonec nedospěl k závěru, že by existovalo reálné nebezpečí porušení čl. 6, mělo jeho vyjádření k této otázce zcela zásadní význam. ESLP v tomto případě totiž poprvé naznačil, že nepřímý účinek u čl. 6 není zcela vyloučen a že tato norma může být za určitých okolností aplikovatelná ve vztahu k trestnímu řízení v žádajícím státě.¹⁰¹

Klíčový význam tohoto rozhodnutí spočívá v tom, že jím dal ESLP najevo, že nepřímý účinek není představitelný toliko u čl. 3 a čl. 2, ale také u čl. 6. Jádrem problému je opět otázka rozsahu státní odpovědnosti. Dožádaný stát, který svým rozhodnutím o vydání vystaví dotyčnou osobu nebezpečí trestního řízení, jež neodpovídá čl. 6, nebo ji vydá za účelem výkonu trestu, který byl přijat v takovém řízení, je podle konstrukce nepřímého účinku za následky extradice spoluodpovědný.¹⁰²

Na následujících stránkách se pokusíme ukázat, jak se doposud vyvinula, popř. ustálila judikatura ESLP v této oblasti. Do centra naší pozornosti přitom musíme postavit otázku, jak závažné musí být již nastalé či hrozící porušení čl. 6. S ohledem na zásadní rozdíly mezi oběma druhy extradice je třeba se dále věnovat nepřímému účinku čl. 6 ve dvou fázích, při extradici za účelem výkonu trestu a extradici k trestnímu stíhání.

2. 7. 3. 2 Extradice za účelem výkonu trestu – problematika rozsudků vydaných v nepřítomnosti

Extradice za účelem výkonu trestu se vyznačuje tím, že trestní řízení v žádajícím státě je již ukončeno pravomocným rozsudkem a o extradici se žádá, aby uložený trest mohl být vykonán.

V právním styku s cizinou platí procesní zásada, že účinnost rozhodnutí je posuzována podle právního řádu toho státu, v jehož jurisdikci bylo učiněno. Soudy

¹⁰⁰ Soering, bod 113

¹⁰¹ K rozhodnutí ve věci Soering ve vztahu k čl. 6 srov. Wyngaert, s. 769-771

¹⁰² Srov. Wyngaert, s. 759-761, která hovoří o „co-responsibility“. Matscher naproti tomu hovoří v této souvislosti o „Haftung“ (ručení) dožádaného státu – srov. Matscher, *Bemerkungen*, s. 35

dožádaného státu proto při zkoumání podmínek přípustnosti vydání zásadně vycházejí z účinnosti konečného rozhodnutí, o které se žádost o extradici opírá.¹⁰³

V případě dožádaných států, které jsou vázány čl. 6 EÚLP, se však klade otázka, zda je pro extradici k výkonu trestu dostačující pouze existence trestního rozsudku nebo zda je v určitých případech nutno klást na trestní řízení a na rozsudek, k jehož výkonu se extradice žádá, ještě nějaké další požadavky. Otázku je možné dokonce formulovat tak, zda tyto další požadavky mají znamenat úplný soulad s požadavky čl. 6 EÚLP.

V tomto kontextu je třeba zdůraznit, že v případě extradice k výkonu trestu je idea nepřímého účinku čl. 6 konstruována poněkud odlišným způsobem, než je tomu u čl. 3, popř. u čl. 6 při extradici k trestnímu stíhání. Zatímco u čl. 3 se nepřímý účinek vztahuje k jednání teprve hrozícímu, v případě extradice k výkonu trestu se případný nepřímý účinek čl. 6 vztahuje k jednání již nastalému, tedy k trestnímu stíhání, které již proběhlo a je ukončeno pravomocným rozsudkem. S touto odlišností pak souvisí některé další odchylky celkového posuzování případu. Nelze zde hovořit o reálném riziku a neposuzuje se zde možné, hrozící porušení, nýbrž porušení již nastalé. Shodný je však samozřejmě hlavní rys nepřímého účinku spočívající v tom, že se v rámci odpovědnosti dožádaného státu hodnotí jednání státu žádajícího, který není EÚLP vázán.

V rozhodnutí ve věci Soering ESKP zdůraznil, že čl. 6 může být v rámci extradičního řízení aplikovatelný tehdy, pokud v žádajícím státě byl hledané osobě zjevně odepřen spravedlivý proces – „*where the fugitive has suffered (...) a flagrant denial of a fair trial in the requesting country.*“¹⁰⁴

Z tohoto přístupu vyplývá, že zásadní povinnost dožádaného státu nepřezkoumávat soudní rozhodnutí státu žádajícího nemusí vždy platit bezvýjimečně. Dále je možné vyvodit, že rozhodnutí o přípustnosti vydání nelze považovat za zcela neutrální akt, neboť při zkoumání trestního řízení v žádajícím státě je činěn určitý závěr o vnitřních záležitostech daného státu, především o jeho přístupu k ochraně lidských práv a nezávislosti a nestrannosti jeho soudů.

¹⁰³ Srov. Loos, s. 169; Gilbert, Offenders, s. 162; Vogler, in: Grützner, Pötz, 1. díl, část IA2 – IRG Kommentar, § 73, s. 9. Srov. dále § 391 odst. 2 trestního řádu, který stanoví, že k žádosti cizího státu o vydání musí být připojen originál či ověřená kopie odsuzujícího rozsudku, aniž by dále upravoval zkoumání jeho účinnosti.

¹⁰⁴ Soering, bod 113; srov. také rozhodnutí ve věci Drozd, Janousek v. France, Spain, stížnost č. 12747/87, rozhodnutí ze dne 26. 6. 1992, bod 110

Z úvahy ESLP se dá vyčíst, že trestní řízení v žádajícím státě nemusí odpovídat úplně všem požadavkům spravedlivého procesu, tak jsou vymezeny v čl. 6. ESLP však zdůrazňuje, že zjevné či hrubé odepření („flagrant denial“) spravedlivého procesu v žádajícím státě může stát extradici v cestě. Klíčovou otázkou, kterou se zde musíme zabývat, je to, jak závažné porušení spravedlivého procesu musí nastat, aby spadalo pod pojem „flagrant denial“.

S ohledem na výše přiblíženou strukturu čl. 6 se může v praxi objevovat dlouhá řada dílčích problémů při uplatňování jednotlivých procesních práv zde zakotvených – např. otázky nezávislosti a nestrannosti soudu, projednávání věci tzv. výjimečným soudem, nejrůznější druhy dalších procesních vad. Na první pohled je patrné, že tento okruh v úvahu připadajících procesních pochybení je natolik široký, že by jejich zkoumání značně překročilo rozsah této studie. Rovněž je nutno podotknout, že ani judikatura ESLP dosud neměla možnost vyjádřit se k celé řadě možných porušení procesních práv a jejich důsledků pro extradiční řízení. Z tohoto důvodu se hodláme v následujícím koncentrovat pouze na jeden dílčí aspekt této problematiky, a to na extradici k výkonu trestu, který je výsledkem řízení v nepřítomnosti obžalovaného (in absentia). Tato problematika je v souvislosti s extradičním řízením uplatňována u ESLP nejčastěji a stěžovatelé se na porušení některých dalších procesních práv odvolávají právě v rámci těchto stížností.¹⁰⁵

Problematikou rozsudků in absentia ve vztahu k požadavkům čl. 6 EÚLP se štrasburské orgány měly možnost zabývat vícekrát. Tzv. leading case se stal případ *Colozza v. Itálie*¹⁰⁶ z roku 1985, který se týkal italského trestního práva procesního, konkrétně pak právě italské úpravy řízení v nepřítomnosti.

ESLP se v této věci zásadním způsobem vyjádřil k otázce přítomnosti obviněného při soudním jednání. Právo na účast na soudním jednání sice čl. 6 výslovně nezmiňuje, ESLP jej však vyvodil ze smyslu a účelu celého ustanovení. Důležitý argument pro tento

¹⁰⁵ Stěžovatelé se v souvislosti s řízením in absentia odvolávají např. na to, že neměli možnost vyslyšet svědky či že nemohli využít právo na obhájce dle vlastního výběru. Srov. např. *H.G. v. Switzerland*, stížnost č. 24698/94, rozhodnutí ze dne 6. 9. 1994. EKLP označila stížnost za zjevně nepřipustnou s tím, že stěžovatel se svým útekem z Turecka, kde trestní řízení probíhalo, sám zbavil možností využít práv dle čl. 6 EÚLP.

¹⁰⁶ *Colozza v. Italy*, stížnost č. 9024/80, rozhodnutí ze dne 12. 2. 1985. K tomu srov. komentář od *Fahrenhorst, I.: Art. 6 EMRK und die Verhandlung gegen Abwesende*, in: *EuGRZ* 1985, s. 629-637, s. 629-631.

závěr plyne rovněž z čl. 6 odst. 3 písm. c), d) a e),¹⁰⁷ neboť uplatnění zde upravených práv by bez osobní účasti obviněné osoby vůbec nebylo proveditelné.

Obviněnému tedy musí být dána možnost se jednání účastnit, aby mohl efektivně uplatňovat svá procesní práva. Tato možnost předpokládá přinejmenším to, že obviněný o probíhající řízení ví. Obviněný nemusí svého práva na osobní účast využít; zákon však nesmí obsahovat domněnku vzdání se tohoto práva, především ne tehdy, pokud obviněný o zahájení řízení nevěděl a nebylo dostatečně zjištěno místo jeho pobytu (bod 28). ESLP se v tomto případě vzdáním se práva na osobní účast blíže zabývat nemusel, jednoznačně však prohlásil, že vzdání se práva musí být vždy učiněno zcela nepochybně a jednoznačně (bod 28). V případě odsouzení po projednávání v nepřítomnosti musí být odsouzenému vždy dána možnost zahájit nové řízení, v němž bude meritorně znovu rozhodnuto (bod 29). ESLP přitom zdůraznil, že toto právo musí být zákonem upraveno tak, aby mohlo být efektivně vykonáváno a aby obviněný nemusel dokazovat, že neměl v úmyslu se řízení vyhybat (bod 30).

Po tomto klíčovém rozhodnutí následovala řada dalších, která se týkala řízení v nepřítomnosti (především v Itálii) a jejichž předmětem byly zejména otázky týkající se požadavků, jež je třeba klást na znalost obviněného o zahájeném řízení.¹⁰⁸ ESLP vícekrát zdůraznil, že je vždy třeba formálně sdělit obviněnému termín jednání a toto sdělení nemůže být nahrazeno tím, že obviněný o jednání ví z jiných neúředních zdrojů.

V průběhu 90. let ESLP opakovaně vyzdvihoval zásadní význam osobní účasti obviněného na soudním jednání a několikrát výslovně uvedl, že řízení v nepřítomnosti jako takové není v rozporu s EÚLP, pokud může odsouzený později dosáhnout nového rozhodnutí ve věci.¹⁰⁹

S ohledem na tuto judikaturu vyvstává otázka, jaký je její význam pro extradici k výkonu trestu uloženého v řízení v nepřítomnosti.

Štrasburská judikatura v tomto směru navázala na výše znázorněný postoj k řízení v nepřítomnosti. Považuje právo na osobní účast obviněného na jednání za fundamentální

¹⁰⁷ Jedná se o práva osobně se obhajovat podle písm. c), vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky podle písm. d) a právo na bezplatnou pomoc tlumočnicka podle písm. e). Srov. Colozza, bod 27.

¹⁰⁸ Srov. např. F.C.B. v. Italy, stížnost č. 12151/86, rozhodnutí ze dne 28. 8. 1991; T. v. Italy, stížnost č. 14104/88, rozhodnutí ze dne 12. 10. 1992

¹⁰⁹ Srov. např. Poitrimol v. France, stížnost č. 16032/88, rozhodnutí ze dne 23. 11. 1993, bod 31; Van Geysseghem v. Belgium, stížnost č. 26103/95, rozhodnutí ze dne 21. 1. 1999, bod 33; Krombach v. France, stížnost č. 29731/96, rozhodnutí ze dne 13. 2. 2001, bod 85

součást práva na spravedlivý proces, a to do té míry, že tuto problematiku dává do souvislosti s úvahami obsaženými v rozhodnutí Soering o zjevném odepření práva na spravedlivý proces.

V průběhu 90. let měl ESLP několikrát příležitost blíže se zabývat problematikou extradice k výkonu trestu uloženého v nepřítomnosti. Ve všech těchto případech se však omezil na opakování příslušných pasáží z rozhodnutí Soering (především bod 113) a stížnosti bez potřeby hlubšího zdůvodňování odmítl.¹¹⁰

Teprve v roce 2001 v případě Einhorn v. Francie¹¹¹ se ESLP pokusil s touto otázkou vypořádat podrobněji. Stěžovatel byl v USA stíhán kvůli podezření z vraždy, uprchl do Francie a v USA byl v nepřítomnosti odsouzen k trestu odnětí svobody na doživotí. USA poté požádaly Francii o jeho vydání za účelem výkonu trestu. ESLP nejprve připomenul, že v případě hrubého odepření práva na spravedlivý proces v žádajícím státě nelze v průběhu extradičního řízení vyloučit aplikaci čl. 6. Toto obecné konstatování poté aplikoval na řízení in absentia a dospěl k závěru, že extradice by mohla porušit čl. 6, pokud vydávaná osoba odsouzená v nepřítomnosti nemá v žádajícím státě právo na zahájení nového řízení (na obnovu řízení). Taková situace by podle ESLP představovala „denial of justice“. ESLP uvedl: „(...) a denial of justice undoubtedly occurs where a person convicted in absentia is unable subsequently to obtain from a court which has heard him a fresh determination of the merits of the charge, in respect of both law and fact, where it has not been unequivocally established that he has waived his right to appear and to defend himself. The extradition of the applicant to the United States would therefore be likely to raise an issue under Article 6 of the Convention if there were substantial grounds for believing that he would be unable to obtain a retrial in that country and would be imprisoned there in order to serve the sentence passed on him in absentia.“¹¹²

V tomto případě byla stížnost nakonec prohlášena za nepřípustnou, neboť Francie vydání stěžovatele do USA podmínila příslibem, že mu bude poskytnuto nové řízení, v němž se znovu rozhodne o meritu věci.

¹¹⁰ Srov. např. H.G. v. Switzerland, stížnost č. 24698/94, rozhodnutí ze dne 6. 9. 1994; R.D. v. Greece, Italy, stížnost č. 22722/93, rozhodnutí ze dne 11.1. 1995

¹¹¹ Einhorn v. France, stížnost č. 71555/01, rozhodnutí ze dne 16.10. 2001

¹¹² Einhorn, bod 33 odst. 1

Význam tohoto rozhodnutí spočívá v tom, že zde ESLP poprvé jasně vyjádřil názor, že extradice k výkonu trestu uloženého v řízení in absentia, které neodpovídá požadavkům čl. 6, je nepřijatelná, pokud vydávané osobě není v žádajícím státě zaručeno právo na nové řízení. Z nepřímého účinku čl. 6 by pak vyplývalo, že extradice do státu, v němž není zaručeno toto právo na nové řízení, by znamenala porušení čl. 6 samotným státem dožádaným.¹¹³

V této souvislosti je třeba připomenout, že ESLP se v tomto případě zabýval pouze tímto dílčím aspektem celé problematiky a nepokusil se o podrobnější analýzu celého konceptu „flagrant denial of a fair trial“ při extradici k výkonu trestu a především o její teoretické zdůvodnění.

Rovněž je na místě upozornit na určitou terminologickou nejednotnost, která se u ESLP projevuje. Zatímco v případě Soering, jakož i v další navazující judikatuře ESLP konstantně opakuje obrat „flagrant denial of a fair trial“, v případě Einhorn se od této formulace odchyluje a hovoří o „denial of justice“. ESLP se tímto terminologickým rozdílem nijak nezabývá. Vzhledem ke skutečnosti, že v textu výslovně navazuje na rozhodnutí Soering, domníváme se, že není nutné v této odlišnosti spatřovat obsahový rozdíl. Teoreticky však nelze vyloučit, že v další rozhodovací činnosti ESLP kritéria „denial“ a „flagrant denial“ blíže osvětlí; naopak by to bylo žádoucí.

Závěrem této pasáže bychom chtěli učinit jednu důležitou poznámku. Nepřímý účinek čl. 6 v tomto směru by mohl nabýt významu především v extradičních vztazích smluvních států EÚLP s nesmluvními státy, které se neopírají o extradiční smluvní úpravu. Problematika řízení v nepřítomnosti byla v extradiční praxi stále častěji zaznamenávána a některé extradiční smlouvy byly v tomto ohledu doplněny. V evropském prostoru je možné poukázat na 2. dodatkový protokol k Evropské úmluvě o vydávání, který v čl. 3 odst. 1 obsahuje výslovnou úpravu rozsudků vydaných po řízení v nepřítomnosti. Věta první obsahuje pro dožádanou stranu možnost odmítnutí žádosti o vydání, pokud podle jejího názoru v dotčeném trestním řízení, v němž byl uložen trest rozhodnutím vydaným v nepřítomnosti obžalovaného, nebyla zajištěna minimální práva obhajoby. Věta druhá pak obsahuje výjimku, podle níž se extradice povolí, pokud

¹¹³ Blíže srov. Heimgartner, s. 133-134, 138-139

žadající strana poskytne dostačující ujištění o tom, že vydávané osobě zaručí právo na nové trestní řízení.¹¹⁴

Úkolem tohoto výkladu bylo představit jeden dílčí aspekt problematiky extradice k výkonu trestu. Nyní je na místě zabývat se také klasickou podobou nepřímého účinku čl. 6, která přichází ke slovu v případě extradice k trestnímu stíhání.

2. 7. 3. 3. Extradice k trestnímu stíhání v judikatuře štrasburských orgánů

ESLP v rozhodnutí *Soering* konstatoval, že nepřímý účinek čl. 6 v souvislosti s extradicí může být aplikovatelný ve dvou odlišných situacích, a to jednak tehdy, když vydávaná osoba v žadajícím státě utrpěla zjevné či hrubé odepření spravedlivého procesu, a jednak tehdy, pokud toto odepření v žadajícím státě hrozí.

První variantou, která se týká extradice k výkonu trestu, jsme se nyní zabývali na příkladu rozsudků vynesných v nepřítomnosti. Zmínili jsme přitom, že v tomto případě se jedná o poněkud modifikovanou podobu nepřímého účinku, neboť k porušení práva již došlo. Klasická konstrukce nepřímého účinku, tak jak byla vytvořena u čl. 3, je u čl. 6 spojena s extradicí k trestnímu stíhání, kdy nebezpečí porušení práva teprve hrozí. V následující části se proto zaměříme na přiblížení judikatury štrasburských orgánů k tomuto tématu.

Opakovaně byl zdůrazněn klíčový význam rozsudku *Soering*. Od přijetí tohoto rozhodnutí uplynulo 17 let, a vyvstává proto otázka, jak se judikatura od té doby dále vyvinula a do jaké míry byl blíže definován pojem „flagrant denial of a fair trial“.

Štrasburské orgány se od počátku 90. let vícekrát zabývaly případy, které se týkaly extradice k trestnímu stíhání a v nichž stěžovatelé vedle jiných práv, které s ohledem na svůj význam stojí v centru pozornosti již delší dobu, uplatňovali také hrozící porušení práva na spravedlivý proces v žadajícím státě.¹¹⁵

ESLP však dosud v žádném z těchto případů nedospěl k závěru, že v žadajícím státě hrozí nebezpečí závažného porušení práva na spravedlivý proces. Ve všech svých rozhodnutích ESLP výslovně navázal na klíčovou pasáž z rozsudku *Soering*, podle níž nelze vyloučit aplikaci čl. 6 tehdy, pokud vydávané osobě hrozí v žadajícím státě zjevné

¹¹⁴ Obdobná úprava se nachází také v čl. 5 odst. 1 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu.

¹¹⁵ Srov. např. stížnosti č. 15933/89; 16832/90; 22742/93; 27279/95; 51891/99; 71555/01; 46827/99+46951/99.

porušení práva na spravedlivý proces. ESLP však doposud nikdy nepřijal argumentaci stěžovatelů, že zde takováto hrozba skutečně existuje. Podívejme se nyní na několik případů z nedávné doby, které nám mohou více napovědět, jak ESLP k hodnocení jednotlivých skutkových okolností přistupoval a jak se vyvíjí jeho postoj k obsahu pojmu „flagrant denial of a fair trial“. Stručně vždy shrneme skutkový stav případu a přiblížíme vyjádření ESLP.

Nedlouho po případu Soering měly štrasburské orgány možnost se k hrozbě porušení čl. 6 ve vztahu k extradici vyjádřit ve věci Osman v. Velká Británie.¹¹⁶ Jednalo se o stížnost proti extradici z Velké Británie do Hongkongu, kde byl stěžovatel stíhán pro podezření z podvodů. Ve stížnosti uplatňoval hrozící porušení čl. 6 odst. 3 písm. d), a to z důvodu nesouladu důkazního řízení s tímto ustanovením (slib propuštění z vazby osobám, které budou svědčit v jeho neprospěch, nemožnost předvolat klíčové svědky).

EKLP se k otázce možného porušení daného ustanovení vyjádřila takto: „*The Court also left open the possibility that, exceptionally, an issue might arise under Article 6 (art.6) of the Convention „by an extradition decision in circumstances where the fugitive has suffered or risks suffering a flagrant denial of a fair trial in the requesting country“ (...)* In the present case, even assuming that the responsibility of the United Kingdom could be incurred in respect of the applicant's claim under Article 6 (art. 6), the Commission finds that the facts of the application do not disclose a risk that the applicant will suffer a flagrant denial of a fair trial in Hong Kong.“¹¹⁷

Problematikou extradice z Velké Británie do Hongkongu se štrasburské orgány zabývaly rovněž v případě Launder v. Velká Británie,¹¹⁸ který byl již zmíněn v souvislosti s nepřímým účinkem čl. 2 a 3. Pokud jde o čl. 6, stížnost se odvíjela z obavy z vlivu čínského právního řádu na právní řád Hongkongu. Konkrétně stěžovatel uplatňoval obavu z toho, že hongkongské soudy nejsou nezávislé a nestranné, a dále se obával, že vzhledem k dlouhé době uplynulé od spáchání předmětné trestné činnosti nebude možné zajistit účast hlavních svědků.

EKLP se k této otázce vyjádřila následovně: „*The Commission need not decide whether the responsibility of a returning State may be engaged under Article 6 (art. 6) of*

¹¹⁶ Osman v. United Kingdom, stížnost č. 15933/89, rozhodnutí ze dne 14. 1. 1991

¹¹⁷ Osman, Law, bod 3

¹¹⁸ Launder v. United Kingdom, stížnost č. 27279/95, rozhodnutí ze dne 8. 12. 1997.

the Convention where a fugitive risks a flagrant denial of a fair trial in the requesting State, since the Commission considers that it has in any event not been shown that such a risk exists in the applicant's case."¹¹⁹

Na tomto vyjádření je pozoruhodné, že EKLP se zde výslovně odmítla zabývat otázkou odpovědnosti dožádaného státu, tedy ve svém důsledku konstrukcí nepřímého účinku čl. 6. Jinak její vyjádření lze jen těžko vykládat, neboť je zřejmé, že nejprve je třeba obecně zkoumat otázku odpovědnosti a teprve poté v konkrétním případě posuzovat, zda hrozí reálné riziko závažného porušení čl. 6. EKLP zvolila přístup zcela opačný a poukazem na to, že takové riziko neexistuje, věc uzavřela. Opírala se přitom především o to, že jsou k dispozici dostatečné záruky zachování dosavadního právního řádu Hongkongu, který poskytuje garance lidských práv, včetně práva na spravedlivý proces.

Další případ, který stojí na tomto místě za povšimnutí, je případ Kozlov v. Finsko,¹²⁰ který jsme rovněž zmiňovali již výše v souvislosti se zkoumáním judikatury k nepřímému účinku čl. 3. Jeho skutkové okolnosti byly velice zajímavé. V roce 1988 stěžovatel odmítl z etických důvodů nastoupit do vojenské služby, následovalo zatčení a několikaměsíční držení ve vojenské psychiatrické nemocnici. Poté byl stěžovatel označen za duševně nemocného, což s sebou neslo závažné důsledky pro možnost rozvíjení dalšího studijního, pracovního a rodinného života a možnost výkonu politických i jiných lidských práv. Stěžovatel poté unesl sovětské letadlo, přistál v Helsinkách a Sovětský svaz požádal o jeho vydání. Žádost o vydání pocházela přímo od K.G.B. a stěžovatel mj. uplatňoval svou obavu, že řízení, jemuž by byl vystaven, by nebylo vedeno v souladu s ustanovením čl. 6 odst. 1, zejména pak uplatňoval, že případ bude vyšetřován K.G.B. a poté posuzován pouze jedním soudem bez možnosti podání opravného prostředku. Řízení před tímto soudem rovněž nespĺňuje požadavek veřejnosti podle čl. 6 odst. 1. Finská vláda sama přiznala, že trestní řízení v Sovětském svazu není vždy v plném souladu s čl. 6. Dodala však, že takový plný soulad nemůže být chápán jako podmínka extradice. A jak tuto kauzu posoudila EKLP? Komise připomenula klíčovou pasáž z rozsudku Soering a při její aplikaci na tento případ dospěla k následujícímu závěru: „*In the present case the*

¹¹⁹ Launder, Law, bod 2

¹²⁰ Kozlov v. Finland, stížnost č. 16832/90, rozhodnutí ze dne 28.5. 1991

*Commission finds that the information available to it as to the situation prevailing in 1990 in regard to the system of criminal justice with which the applicant would be confronted upon his extradition is not sufficient to conclude that the applicant's case is of that exceptional character.*¹²¹ S tímto konstatováním EKLP stížnost v tomto bodu označila za nepřipustnou.

Štrasburské orgány posuzovaly přípustnost extradice ve vztahu k hrozícímu porušení čl. 6 i ve zcela odlišné situaci. Ve vícekrát zmíněné stížnosti Einhorn, v níž se jednalo o vydání amerického občana z Francie do USA, kde byl in absentia odsouzen pro spáchání trestného činu vraždy, stěžovatel uplatňoval rovněž hrozící porušení čl. 6. Odvolával se na to, že jeho případu je v amerických médiích věnována značná pozornost, a proto se obává možného ovlivnění členů poroty, což by znamenalo řízení v nesouladu s čl. 6. ESLP zdůraznil, že hrozící porušení práva na spravedlivý proces musí být zjevné, hrubé, což podle jeho názoru splněno nebylo.¹²²

Poslední případ, který hodláme na tomto místě zmínit, je kauza Mamatkulov a Askarov v. Turecko, kterou jsme se již podrobně zabývali v souvislosti s čl. 3. Pokud jde o čl. 6, stěžovatelé uplatňovali, že jim hrozilo trestní řízení, které neodpovídá požadavkům čl. 6. Především tvrdili, že uzbecké soudy nejsou nezávislé a že neměli možnost volby obhájce podle svého výběru. ESLP uznal, že sice v okamžiku vydání bylo možné mít pochybnosti o tom, že trestní řízení bude odpovídat čl. 6, ovšem dospěl k závěru, že neexistovaly dostatečné důvody k obavě z flagrantního porušení práva na spravedlivý proces. ESLP uvedl: „*Although, in the light of the information available, there may have been reasons for doubting at the time that they would receive a fair trial in the State of destination, there is not sufficient evidence to show that any possible irregularities in the trial were liable to constitute a flagrant denial of justice within the meaning of paragraph 113 of the aforementioned Soering judgement.*“¹²³

Je však na místě podotknout, že k rozsudku bylo připojeno odchylné stanovisko několika soudců, které vyjádřilo nesouhlas s tímto hodnocením a podpořilo postoj stěžovatele, že v předmětné době existovalo reálné nebezpečí závažného porušení práva

¹²¹ Kozlov, Law, bod 2

¹²² Einhorn, bod 34

¹²³ Mamatkulov, Askarov, bod 91

na spravedlivý proces.¹²⁴ Zprávy nevládních organizací poskytovaly dostatečné údaje odůvodňující obavu z toho, že v Uzbekistánu hrozí použití důkazů získaných mučením a podobným zacházením a existují zde velmi časté případy nemožnosti volby obhájce a další závažná porušení čl. 6. Uzbeká strana na rozdíl od čl. 3 rovněž neposkytla žádné ujištění o souladu trestního řízení s čl. 6, zejména co se týče práva na právní zastoupení. S přihlédnutím ke skutečnému zacházení se stěžovateli po jejich vydání dospěli tito soudci k závěru, že v okamžiku vydání existovalo reálné nebezpečí, že stěžovatelé budou po svém vydání podrobeni „flagrant denial of justice“.

U tohoto případu je nutno vyzdvihnout skutečnost, že zde poprvé nebyla otázka hrozícího závažného porušení práva na spravedlivý proces posouzena tak jednoznačně, jako tomu bylo v předchozích případech, a část ESLP se zde pokusila o bližší osvětlení pojmu „flagrant denial of a fair trial“. Teprve budoucnost ukáže, zda se jednalo o výjimečný přístup či zda posouzení tohoto případu naznačuje určitou změnu postoje ESLP spočívající ve snaze tento klíčový pojem podrobněji zmapovat.

K tomuto přehledu případů navazujících na rozsudek ve věci Soering je třeba učinit jednu dodatečnou poznámku. Při použitých citacích se nejedná pouze o vybranou část argumentace ESLP k dané otázce, kterou bychom na tomto místě chtěli zdůraznit, nýbrž o celkovou argumentaci ESLP k nepřímému účinku čl. 6.

Z tohoto pohledu na judikaturu je zřejmé, že je velmi vzdálena od toho, abychom ji mohli označit za jasnou a etablovanou. Právě naopak, z dosavadního přístupu ESLP k této problematice plyne řada otevřených právních otázek, jimiž je nutno se blíže zabývat. Ještě než tak do detailů učiníme, zastavme se u posledního článku EÚLP, jehož případný nepřímý účinek hodláme zkoumat - u práva na ochranu rodinného života podle čl. 8.

2. 8 Extradice a právo na respektování rodinného života

V této kapitole se budeme zabývat posledním vybraným článkem EÚLP - významem čl. 8 pro právní postavení extradované osoby a především otázkou, zda by hrozící porušení práv plynoucích z čl. 8 mohlo představovat překážku extradice.

¹²⁴ Jedná se o společné separátní votum těchto soudců: Rozakis, Bratsa, Bonello a Hedigan, body 14 - 19.

2. 8. 1 *Pojem rodinného života*

Čl. 8 EÚLP zní:

„1. Každý má právo na respektování svého soukromého a rodinného života, obydlí a korespondence.

2. Státní orgán nemůže do výkonu tohoto práva zasahovat kromě případů, kde je to v souladu se zákonem a nezbytné v demokratické společnosti v zájmu národní bezpečnosti, veřejné bezpečnosti, hospodářského blahobytu země, předcházení nepokojům a zločinnosti, ochrany zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.“

Na úvod je třeba zdůraznit, že náš zájem se soustředí výlučně na právo na ochranu rodinného života, ostatní chráněné hodnoty ponecháme stranou.

Nejprve je nutno se zastavit u pojmu rodiny, abychom mohli vymezit předmět ochrany čl. 8. V této souvislosti podotýkáme, že čl. 8 nechrání právo na rodinný život jako takový, nýbrž zakotvuje právo na respektování, ochranu rodinného života. Obrátíme proto poté naši pozornost na vymezení tohoto pojmu. Klíčová je přitom otázka, zda z této formulace vyplývají pouze negativní závazky státu, či zda je stát povinen činit rovněž pozitivní opatření k ochraně rodiny. V návaznosti na tento výklad si povšimneme ustanovení čl. 8 odst. 2, které obsahuje právní základ pro přípustná omezení práv dle odst. 1. Poté se budeme zabývat významem čl. 8 v cizineckých případech a problematikou možného nepřímého účinku čl. 8 v extradičním řízení.

Vícekrát byl zdůrazněn význam tzv. autonomního výkladu EÚLP při aplikaci jejich jednotlivých ustanovení na konkrétní situace. Nejinak je tomu v případě pojmů „rodina“ a „rodinný život“ ve smyslu čl. 8.

Čl. 8 poskytuje právo na respektování rodinného života; subjektem práva zde však není rodina jako taková, nýbrž každý její člen samostatně. Tento člen rodiny požívá subjektivní právo na ochranu svých rodinných vztahů, jde tedy o právo individuální, nikoli kolektivní. Ovšem současně nelze přehlédnout, že toto právo se určitými kolektivními aspekty vyznačuje. Situace osoby, jejíž rodinný život je narušován, souvisí s rodinným životem ostatních členů a nelze ji posuzovat odděleně.

EÚLP stejně jako v mnoha jiných případech pojem rodinného života či rodiny nedefinuje, nijak blíže nepopisuje a přenechává jeho výklad judikatuře štrasburských orgánů. Vzhledem k tomu, že tato otázka nepatří k hlavnímu předmětu této studie, nebudeme se jí na tomto místě zabývat podrobně, nicméně nelze přehlédnout, že vymezení tohoto termínu je pro případnou aplikaci nepřímého účinku čl. 8 v extradičních věcech klíčovým předpokladem. Zastavme se proto u obsahu pojmu rodinný život jen bodově.¹²⁵

První skupina vztahů, o které lze v souvislosti s rodinným životem hovořit, se týká vztahu dvou dospělých osob. Nepochybně spadá pod tento pojem svazek manželský, a to i v případě, že je pár dosud bezdětný.¹²⁶

Pokud jde o soužití nesezdaného páru, společenský pohled na něj se postupně proměňuje, což se odráží rovněž ve výkladu pojmu rodiny ve smyslu čl. 8 EÚLP. Aby tento svazek byl předmětem ochrany poskytované čl. 8, musí splňovat oproti manželskému páru zvýšené požadavky, především společné soužití v jedné domácnosti.¹²⁷ Při splnění této podmínky lze o rodinném životě výjimečně hovořit také u rozvedených manželů. Konečně co se týče soužití párů stejného pohlaví, nejsou tyto chráněny jako rodinný život, nezůstávají však bez ochrany, neboť spadají pod ochranu soukromého života.¹²⁸

Druhá skupina rodinných vztahů spadajících pod ochranu čl. 8 se týká vztahu rodič-dítě,¹²⁹ přičemž nelze činit rozdíl mezi dětmi narozenými v manželství a mimo něj.¹³⁰ Stejně postavení mají rovněž děti adoptované.

¹²⁵ K pojmu rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP srov. např. Palm-Risse, M.: *Der völkerrechtliche Schutz von Ehe und Familie*, Berlin, 1990, s. 194 n.; Hobe, S.: *Aufenthaltsbeendende Maßnahmen und Menschenrechte (Art. 8 EMRK und andere Verträge)*, in: Hailbronner, Klein (vyd.): *Einwanderungskontrolle und Menschenrechte – Immigration Control and Human Rights*, Heidelberg, 1999, s. 197-206, s. 198-199; van Dijk, van Hoof, s. 378 n.

¹²⁶ Srov. případ *Abdulaziz, Cabales a Balkandili v. United Kingdom*, stížnosti č. 9214/80; 9473/81; 9474/81, rozhodnutí ze dne 28. 5. 1985, bod 62: „Whatever else the word family may mean, it must at any rate include the relationship that arises from a lawful and genuine marriage.“

¹²⁷ Srov. van Dijk, van Hoof, s. 380.

¹²⁸ Srov. van Dijk, van Hoof, s. 379, včetně popisu relevantní judikatury.

¹²⁹ Srov. *Berrehab v. The Netherlands*, stížnost č. 10730/84, rozhodnutí ze dne 21. 6. 1988, bod 21: „It follows from the concept of family on which Art. 8 is based that a child born of such a union is ipso iure part of that relationship; hence, from the moment of the child's birth and by the very fact of it, there exists between him and his parents a bond amounting to family life.“

¹³⁰ K problematice postavení nemanželských dětí srov. zásadní rozhodnutí ve věci *Marckx v. Belgium*, stížnost č. 6833/74, rozhodnutí ze dne 13. 6. 1979, (dále jen „Marckx“), které se týkalo právního postavení nemanželských dětí podle belgického práva. Bod 31: „(...) article 8 makes no distinction between

Pokud jde o vztahy dalších příbuzných, nelze již hovořit automaticky o rodinném životě ve smyslu čl. 8. Aby daný vztah pod tento pojem spadal, je nutná úzká a skutečná vazba; tu lze doložit např. společným soužitím daných osob, péčí či výchovou, finanční či psychickou závislostí apod. Štrasburské orgány tak uznaly existenci rodinného života např. mezi sourozenci či mezi prarodiči a jejich vnoučaty.¹³¹

Podíváme-li ještě jednou na to, jakým způsobem je rodina čl. 8 chráněna, je třeba na tomto místě opětovně zdůraznit, že toto ustanovení neposkytuje jednotlivci právo na rodinný život, nýbrž toliko právo na respektování rodiny a rodinného života. Tato formulace tak již existující rodinný život předpokládá. Aplikace čl. 8 přichází v úvahu pouze tehdy, pokud je daná osoba schopna doložit skutečné rodinné pouto.

2. 8. 2. *Právo na respektování rodiny. Možnost omezení práva dle čl. 8 odst. 2*

Je-li rodinný život doložen, vzniká otázka, jaké závazky smluvním státům z čl. 8 vyplývají. Klíčové postavení zde zaujímá právě formulace „právo na respektování“, („right to respect“). Jsou státy povinny pouze se zdržet neoprávněných zásahů do rodinného života nebo jim ustanovení čl. 8 ukládá i určité pozitivní závazky?

Právo na respektování rodinného života představuje v první řadě klasické negativní právo (tzv. Abwehrrecht). To plyne již z gramatického výkladu slova „respektování“, které především znamená negativní závazek nechat něco nedotčeno. Státy tak podléhají negativní povinnosti zásadně nezasahovat do rodinného života osob pod jejich jurisdikcí. Jednotlivci náleží subjektivní právo na to, aby stát nenarušoval jeho rodinné vztahy. Zásah do rodinného života státním orgánem je přípustný pouze v rozsahu a při splnění podmínek stanovených v čl. 8 odst. 2.

V mnoha případech by však nebylo dostačující, kdyby se státy pouze zdržely určitého jednání. Takováto interpretace omezená na negativní aspekt závazku plynoucího z čl. 8 by totiž jen obtížně odpovídala nutnosti efektivní ochrany lidských práv. Vzhledem k této potřebě štrasburské orgány dospěly k výkladu, že v pojmu respektování

„legitimate“ and „illegitimate“ family. Such a distinction would be not consonant with the word „everyone“, and this is confirmed by article 14 (...). Article 8 thus applies to the „family life“ of the „illegitimate“ family as it does to that of the „legitimate“ family“.

¹³¹ Srov. Marckx, bod 45.

jsou obsaženy i určité pozitivní aspekty.¹³² Ve výše zmíněném případě Marckx tak ESLP konstatoval, že čl. 8 může státu zavazovat rovněž k pozitivnímu jednání.¹³³

Z toho plyne, že právo na respektování rodinného života nemusí být porušeno pouze zásahem, nýbrž také opomenutím státu učinit vhodné opatření k efektivní ochraně tohoto práva. Zatímco negativní aspekt práva na respektování rodinného života směřuje k zabránění neoprávněným zásahům do tohoto práva, pozitivní aspekt naopak státům přikazuje být činnými k ochraně rodinného života. V této souvislosti je třeba poukázat na jedno pro praxi důležité specifikum této pozitivní povinnosti. Zásah do rodinného života je přípustný pouze při splnění podmínek stanovených v čl. 8 odst. 2. Zásah v tomto smyslu spočívá pouze v aktivní činnosti státu, z čehož plyne závěr, že pokud je stát povinen učinit určité aktivní opatření k ochraně rodinného života, nemůže svoji případnou nečinnost omlouvat odkazem na důvody uvedené v čl. 8 odst. 2.

Existenci a rozsah pozitivní povinnosti státu není možné určit abstraktně, neboť závisí vždy na konkrétních okolnostech daného případu.

Konečně je třeba se zastavit u skutečnosti, že na rozdíl od předchozích ustanovení EÚLP, jimiž jsme se dosud zabývali, se v případě čl. 8 nejedná o právo bez možnosti omezení. Jak již bylo zmíněno, nachází se v čl. 8 odst. 2 právní základ pro přípustná omezení tohoto práva ze strany státu. V případě splnění zde uvedených podmínek tak zásah do rodinného života nelze považovat za neoprávněný. Jedná se o podmínku souladu zásahu se zákonem, nezbytnosti v demokratické společnosti a konečně naplnění jednoho z uvedených cílů.

S ohledem na předmět této studie se zde nebudeme zabývat všemi myslitelnými skupinami zásahů do rodinného života jednotlivce. Výslovně zmíníme pouze jednu skupinu zásahů, která se týká významu čl. 8 v cizineckém právu.

V jedné z předchozích kapitol jsme rozebírali čl. 1 EÚLP, podle něhož smluvní státy jsou povinny zajistit práva zakotvená v EÚLP všem osobám podléhajícím jejich jurisdikci. V napjatém vztahu k tomuto ustanovení stojí skutečnost, že úprava vstupu a odcestování cizinců stále spadá do pravomoci suverénních států. Fyzické osoby tak sice

¹³² K pozitivnímu aspektu srov. Frowein, Peukert, čl. 8, odst. 19 n.

¹³³ Srov. Marckx, bod 31- „ (...) the object of Article 8 is essentially that of protecting the individual against arbitrary interference of the public authorities. Nevertheless, it does not merely compel the State to abstain from such interference, in addition to this primarily negative undertaking, there may be positive obligations inherent in an effective respect for family life.“

mají právo na respektování jejich rodinného života, ovšem na druhé straně stát je oprávněn regulovat pobyt a vycestování cizince. Vzhledem k závazkům plynoucím z EÚLP, zde konkrétně vzhledem k povinnosti respektovat rodinný život jednotlivce, tak čl. 8 klade státům určité hranice, které omezují jejich svobodu v oblasti cizineckého práva.

Převážná většina judikatury k významu čl. 8 v cizineckých případech se týká institutu vyhoštění a předmětem stížnosti je tvrzení, že vyhoštěním došlo k narušení či znemožnění rodinného života anebo obava z hrozícího rizika, že vyhoštěním by k tomuto narušení došlo. Hlavní tendence judikatury směřuje k závěru, že s ohledem na čl. 8 odst. 2 vyhoštění nepředstavuje neoprávněný zásah do rodinného života a že k takovému zásahu by došlo pouze tehdy, pokud by pro ostatní rodinné příslušníky nebylo možné následovat vyhoštěnou osobu do země, kam byla vyhoštěna, a tam v rodinném životě pokračovat.¹³⁴

Vraťme se však k extradici. Klíčová otázka zní, zda je možné v případě čl. 8 navázat na dřívější kapitoly k čl. 3, 2 a 6 a hovořit o tom, že u tohoto ustanovení je myslitelný jeho nepřímý účinek. To by znamenalo, že hrozba narušení či dokonce úplného znemožnění rodinného života ve smyslu čl. 8 EÚLP by mohla představovat překážku extradice. Podívejme se, jak se k této otázce postavila štrasburská judikatura.

2. 8. 3. *Judikatura štrasburských orgánů k významu čl. 8 v extradiciálním řízení*

Jak bylo zmíněno, většina štrasburské judikatury týkající se významu čl. 8 v cizineckých případech se vztahuje k institutu vyhoštění. Ve srovnání s tím je významu čl. 8 v rámci extradiciálního řízení věnován nesrovnatelně menší prostor. Tato skutečnost je dána jednak tím, že stížnosti spojené s vyhoštěním jsou podávány častěji než v případě extradice. Navíc je v tomto kontextu nutné poukázat na jeden zvláštní aspekt přístupu štrasburských orgánů ke zkoumání případného nepřímého účinku některých ustanovení

¹³⁴ Srov. např. případy *Abdulaziz, Cabales a Balkandili v. United Kingdom*, stížnosti č. 9214/80; 9473/81; 9474/81, rozhodnutí ze dne 28. 5. 1985, bod 68; *Berrehab v. The Netherlands*, stížnost č. 10730/84, rozhodnutí ze dne 21. 6. 1988. V této souvislosti je vhodné poznamenat, že judikatura rozlišuje případy rodin smíšených a rodin cizích státních občanů a posuzuje je poněkud odlišným způsobem. Ke vztahu čl. 8 EÚLP a institutu vyhoštění existuje rovněž řada odborných komentářů – srov. např. *Hobe*, s. 199-202; *Ress*, s. 128-129; *Hailbronner, Relevanz*, s. 10; *van Dijk, van Hooft*, s. 386-389.

EÚLP. Spočívá v tom, že při tomto výkladu ESLP opakovaně výslovně uvádí, že na vyhoštění a extradici je možné aplikovat stejná kritéria.¹³⁵

My se však domníváme, že rozdíly mezi vyhoštěním a extradicí jsou natolik výrazné, že není vhodné se při výkladu nepřímého účinku pouze opírat o judikaturu k vyhoštění a tvrdit, že na extradicí platí totéž. Hodláme se proto soustředit pouze na případy týkající se extradicce a zkoumat, jak se novější judikatura po roce 1990 staví k možnému nepřímému účinku čl. 8 v extradičním řízení.

Základními skutkovými okolnostmi některých z těchto případů jsme se zabývali již v dřívějších souvislostech; stěžovatelé totiž nezřídka uplatňují hrozící porušení ne pouze jednoho práva, ale hned několika najednou.¹³⁶ Zmiňme proto na tomto místě na ukázkou ještě dva další případy. Na ukázkou z toho důvodu, že stížnosti jsou si, pokud jde o čl. 8, velmi podobné, a jak uvidíme později, stejně tak podobný je způsob jejich hodnocení ze strany ESLP.

V případě *Charountakis v. Německo*¹³⁷ se jednalo o řeckého občana zadržovaného v Německu, který byl v Řecku stíhán pro podezření z nelegálního obchodování s drogami. Ve své stížnosti proti možné extradicí uplatňoval, že pokud bude vydán do Řecka, kde mu hrozí trest odnětí svobody na doživotí, budou tím zničena jeho rodinná pouta k ženě a dětem žijícím v Nizozemí. Od jeho rodiny nelze očekávat, že by ho následovala do Řecka. Odkazoval na to, že legálně žije s rodinou dlouhá léta v Nizozemí, nikdy neporušil nizozemské právo a že Nizozemí by extradicí z humanitárních důvodů odmítlo.

Další zajímavou kauzou byl případ *Aronica v. Německo*.¹³⁸ Jednalo se v něm o italského občana zadržovaného v Německu, kde žil s manželkou a dětmi několik let. O jeho vydání požádala Itálie za účelem výkonu zbytku trestu odnětí svobody za krádeže. Ve stížnosti uplatňoval, že jeho extradicce by měla zničující efekt na jeho rodinný a soukromý život; odvolával se přitom na to, že v Německu žije s rodinou několik let a že celá rodina je plně integrována do německé společnosti natolik, že od ní nelze očekávat

¹³⁵ Srov. např. dříve zmíněný případ *Cruz Varas*, bod 70. Stejně východisko lze nalézt v řadě dalších rozhodnutích.

¹³⁶ Srov. např. výše zmíněné kauzy *Raidl v. Austria*, rozhodnutí z roku 1995 či *H.G. v. Switzerland*, rozhodnutí z roku 1994 či *Lauder v. United Kingdom*, rozhodnutí z roku 1997.

¹³⁷ *Charountakis v. Germany*, stížnost č. 23898/94, rozhodnutí ze dne 12. 4. 1996.

¹³⁸ *Aronica v. Germany*, stížnost č. 72032/01, rozhodnutí ze dne 18. 4. 2002.

jeho následování do Itálie. Argumentoval, že jeho extradice je nepřiměřená závažnosti majetkových trestných činů, které v Itálii spáchal.

Jak ESLP tyto kauzy posuzuje? Vzhledem k dosavadní jednotnosti jeho přístupu nepovažujeme na tomto místě za potřebné popisovat výsledek zkoumání ESLP ve všech jednotlivých případech; domníváme se, že je přípustné v tomto směru učinit určité zobecnění.

ESLP vychází z toho, že extradice představuje zásah do práva na respektování rodinného života podle čl. 8 EÚLP. S ohledem na skutečnost, že čl. 8 nezakotvuje právo, jež by nebylo možné omezit, musí ESLP jako další krok zkoumat, zda byly splněny podmínky přípustného omezení tohoto práva stanovené v čl. 8 odst. 2, a zda je tudíž zásah oprávněný. Zkoumá přitom postupně naplnění všech komponentů obsažených v čl. 8 odst. 2, tj. zákonný základ pro přijaté rozhodnutí o extradici, dále otázku nezbytnosti v demokratické společnosti a konečně účel, který extradice sleduje.¹³⁹

Pokud jde o pojem nezbytnosti v demokratické společnosti, ESLP jej vykládá tak, že přijaté opatření musí odpovídat naléhavé sociální potřebě a zejména musí být přiměřené danému legitimnímu cíli.¹⁴⁰ Co se týče naplnění podmínky sledovaného účelu, ESLP považuje tento předpoklad za splněný, neboť extradice je v zájmu veřejné bezpečnosti a předcházení zločinnosti. ESLP se vyjádřil k významu ochrany rodinného života ve vztahu k extradičnímu řízení v tom smyslu, že toto právo nechrání stíhanou osobu před tím, aby byla postavena před příslušný soud v žádajícím státě. Co se týče posouzení zájmů soukromého a veřejného, nemůže soukromý zájem na ochraně rodiny v takovém případě převážet; z tohoto důvodu je zásah spočívající ve vydání nutno považovat za oprávněný ve smyslu čl. 8 odst. 2.¹⁴¹

V případě *Launder v. Velká Británie*¹⁴² se EKLP také výslovně vyjádřila k otázce případného nepřímého účinku čl. 8 v extradičním řízení. Dospěla zde k závěru, že rovněž

¹³⁹ K tomuto postupu zkoumání srov. např. *H.G. v. Switzerland*, stížnost č. 24698/94, rozhodnutí ze dne 6. 9. 1994, *The Law* bod 5; *Charountakis v. Germany*, stížnost č. 23898/94, rozhodnutí ze dne 12. 4. 1996, *The Law*, bod 2; *Aronica v. Germany*, stížnost č. 72032/01, rozhodnutí ze dne 18. 4. 2002, *The Law* bod 2; či *Raidl v. Austria*, stížnost č. 25342/94, rozhodnutí ze dne 4. 9. 1995, *The Law* bod d).

¹⁴⁰ Srov. např. *Charountakis*, *The Law* bod 2: „However, necessity implies that the interference must correspond to a pressing social need and, in particular, that it must be proportionate to the legitimate aim pursued.“

¹⁴¹ Srov. *Charountakis*, *The Law*, bod 2.

¹⁴² *Launder v. United Kingdom*, stížnost č. 27279/95, rozhodnutí ze dne 8. 12. 1997.

v případě čl. 8 nelze nepřímý účinek vyloučit, ovšem pouze za výjimečných okolností, kdy by vydání bylo nepřiměřeným zásahem do rodinného života. Uvedla: „*The Commission considers that it is only in exceptional circumstances that the extradition of a person to face trial on charges of serious offences committed in the requesting State would be held to be an unjustified or disproportionate interference with the right to respect for family life.*“¹⁴³ V tomto případě však tyto okolnosti EKLP za splněné nepovažovala.¹⁴⁴

Z uvedeného výkladu je patrné, že štrasburské orgány sice v případě čl. 8 možnost nepřímého účinku nevylučují, ovšem dosud v žádném z případů nedospěl ESLP k závěru, že by okolnosti rodinného života byly natolik závažné, aby jejich ochraně byla dána přednost před zájmem společnosti na stíhání pachatelů trestných činů.¹⁴⁵ Otázku, zda je u čl. 8 oprávněné vycházet z nepřímého účinku, budeme řešit v následující části této studie spolu s hodnocením ostatních námi zkoumaných článků EÚLP.

3. Hodnocení judikatury štrasburských orgánů k nepřímému účinku EÚLP v extradičním řízení

V předcházejícím výkladu k problematice vztahu mezi extradicí a ochranou lidských práv jsme se komplexně zabývali právním postavením vydávané osoby, přičemž naši pozornost jsme soustředili na význam EÚLP. Zkoumali jsme otázky osobní a územní působnosti EÚLP a poté jsme věnovali náš zájem nepřímému účinku vybraných ustanovení této smlouvy. Při tomto výkladu jsme se koncentrovali na vysvětlení pojmu nepřímého účinku a dále na znázornění hlavních linií relevantní štrasburské judikatury.

V rámci následující kapitoly navážeme na představení přístupu štrasburských orgánů a přistoupíme k hodnocení této judikatury. Naším cílem je analýza otázky, do jaké míry lze nepřímý účinek uplatňovat a ve vztahu ke kterým ustanovením EÚLP považujeme za odůvodněné o něm hovořit.

¹⁴³ Launder, *The Law*, bod 3.

¹⁴⁴ O otázce přiměřenosti zásahu do rodinného života spočívajícího v extradicí pojednává Heimgartner, s. 161-162.

¹⁴⁵ Tímto konstatováním hodnotí význam čl. 8 v extradičním řízení i řada autorů - srov. např. Wyngaert, s. 773; Haas, s. 362-363; Trechsel, s. 72; Gilbert, *Offenders*, s. 170-171.

3. 1 Srovnání lidských práv dle čl. 2, 3, 6 a 8 EÚLP

Z předcházejících kapitol je zřejmé, že idea nepřímého účinku vznikla v souvislosti s potřebou efektivního prosazení zákazu mučení, nelidského a ponižujícího zacházení nebo trestání dle čl. 3; judikatura štrasburských orgánů ji postupně převzala rovněž pro zákaz trestu smrti dle čl. 2 (ve spojení s 6. dodatkovým protokolem) a připouští ji rovněž ve vztahu k právu na spravedlivý proces podle čl. 6 a k právu na ochranu rodinného života podle čl. 8 EÚLP. Jak je patrné z použitých formulací, neposuzují štrasburské orgány případný nepřímý účinek u všech těchto vybraných práv shodně; zatímco u některých z nich lze hovořit o již etablovaném přístupu, u jiných je nepřímý účinek jen opatrně připouštěn, resp. nevykloučován. Je možné tuto tendenci postupně rozšiřující okruh práv, na něž je nepřímý účinek aplikován, bezvýhradně přivítat nebo je na místě jistý kritický odstup, který bere v úvahu vedle potřeby ochrany lidských práv i další argumenty?

Jako východisko pro analýzu této otázky bereme systematické srovnání všech čtyř lidských práv. Zákaz mučení, zákaz trestu smrti, právo na spravedlivý proces a právo na ochranu rodinného života – třebaže je zřejmé, že všechna tato lidská práva mají v každé demokratické společnosti svůj nezanedbatelný význam, nelze přehlédnout určité zásadní odlišnosti v jejich obsahu.

Zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání nejen že je zakotven v mnoha mezinárodních smlouvách o ochraně lidských práv, ale náleží též k normám obyčejového charakteru a je dokonce považován za součást *ius cogens*.¹⁴⁶ Totéž lze říci o právu na život chráněném ustanovením čl. 2.¹⁴⁷

Rovněž v rámci EÚLP náleží ustanovením čl. 3 a 2 výjimečné postavení, jež plyne ze skutečnosti, že tato práva jsou uvedena v taxativním výčtu v čl. 15. To znamená, že ani v případě ohrožení vymezeném v čl. 15 odst. 1 není možné od těchto práv odstoupit a v této době je neuplatňovat. V tomto smyslu se v literatuře i judikatuře hovoří

¹⁴⁶ Srov. Kadelbach, S.: *Zwingendes Völkerrecht*, Berlin, 1992, s. 292 (výklad k zákazu mučení jako obyčejové normě s odkazy na další literaturu a judikaturu), s. 293-294 (zákaz mučení jako součást *ius cogens* s obsáhlými dalšími odkazy). Srov. také např. Wyngaert, s. 769; Ipsen, s. 163-164.

¹⁴⁷ Srov. např. Ipsen, *Völkerrecht*, 5. vydání, (2004), s. 193.

o absolutním charakteru těchto práv.¹⁴⁸ V kapitole věnované čl. 3 jsme poukázali na to, že štrasburská judikatura rozšířila tuto absolutní povahu čl. 3 rovněž na jeho nepřímý účinek a s jakými výkladovými problémy je toto rozšíření spjaté. V této souvislosti je třeba ještě upozornit, že štrasburská judikatura při aplikaci absolutní povahy čl. 3 v případě nepřímého účinku nepovažuje za potřebné činit rozdíl mezi jednotlivými pojmy používanými v čl. 3; tj. vztahuje absolutní povahu při nepřímém účinku jak na zákaz mučení, tak i na zákaz ponižujícího zacházení. Domníváme se, že by bylo na místě mezi jednotlivými zákazy podle čl. 3 rozlišovat.

Co se týče postavení práva na spravedlivý proces a práva na ochranu rodinného života, je posouzení jejich významu poněkud obtížnější. Tato práva jsou rovněž zakotvena v mnoha mezinárodních smlouvách a také pohled na vnitrostátní právní řády ukazuje, že tyto garance tvoří etablovanou součást vnitrostátních norem demokratických států.¹⁴⁹

Přesto je přinejmenším sporné, zda lze v případě těchto dvou práv, tak jak jsou obsahově zakotvena v EÚLP, hovořit o jejich obyčejovém charakteru. Můžeme sice vycházet z toho, že v evropském prostoru, popř. v některých dalších částech světa, lze tato práva řadit k partikulárnímu obyčejovému právu. Ovšem s přihlédnutím k obsahovým odlišnostem v chápání těchto práv a rozsahu jejich ochrany v jednotlivých regionech světa by se jevílo mnohem obtížnější a poněkud smělé přiznat jim povahu univerzálních obyčejových norem.

Ještě obtížnější by pak bylo jejich přiřazení k normám *ius cogens*. Ačkoli je obsah tohoto pojmu v nauce mezinárodního práva dosud ne zcela jasný, jsou k němu řazena z oblastí lidských práv pouze ta práva, jež chrání samotnou existenci a elementární základy právního postavení jednotlivce. Za nespornou můžeme označit skutečnost, že jsou sem řazena práva jako právo na život, zákaz mučení či zákaz otroctví.¹⁵⁰ Do jaké

¹⁴⁸ Srov. např. Soering, bod 88; Chahal, bod 108; Vilvarajah, bod 79. Z literatury srov. např. Hartl, s. 96-102.

¹⁴⁹ Podrobný výklad k právu na spravedlivý proces ve vnitrostátním právu (vybrané americké, africké, asijské a evropské státy) lze nalézt v publikaci *The Right to a Fair Trial*, Weisbrodt, Wolfurm (eds.), Heidelberg, 1998. Dále srov. Council of Europe (eds.), *The Right to a Fair Trial*, 2000.

¹⁵⁰ Srov. Kadelbach, s. 284-297; Gilbert, *Offenders*, s. 151. Dále srov. Ipsen, s. 163-164 s přehledem dalších názorů v literatuře či Dahm, Delbrück, Wolfurm, s. 715-716 – obě publikace hovoří o ochraně „elementárních lidských práv“.

míry lze k *ius cogens* přiřadit také další lidská práva, však dosud není zcela jednoznačné, a v literatuře lze nalézt širokou škálu názorových proudů.¹⁵¹

S ohledem na to, jak složité se jeví zařazení práva na spravedlivý proces a práva na ochranu rodinného života k univerzálním obyčejovým normám, by ještě problematičtější bylo jejich posouzení jako kogentních norem.¹⁵² V případě kogentní normy, alespoň podle jediné smluvní definice tohoto pojmu nacházející se v čl. 53 Vídeňské úmluvy o smluvním právu, se musí jednat o normu přijatou a uznanou mezinárodním společenstvím států jako celkem za normu, od níž není dovoleno se odchýlit a která může být změněna pouze novou normou obecného mezinárodního práva stejné povahy. Z této definice plyne, že její požadavky může naplnit pouze norma univerzálního obyčejového práva.

Kromě toho se kogentní norma vyznačuje tím, že platí bezvýjimečně, a to včetně stavu ohrožení státu. Podíváme-li se však na ustanovení čl. 6 a čl. 8 EÚLP, je třeba jednak zdůraznit, že čl. 8 obsahuje odst. 2, který poskytuje právní základ pro možná omezení tohoto práva. Dále je pak třeba připomenout ustanovení čl. 15 EÚLP, které mezi právy, od nichž nelze ve stavu ohrožení státu odstoupit, čl. 6 ani čl. 8 neuvádí.

Tyto podstatné rozdíly mezi právy plynoucími z čl. 2, 3, 6 a 8 EÚLP je třeba mít při posuzování jejich případného nepřímého účinku a hodnocení příslušné štrasburské judikatury neustále před očima.

V případě čl. 3 a čl. 2 je možné konstatovat, že přes určité výkladové problémy a argumentační nedostatky je možné vycházet z toho, že nepřímý účinek těchto ustanovení jako takový dnes již není zpochybňován¹⁵³ a jak v judikatuře, tak i v literatuře je ve svých základech uznáván.

Klade se však otázka, co je možné z tohoto ustálení vyvozovat. Máme vývoji v tomto směru rozumět tak, že lze vycházet z nepřímého účinku pouze těchto dvou článků nebo že je přípustný nepřímý účinek rovněž u všech ostatních ustanovení EÚLP? Zaměřeno na předmět našeho zkoumání, lze automaticky počítat s nepřímým účinkem také u čl. 6 a 8 EÚLP?

¹⁵¹ Srov. Kadelbach, s. 295-306 s dalšími odkazy; Wyngaert, s. 769; Gilbert, Offenders, s. 151.

¹⁵² Srov. Wyngaert, s. 769.

¹⁵³ Srov. Matscher, Bemerkungen, s. 45.

V této souvislosti považujeme za vhodné připomenout jednu pasáž z mnohokrát zmiňovaného rozsudku ve věci Soering: „*Article 1 (art. 1) cannot be read as justifying a general principle to the effect that, notwithstanding its extradition obligations, a Contracting State may not surrender an individual unless satisfied that the conditions awaiting him in the country of destination are in full accord with each of the safeguards of the Convention.*“ (bod 86)

Z formulace vyplývá jeden klíčový závěr, že totiž nelze vycházet z předpokladu, že nepřímý účinek automaticky platí u všech ustanovení EÚLP. Čl. 1 EÚLP nelze tedy vykládat do té míry, aby umožňoval vydání pouze do toho státu, v němž je vydávané osobě zaručeno respektování všech práv upravovaných EÚLP, včetně jejích dodatkových protokolů. Jak jsme však viděli na případech posuzovaných štrasburskými orgány, některým právům je připisován natolik zásadní význam, že riziko jejich nerespektování v žádajícím státě může za určitých okolností činit vydání nepřípustné. Je tedy očividné, že při zkoumání možnosti nepřímého účinku je nutno mezi jednotlivými lidskými právy zakotvenými v EÚLP rozlišovat.

Které rozlišovací kritérium by mělo být považováno v tomto ohledu za zásadní, není zcela jednoduché stanovit, a to již s ohledem na skutečnost, že EÚLP samotná s konstrukcí nepřímého účinku nepočítala. Můžeme však vycházet z toho, že jediným rozumným kritériem pro posouzení možnosti nepřímého účinku může být význam hodnoty chráněné konkrétním ustanovením.

Je však třeba přiznat, že ani toto kritérium není úplně bezproblémové, neboť jednoznačné odstupňování chráněných hodnot není možné provést. Přesto nelze přehlédnout, že sama EÚLP poskytuje východisko pro určité členění jednotlivých lidských práv. Ačkoliv to ze systematického řazení jednotlivých článků, navíc s přihlédnutím k dalším článkům obsaženým v dodatkových protokolech, není zcela zřejmé, rozlišuje EÚLP mezi třemi kategoriemi práv.¹⁵⁴

První skupinu tvoří lidská práva, u nichž je výslovně předpokládána možnost jejich omezení. Tato ustanovení obsahují druhé odstavce, které poskytují při splnění zde stanovených podmínek právní základ pro přípustné zásahy státu. K těmto podmínkám patří zákonný podklad pro takový zásah, přiměřenost zásahu a naplnění jednoho

¹⁵⁴ Toto členění je možné nalézt např. u Wyngaert, s. 764 n.

z vymezených účelů, k nimž patří především důvody veřejné či národní bezpečnosti, ochrana zdraví, morálky, práv a svobod jiných a další. Z hlediska předmětu této studie nás v této skupině práv zajímal čl. 8, konkrétně ochrana rodinného života. Patří sem však též čl. 9 (svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání), čl. 10 (svoboda projevu) či čl. 11 (svoboda shromažďování a sdružování).

Do druhé skupiny práv můžeme zařadit ta, u nichž není předpokládána možnost omezení, a součástí jejichž úpravy tak není druhý odstavec. Tím však nemá být řečeno, že by snad tato práva nebylo možné omezit vůbec, neboť v případě ohrožení státu podle čl. 15 odst. 1 jejich omezení, resp. odstoupení od daných závazků, přípustné je. Pro účely našeho zkoumání jsme z této skupiny zvolili právo na spravedlivý proces podle čl. 6.

Poslední a nejdůležitější skupina zahrnuje práva, která nejen že není možné omezit způsobem uvedeným u první skupiny práv, nýbrž nepřipadá zde v úvahu ani jejich omezení uvedené u druhé skupiny. Jedná se tedy o práva tzv. absolutní, od nichž nelze odstoupit ani v době ohrožení státu. Čl. 15 odst. 2 tato práva vyjmenovává a zařazuje sem čl. 2 a 3, na něž byla na předcházejících stránkách zaměřena značná část naší pozornosti, a dále čl. 4 odst. 1 a čl. 7. Podotýkáme, že tento výčet byl doplněn ustanoveními 6. a 13. dodatkového protokolu, která do této skupiny práv zařadila rovněž zákaz trestu smrti.¹⁵⁵

S přihlédnutím k těmto zásadním rozdílům mezi právy plynoucími z čl. 2, 3, 6 a 8 EÚLP se nyní vraťme k otázce, nakolik lze považovat zavedení nepřímého účinku rovněž u čl. 6 a 8 za dostatečně a přesvědčivě odůvodněné.

3. 2 Porovnání a analýza formulací standardně používaných štrasburskou judikaturou

V předcházejících kapitolách jsme se pokusili nastínit, jakým způsobem judikatura štrasburských orgánů dospěla k vytvoření konstrukce nepřímého účinku a jak tento koncept aplikovala na vybraná ustanovení EÚLP. Může nás poněkud zarazit skutečnost, že se zde štrasburské orgány výše zmíněnými systémovými rozdíly mezi jednotlivými právy výslovně nezabývaly.

¹⁵⁵ Srov. čl. 3 6. dodatkového protokolu, čl. 2 13. dodatkového protokolu.

Přesto je však možné zaznamenat v příslušné judikatuře určité odstupňování, které je patrné z formulací, jež štrasburské orgány používají při vymezení hrozícího či utrpeného porušení lidského práva.

V souvislosti s nepřímým účinkem čl. 3, a obdobně čl. 2, hovoří ESLP o podstatných důvodech, které svědčí o tom, že vydávané osobě reálně hrozí v žádajícím státě mučení, resp. trest smrti („substantial grounds for believing that the person faces a real risk of being subjected to torture“). V případě čl. 6 je naproti tomu řeč o tom, že vydávaná osoba utrpěla či jí hrozí utrpení závažného porušení práva na spravedlivý proces („... where the fugitive has suffered or risks suffering a flagrant denial of a fair trial ...“).

Vzhledem k tomu, že obě tyto formulace byly poprvé ze strany ESLP použity ve stejném rozhodnutí ve věci Soering, klade se otázka, jaký význam lze přisuzovat odlišnostem v použitých formulacích. Připomínáme přitom, že tyto formulace jsou konstantně používány i v navazující judikatuře, včetně té zcela nejnovější.

Z rozdílného vymezení stupně hrozícího rizika, popř. již utrpeného porušení práva je možné vyvodit, že zatímco u čl. 3 je považováno za dostačující reálné riziko každého porušení čl. 3, požaduje ESLP v případě čl. 6 zjevné odepření práva na spravedlivý proces; tj. jako relevantní není chápáno každé porušení práva dle čl. 6, nýbrž pouze jeho porušení zjevné. Z toho je možné vyvodit závěr, že ESLP si je vědom zásadnějšího obsahu práva podle čl. 3 oproti čl. 6 a klade hodnoty chráněné ustanovením čl. 3 výše.

Pokud jde o ochranu rodinného života podle čl. 8, v tomto případě se dosud judikatura neustálila do té míry, aby opakovaně používala jednu formuli. Štrasburské orgány vyzdvihují skutečnost, že u čl. 8 nelze nepřímý účinek vyloučit, ovšem pouze za výjimečných okolností, kdy by vydání bylo nepřiměřeným zásahem do rodinného života.¹⁵⁶ Na první pohled je zřejmé, že tato formulace je mnohem opatrnější, nepřímý účinek čl. 8 pouze nevyklučuje a zdůrazňuje nutnost existence výjimečných okolností. Přihlédneme-li k provedenému rozčlenění práv zakotvených v EÚLP do tří kategorií, tento přístup nepřekvapí.

Ještě další aspekt hodnocení štrasburské judikatury se vztahuje k ustáleným formulacím, jež štrasburské orgány, zejména pokud jde o čl. 3 a čl. 6, stabilně aplikují.

¹⁵⁶ Srov. Launder, The Law, bod 3.

Vedle uvedeného rozdílu ohledně stupně hrozícího rizika zaujme naši pozornost ještě jedna odlišnost. Klasická konstrukce nepřímého účinku, tak jak byla vytvořena u čl. 3, se týká pouze budoucích událostí; jedná se zde o riziko hrozícího porušení čl. 3. Toto pojetí bylo v judikatuře štrasburských orgánů mnohokrát potvrzeno. V řadě případů se totiž stěžovatelé odvolávali na to, že v žádajícím státě již byli v minulosti podrobeni mučení a nelidskému zacházení, a z tohoto důvodu se obávají v případě svého návratu do tohoto státu dalšího podobného jednání. Judikatura v tomto ohledu vždy zdůraznila, že za relevantní považuje pouze reálné riziko hrozícího porušení čl. 3, nikoli však již proběhlé porušení tohoto práva v dané zemi.¹⁵⁷

Srovnáme-li tento přístup s formulací aplikovanou v případě práva na spravedlivý proces, dospějeme k tomu, že zde je rozsah nepřímého účinku pojmán poněkud širěji. Vztahuje se totiž nejen na budoucí hrozící závažné porušení tohoto práva, nýbrž také na závažné porušení, k němuž již v minulosti došlo. Lze sice vycházet z toho, že toto členění souvisí se dvěma základními druhy extradice, tj. extradice za účelem trestního stíhání na straně jedné a extradice za účelem výkonu trestu na straně druhé, kdy formulace o již utrpeném hrubém odepření práva na spravedlivý proces se má zřejmě vztahovat k vydání za účelem výkonu trestu. Vzhledem k tomu, že však tato otázka nebyla dosud judikaturou nijak blíže osvětlena, nelze vyloučit ani to, že bylo záměrem vymežit rozsah nepřímého účinku čl. 6 obsáhleji. V takovém případě se ale vnucuje otázka, jak je možné toto širší pojetí ve srovnání s užším pojetím u čl. 3 odůvodnit.

Na základě rozdělení práv plynoucích z EÚLP do tří kategorií jsme se pokusili naznačit určitou hierarchii, pokud jde o námi zkoumaná práva. Mimo pochybnost stojí fakt, že zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení či trestání představuje zásadnější hodnotu než právo na spravedlivý proces. Proč by měl být tedy rozsah nepřímého účinku čl. 3 užší než u čl. 6 ? Z hlediska konzistentnosti přístupu k oběma ustanovením by také mohl být vznesen návrh, aby byl nepřímý účinek u čl. 3 formulován slovy „has been subjected or faces a real risk of being subjected to torture“. Domníváme se, že pro podobné nejasnosti a výkladové problémy by tak široký prostor nevznikal,

¹⁵⁷ K problematice utrpeného porušení práva dle čl. 3 EÚLP a jeho posuzování štrasburskými orgány ve vztahu k napadenému rozhodnutí o vyhoštění srov. případ Cruz Varaz v. Sweden, stížnost č. 15576/89, rozhodnutí ze dne 20. 3. 1991. K tomuto tématu srov. rovněž Alleweldt, s. 39-43, 49-51.

pokud by judikatura více usilovala o předložení podrobné a přesvědčivé argumentace pro své závěry.

3.3 Hodnocení rozšíření nepřímého účinku na čl. 6 a 8 EÚLP

Co se týče čl. 3, u něhož byla idea nepřímého účinku vytvořena, analyzovali jsme obecné otázky nepřímého účinku související zejména s územním rozsahem působnosti EÚLP a otázkami státní odpovědnosti již výše v kapitole zaměřené na toto ustanovení. V následujícím textu bychom se proto chtěli koncentrovat na tendenci směřující k rozšíření aplikace nepřímého účinku rovněž na některé další garance EÚLP, konkrétně na čl. 6 a 8. Z těchto dvou ustanovení vstupuje pro účely naší analýzy do popředí čl. 6, neboť co se týče čl. 8, zde je idea nepřímého účinku teprve v samých počátcích.

Konstrukce nepřímého účinku u čl. 6 byla založena jednou větou uvedenou v rozsudku ve věci Soering, podle níž nelze vyloučit možnost, že nepřímý účinek je u čl. 6 aplikovatelný stejně tak jako tomu je v případě čl. 3. Pokud by tento výrok byl jen počátkem navazujícího zkoumání v dalších kauzách, bylo by jistě možné takovýto první krok novým směrem uvítat. Problém však spočívá v tom, že tento výrok představuje ze strany ESLP doposud téměř vše, co z hlediska teoretického k této otázce řekl. Je třeba podotknout, že úvaha ESLP v kauze Soering nebyla nijak blíže odůvodněna, nehledě na obecný odkaz na zásadní význam práva na spravedlivý proces v demokratické společnosti. Rovněž připomínáme, že se zde ESLP nijak nevyjádřil k tomu, jakým způsobem lze definovat či jen obsahově přiblížit pojem zjevného odepření práva na spravedlivý proces.

Klade se tedy hned několik otázek. Lze pod pojmem zjevného odepření spravedlivého procesu chápat každé porušení čl. 6? Bylo již naznačeno, že je třeba vyzdvihnout význam slova „flagrant“; proto ne každé, nýbrž pouze závažné či hrubé porušení čl. 6 může být v daném kontextu relevantní. Ovšem které porušení práva můžeme označit za flagrantní či závažné? Vést v jednotlivém případě hranici mezi „běžným“ a závažným porušením práva na spravedlivý proces může být nanejvýš obtížné a mezi stranami sporné.

I když se podíváme na navazující judikaturu, jejíž základní rysy jsme na konkrétních případech přiblížili v kapitole o čl. 6, zůstávají tyto otázky zahalené. Tato

judikatura až do dnešní doby totiž nepřinesla k teoretickému zdůvodnění nepřímého účinku u čl. 6 v podstatě žádnou zásadní argumentaci. Jak již bylo zmíněno, v rozsudku Soering byla konstrukce nepřímého účinku u čl. 6 založena jednou větou. Je ovšem poněkud překvapující, že se na tomto minimalistickém přístupu ESLP k této otázce ani v další judikatuře nic klíčového nezměnilo. Zkoumání případů se vyznačuje velmi podobným průběhem; ESLP vždy cituje klíčovou pasáž z rozsudku Soering (bod 113) a poté na dosti malém prostoru dospěje k závěru, zda takové závažné porušení čl. 6 v daném případě hrozí či k němu již došlo. Nepociťuje přitom potřebu pojem zjevného odepření obecněji definovat či jen blíže objasnit, jaké důvody jej vedly k tomu, že nepovažoval za možné předmětné jednání pod tento pojem subsumovat.

Tento kazuistický přístup však těžko může vést k objasnění naznačených teoretických problémů. Domníváme se, že opačný přístup vycházející z podrobné argumentační analýzy obecných otázek a jejich následné aplikace na konkrétní případy by byl přínosnější.

S ohledem na to, jak obtížné je odlišit běžné a závažné porušení práva na spravedlivý proces, se klade ještě další otázka. Do jaké míry je při vydání k trestnímu stíhání třeba zohlednit skutečnost, zda je osoba vydávána do jiného smluvního státu EÚLP či do státu třetího? V prvním případě zůstává vydávaná osoba i po svém vydání pod přímou ochranou čl. 6, neboť na trestní řízení v žádajícím státě je čl. 6 aplikovatelný. Vzhledem k této skutečnosti lze vycházet z toho, že za této situace připadá v úvahu chápat naplnění pojmu závažného odepření práva na spravedlivý proces přísněji než při extradici do třetího státu.¹⁵⁸ Tuto otázku si lze samozřejmě položit i širěji, tedy nejen ve vztahu k čl. 6, ale též co se týče dalších zkoumaných ustanovení.

Srovnáme-li štrasburskou judikaturu k extradici za účelem trestního stíhání a extradici za účelem výkonu trestu, z níž jsme si jako předmět bližšího rozboru zvolili problematiku vydání k výkonu trestu uloženého v řízení v nepřítomnosti, můžeme uvést následující. V případě rozsudků v nepřítomnosti se judikatura ustálila do té míry, že k zachování souladu s čl. 6 požaduje, aby bylo vydávané osobě v žádajícím státě přiznáno právo na zahájení nového řízení. Pokud jde o extradici k trestnímu stíhání, zde dosud judikatura nenalezla pevnější opěrné body a lze odkázat na výše učiněné kritické

¹⁵⁸ Srov. Wyngaert, s. 771-772.

poznámky. V některých případech se ESLP dokonce výslovně odmítl otázkou nepřímého účinku zabývat.

Abychom se však neomezili pouze na tento striktní přístup, je na místě připomenout v loňském roce finálně rozhodnutou kauzu Mamatkulov, kterou jsme podrobně hodnotili v souvislosti jak s čl. 3, tak i čl. 6. Je třeba vyzdvihnout fakt, že rozsah hodnocení nepřímého účinku, včetně snahy o obecnější přístup, se vymyká všem dosavadním případům. Poprvé zde nebyla otázka hrozícího mučení a nelidského zacházení a dále hrozícího závažného porušení práva na spravedlivý proces posouzena tak jednoznačně, jako tomu bylo v předchozích případech, a část ESLP se ve svém odchylném stanovisku pokusila o bližší osvětlení pojmu „flagrant denial of a fair trial“. Teprve budoucnost ukáže, zda se jednalo o výjimečný přístup či zda posouzení tohoto případu naznačuje určitou změnu postoje ESLP spočívající ve snaze tyto klíčové pojmy podrobněji zmapovat.

V tuto chvíli však nezbyvá než konstatovat, že dosavadní judikatura k nepřímému účinku je velmi vzdálena od toho, abychom ji mohli označit za ustálenou a dostatečně přesvědčivou. Pro budoucí případy zůstává otevřená řada právních otázek. Včetně té, zda lze koncept nepřímého účinku rozšiřovat i na další ustanovení EÚLP, např. na čl. 8, či zda v případě nevyloučení nepřímého účinku u tohoto ustanovení již není překročena hranice přípustného výkladu mezinárodní smlouvy.

3. 4 Analýza výkladových metod používaných ESLP se zaměřením na tzv. evolutivní výklad

Soustředme nyní naši pozornost na problematiku výkladu EÚLP¹⁵⁹ a na s tím spojenou analýzu výkladových metod používaných štrasburskými orgány v případech nepřímého účinku.

¹⁵⁹ Obecněji k výkladu EÚLP pojednává např. van Dijk, van Hoof, s. 71-95; Villiger, s. 96-99; Harris, O'Boyle, Warbrick, s. 5-19; Eissen, M.A.: The Principle of Proportionality in the Case-Law of the European Court of Human Rights, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 125-146; Golsong, H.: Interpreting the European Convention on Human Rights Beyond the Confines of the Vienna Convention on the Law of Treaties ?, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s.147-162; Macdonald, R.St.J.: The Margin of Appreciation, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 83-124; Matscher, Methods; Frowein, Peukert, s. 5-8.

EÚLP jakožto mezinárodní smlouva podléhá normám smluvního práva upravujícím výklad mezinárodních smluv, které jsou stanoveny v čl. 31 – 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu. Základní pravidlo výkladu obsažené v čl. 31 odst. 1 praví, že „smlouva musí být vykládána v dobré víře, v souladu s obvyklým významem, který je dáván výrazům ve smlouvě v jejich celkové souvislosti, a rovněž s přihlédnutím k předmětu a účelu smlouvy.“ Jako doplňkové prostředky výkladu uvádí čl. 32 především přípravné materiály („travaux préparatoires“) a okolnosti uzavření smlouvy, tj. výklad historický.

Skutečnost, že vycházíme z aplikovatelnosti těchto norem Vídeňské úmluvy o smluvním právu, vyžaduje bližší zdůvodnění. EÚLP byla sjednána v roce 1950 a vstoupila v platnost v roce 1953; Vídeňská úmluva o smluvním právu vstoupila v platnost v roce 1980. Čl. 4 Vídeňské úmluvy o smluvním právu stanoví, že se vztahuje jen na smlouvy uzavřené poté, co vstoupila v platnost, ovšem „bez újmy všech pravidel v ní obsažených, vztahujících se na smlouvy podle mezinárodního práva nezávisle na této úmluvě“; je tedy vyloučena zpětná časová působnost úmluvy. Použití jejích ustanovení obsahujících výkladová pravidla na EÚLP, tedy smlouvu, která vstoupila v platnost mnohem dříve, je možné pouze za předpokladu, že vycházíme z toho, že Vídeňská úmluva o smluvním právu v případě výkladových pravidel pouze kodifikovala již dříve platné normy obyčejového charakteru. Tento závěr sice není zcela jednoznačný, zejména co se týče významu historického výkladu, ovšem jak v judikatuře, tak i v nauce je tato povaha čl. 31- 33 Vídeňské úmluvy o smluvním právu uznávána.¹⁶⁰

Štrasburské orgány sice výslovně uznaly, že při interpretaci EÚLP z těchto výkladových pravidel Vídeňské úmluvy o smluvním právu vycházejí,¹⁶¹ pozdější judikaturní činnost však jasně ukázala, že se ESLP pouze na tato pravidla při výkladu EÚLP neomezuje. ESLP při své činnosti konstantně zdůrazňuje, že se EÚLP jako mezinárodní smlouva vyznačuje zvláštním charakterem spočívajícím ve specifickém

¹⁶⁰ Srov. Harris, O'Boyle, Warbrick, s. 6; van Dijk, van Hoof, s. 72; Villiger, s. 96; Matscher, Methods, s. 65. Z judikatury srov. např. Golder v. United Kingdom, stížnost č. 4451/70, rozhodnutí ze dne 21. 2. 1975, bod 29.

¹⁶¹ Srov. Golder v. United Kingdom, stížnost č. 4451/70, rozhodnutí ze dne 21. 2. 1975, body 29, 30. Dále srov. výklad ESLP k otázce interpretačních metod v případě Bankovic, kde Soud zdůraznil význam obecných výkladových pravidel podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu – bod 55 n.

významu ochrany lidských práv.¹⁶² Z toho vyplývá zvláštní, od obecné úpravy ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu odchylný, přístup k výkladu EÚLP, který je charakterizován několika podstatnými znaky.

V dřívějších kapitolách jsme zmínili tzv. autonomní výklad, který prikazuje vykládat jednotlivé pojmy použité v EÚLP autonomně, tj. nikoli na základě jejich významu podle vnitrostátního práva smluvních států. Na příkladu pojmů užitých v čl. 6 a 8 jsme ukázali, z jakého důvodu je autonomní výklad EÚLP při aplikaci nezastupitelný.

V praxi nejdůležitější specifikum interpretace EÚLP ze strany štrasburských orgánů spočívá v koncentraci na teleologický výklad, který zkoumá smysl a cíl normy. V judikatuře byla mnohokrát výslovně zdůrazněna nutnost efektivní ochrany lidských práv, tedy ochrany, která zaručuje, že práva podle EÚLP nejsou garantována pouze teoreticky, nýbrž v praxi efektivně (tzv. *effet utile* princip).¹⁶³ Judikatura dále vyzdvihuje do popředí skutečnost, že EÚLP je třeba pojímat jako živý instrument („*living instrument*“) a je nutno ji vykládat ve světle současných společenských poměrů, nikoli se omezit na interpretaci plynoucí z poměrů doby jejího vzniku.¹⁶⁴

Těmito slovy jsme ve stručnosti vykreslili klíčové znaky tzv. dynamického či také evolutivního výkladu. Při pohledu na vývoj činnosti štrasburských orgánů se poměrně brzy ukázalo, že si tuto metodu dosti oblíbily a často ji užívají. Je třeba zdůraznit, že tato tendence směřovala v některých oblastech k dosti extenzivnímu výkladu jednotlivých ustanovení EÚLP, což znamenalo zásadní pozitivum z hlediska efektivní ochrany lidských práv. EÚLP právě díky této specifické metodologii výkladu nabyla v praxi značného významu, který si udržuje nadále. Na druhé straně však není možné přehlédnout otázku, jak daleko může použití této výkladové metody sahát. V praxi může být velmi sporné posoudit, do jakého okamžiku se ještě jedná o výklad normy a od kdy již dochází spíše k doplnění či novelizaci textu normy samotné.¹⁶⁵

¹⁶² Srov. Soering, bod 87: „In the Convention regard must be had to its special character as a treaty for the collective enforcement of human rights and fundamental freedoms (see the *Ireland v. the United Kingdom*, judgment of 18 January 1978, Series A no. 25, p. 90, § 239). Thus, the object and purpose of the Convention as an instrument for the protection of individual human beings require that its provisions be interpreted and applied so as to make its safeguards practical and effective.“

¹⁶³ Srov. Soering, bod 87; srov. dále Kälin, *Tragweite*, s. 57- 59.

¹⁶⁴ Z tohoto důvodu hrají při výkladu EÚLP přípravné práce, které se podle čl. 32 Vídeňské úmluvy o smluvním právu používají jako doplňkový prostředek výkladu, pouze velmi skromnou úlohu.

¹⁶⁵ Srov. van Dijk, van Hoof, s. 79- „(...) the principle of evolutive interpretation begs the question where treaty interpretation ends and where treaty amendment begins.“

Z toho je patrné, že je třeba s touto výkladovou metodou zacházet velmi opatrně. Mimo jakoukoli pochybnost stojí fakt, že nemůže být používána neomezeně a že zde existují určité hranice, při jejichž překročení přestává být řeč o výkladu a je třeba jasně hovořit o dotváření normy samé, což však není úkolem ESLP jakožto soudního orgánu, nýbrž úkolem smluvních států. Na tomto místě si dovoluujeme citovat pasáž z článku F. Matschera věnovaného metodám interpretace používaným ESLP při výkladu EÚLP: „Nevertheless - and I would like to stress this - evolutive interpretation is a method which must be applied with great care. I also concede that the Convention organs have in this way on occasion reached the limits of what can be regarded as treaty interpretation in the legal sense. At times they have perhaps even crossed the boundary and entered territory which is no longer that of treaty interpretation but is actually legal policy-making. But this, as I understand, is not for a court to do; on the contrary, policy-making is a task for the legislature or the Contracting States themselves, as the case may be.“¹⁶⁶

Problémem však zůstává, že kontury hranic přípustného výkladu jsou dosti nejasné a snaha zodpovědět v případě interpretace konkrétního ustanovení tuto otázku nemůže končit jinak než úvahami namísto jednoznačných tvrzení.

V předcházejícím výkladu ke zvoleným čtyřem článkům EÚLP jsme se v různých souvislostech problematikou evolutivního výkladu zabývali.

Podrobně jsme rozebrali zejména sporné otázky vzniku konstrukce nepřímého účinku a jeho prvotního použití na zákaz mučení a nelidského či ponižujícího zacházení nebo trestání podle čl. 3. Je totiž třeba si uvědomit, že všechny tyto sporné otázky přímo pramení z použití evolutivního výkladu. A to ať už se jednalo o působnost EÚLP *ratione loci* a s tím spojený vztah k nesmluvním státům, otázku odpovědnosti smluvního státu EÚLP, která v případě nepřímého účinku zahrnuje také povinnost nepřispět svým aktem vydání k tomu, aby byla v jiném nesmluvním státě porušena fundamentální lidská práva, či konečně koncepci reálného rizika, kdy je posuzováno teprve hypotetické porušení práva. Všechny tyto momenty jsou projevem evolutivního výkladu a vyjádřením snahy zajistit jednotlivci skutečně efektivní ochranu jeho lidských práv.

V této souvislosti je vhodné na okraj podotknout, že literatura věnuje značný zájem zkoumání dalšího aspektu nepřímého účinku, a to otázce subjektu zakázaného

¹⁶⁶ Matscher, *Methods*, s. 69-70.

jednání. Tato otázka sice nehraje pro účely této studie podstatnější roli, neboť extradice je typická tím, že se jedná o vztah mezi dvěma státy, nicméně velmi názorně ukazuje, jak daleko od svého původního významu je čl. 3 Štrasburskými orgány interpretován. Podle novější judikatury může pod ochranu čl. 3 spadat podle okolností také ochrana před nestátním pronásledováním či dokonce ochrana před nedostatečným lékařským zabezpečením.¹⁶⁷ Lze oprávněně pochybovat o tom, zda tento výklad ještě vůbec může odpovídat vůli smluvních států, které výslovně odmítly v EÚLP komplexně upravit otázky cizineckého práva a zakotvit do této úmluvy právo na azyl. Je třeba dodat, že tato tendence výkladu čl. 3 je v literatuře často kritizována;¹⁶⁸ je přitom poukazováno na to, že ESLP prostřednictvím tohoto přístupu fakticky vytvořil z čl. 3 pobytové právo.

Analýza vzniku konstrukce nepřímého účinku a její aplikace na čl. 3 a čl. 2 nás navedla na otázku použitelnosti tohoto konceptu rovněž na garance práva na spravedlivý proces a práva na ochranu rodinného života. V této části hodnocení se zaměříme na otázku výkladové metody, kterou lze z přiblížených případů posuzovaných ESLP vyčíst.

Již dříve bylo v rámci této hodnotící kapitoly poukázáno na skutečnost, že nepřímý účinek u čl. 6, potažmo čl. 8 nebyl v judikatuře odůvodněn příliš přesvědčivým způsobem. Lze říci, že ESLP zde používá evolutivní výklad čl. 3 a rozšiřuje jej rovněž na čl. 6, resp. jej nevylučuje pro čl. 8. A to spouhým odkazem na význam těchto práv v demokratické společnosti, což se nám jeví, s ohledem na to, že se jedná o strukturální otázku výkladu EÚLP, jako ne zcela dostatečné.

Rovněž je třeba se zamyslet nad otázkou, zda výkladová tendence směřující k přiznání nepřímého účinku dalším ustanovením EÚLP ještě vůbec odpovídá vůli smluvních států. Uvědomme si, že státy měly při tvorbě EÚLP v úmyslu zakotvit v čl. 6 a

¹⁶⁷ K této problematice srov. zejména následující případy: *Chahal v. United Kingdom*, stížnost č. 22414/93, rozhodnutí ze dne 15. 11. 1996; *Ahmed v. Austria*, stížnost č. 25964/94, rozhodnutí ze dne 17. 12. 1996; *H.L.R. v. France*, stížnost č. 24573/94, rozhodnutí ze dne 29. 4. 1997; *D. v. United Kingdom*, stížnost č. 30240/96, rozhodnutí ze dne 2. 5. 1997; *Bensaid v. United Kingdom*, stížnost č. 44599/98, rozhodnutí ze dne 6. 2. 2001. Z literatury srov. např. Hartl, s. 118-122 s odkazy na další relevantní literaturu; Kálin, Tragweite; Marx, R.: *Refoulementschutz für Bürgerkriegsflüchtlinge*, in: ZAR, 1995, s. 151-161, s. 153-155.

¹⁶⁸ Srov. např. Ress, s. 124-126; Matscher, *Bemerkungen*, s. 33, 45; Hailbroner, *Relevanz*, s. 6-10, 9: „Wenn man sich die Gründe ansieht, die der Europäische Gerichtshof für Menschenrechte für diese Auffassung vorgetragen hat, ist man gelinde gesagt enttäuscht darüber, wie eine doch nicht unerhebliche strukturelle Frage der Auslegung der EMRK mit oberflächlichen Formeln wie derjenigen der angeblichen Absolutheit der Geltung des Art. 3 EMRK und der Notwendigkeit, möglichst umfassenden Schutz zu gewährleisten, beantwortet wird.“

čl. 8 garance procesních práv, resp. garance ochrany rodinného života (samozřejmě vedle ochrany soukromého života, obydlí a korespondence). V žádném případě však nezamýšlely těmito ustanoveními upravovat jakékoli aspekty mezinárodní právní pomoci v trestních věcech a vycházely z toho, že tyto otázky náleží ke zcela odlišné oblasti mezistátní spolupráce a jsou regulovány jiným druhem mezinárodních smluv.

Podíváme-li se na smysl a cíl těchto norem, rovněž vzniká pochybnost, zda nepřímý účinek a z něj plynoucí rozšířená odpovědnost smluvního státu vztahující se k jednání, k němuž může dojít za hranicemi jeho jurisdikce, je těmito ustanoveními ještě kryta. Domníváme se, že je možné souhlasit s aplikací evolutivního výkladu do té míry, že pojmáme tato ustanovení nikoli ve světle společenských poměrů 50. let 20. století, nýbrž pohledem dnešní doby. S tím souvisí skutečnost, že vzhledem k zásadnímu rozvoji mezinárodní ochrany lidských práv v 2. pol. 20. století je nutno na jejich efektivní ochranu klást zvláštní důraz a zdůrazňovat jejich význam rovněž v těch oblastech, jež byly původně záležitostmi vztahu čistě mezi státy. Je zcela zřejmé, že efektivní ochrana lidských práv vydávané osoby, včetně práv procesních a ohledu na jeho rodinnou situaci, je věc zcela žádoucí a nezbytná. Nehledě na to se nelze vyhnout jedné zásadní otázce – je pouhý argumentačně povrchní odkaz na nezbytnost lidskoprávní ochrany, tak jak je to činěno štrasburskou judikaturou, dostačující a plně uspokojivou výkladovou metodou, jejíž použití vede k důsledkům, které by jinak při aplikaci všech dalších výkladových metod byly jen velmi obtížně odůvodnitelné ?

Shrme-li výše uvedený rozbor k otázce výkladu EÚLP, dovoluujeme si tvrdit, že ESLP v těchto okamžicích již atakuje samotnou hranici přípustnosti výkladu smlouvy, a to zejména z toho důvodu, že vkládá do právních norem nové obsahové komponenty, a rozšiřuje tak smluvní závazky států, což nepatří k jeho rolím.^{169, 170}

¹⁶⁹ Stov. Matscher, *Methods*, s. 33, 45. „Ob es aber Aufgabe der Konventionsorgane sein kann, sich so weit vorzuwagen, erscheint mir problematisch und es erinnert mich an eine Bemerkung meines ehemaligen Strassburger Kollegen, des brit. Richters Sir Gerald Fitzmaurice, der EGMR sei ein Gericht und kein humanitäres Komitee.“ (s. 33). ... „Dabei (tj. při aplikaci nepřímého účinku na čl. 3, 5, 6 a 8 EÚLP) hat diese Rechtsprechung die Grenzen einer zulässigen evolutiven und teleologischen Interpretation der genannten Bestimmungen erreicht und teilweise vielleicht auch schon überschritten.“ (s. 45).

¹⁷⁰ V této souvislosti bychom rádi poukázali na skutečnost, že ve výše zmíněném případě Mamatkulov, Askarov v. Turecko část soudců ve svém odchylném stanovisku vyjádřila názor, že výklad ESLP ohledně závaznosti předběžného opatření již představuje určitou legislativní činnost. Ač se obsahově jedná o jinou problematiku než je nepřímý účinek, domníváme se, že citace části tohoto odchylného stanoviska je i v námi zkoumaném kontextu velice přínosná. „Our basic conclusion is, therefore, that the matter examined

V této souvislosti považujeme za vhodné opětovně připomenout fakt, že rovněž pro EÚLP jsou aplikovatelná obecná výkladová pravidla uvedená ve Vídeňské úmluvě o smluvním právu. Na tomto místě bychom rádi citovali následující úvahu ESLP k otázce výkladu EÚLP:

„More generally, the Court recalls that the principles underlying the Convention cannot be interpreted and applied in vacuum. The Court must also take into account any relevant rules of international law when examining questions concerning its jurisdiction and, consequently, determine State responsibility in conformity with the governing principles of international law, although it must remain mindful of the Convention's special character as a human rights treaty (...). The Convention should be interpreted as far as possible in harmony with other principles of international law of which it forms part (...).“

„The Convention is a multilateral treaty operating, subject to Article 56 of the Convention, in an essentially regional context and notably in the legal space (espace juridique) of the Contracting States. (...) The Convention was not designed to be applied throughout the world, even in respect of the conduct of Contracting States.“¹⁷¹

Porovnáme-li tento výrok ESLP s jeho výkladovou tendencí postupně vedoucí k rozšiřování nepřímého účinku na další ustanovení EÚLP, nelze než vyjádřit vážné pochybnosti o jejich souladu.

S přihlédnutím ke všem shora uvedeným argumentům si dovoluujeme na tomto místě vyslovit určitý osobní závěr, pokud jde o otázku rozšiřování konstrukce nepřímého účinku na námi zkoumaná ustanovení EÚLP.

Domníváme se, že jednání státu odpovídají aplikaci nepřímého účinku na čl. 3 a 2 EÚLP je možno považovat za oprávněné, neboť se v tomto případě jedná o zcela zásadní garance samotné lidské existence, které odpovídají rovněž obyčejové normě a pravidlu kogentní povahy. Tato domněnka však nijak neomezuje předcházející úvahy hodnotící argumentační slabiny štrasburské judikatury a poukazující na některé sporné právní

here is one of legislation rather than of judicial action. As neither the constitutive instrument of this Court nor general international law allows for holding that interim measures must be complied with by States, the Court cannot decide the contrary and, thereby, impose a new obligation on States Parties. To conclude that this Court is empowered, de lege lata, to issue binding provisional measures is ultra vires. Such a power may appear desirable; but it is up to the Contracting Parties to supply it.“ (bod 25).

¹⁷¹ Bankovic, body 57, 80.

otázky, jež jsou s ní spojeny. Tendence rozšiřovat aplikaci nepřímého účinku nad rámec těchto ustanovení je však podle našeho názoru spojena se značnými riziky, které se dotýkají strukturálních otázek smyslu a přípustného výkladu EÚLP. Pokud jde o právo na spravedlivý proces podle čl. 6, vycházíme z toho, že ono „flagrantní odepření“¹⁷² tohoto práva by muselo dosahovat tak závažného stupně, představovat tak klíčové odepření samotné podstaty tohoto práva, aby jej bylo možné chápat jako nelidské zacházení, poté bychom o nepřímém účinku mohli uvažovat. Totéž se domníváme, pokud jde o právo na ochranu rodinného života. Jednalo-li by se o riziko jiného porušení těchto práv, tj. pojem „flagrantní odepření“ by byl vykládán šířeji, nevidíme pro aplikaci nepřímého účinku dostatečný výkladový prostor a máme za to, že taková interpretace by již překračovala přípustné meze a zasahovala do oblasti tvorby práva.¹⁷³

¹⁷² První pokus ze strany alespoň části ESLP o vymezení pojmu „flagrant denial of a fair trial“ byl učiněn v již zmíněném odchylném stanovisku k rozsudku ve věci *Mamatkulov, Askarov*. „ (...) the use of the adjective is clearly intended to impose a stringest test of unfairness going beyond mere irregularities or lack of safeguards in the trial procedures such as might result in a breach of Article 6 if occurring within the Contracting State itself. (...) In our view, what the word „flagrant“ is intended to convey is a breach of the principles of fair trial guaranteed by Article 6 which is so fundamental as to amount to a nullification, or destruction of the very essence, of the right guaranteed by that Article.“ – bod 14.

¹⁷³ V této souvislosti je třeba poznamenat, že k těmto otázkám se dosud odborná literatura téměř nevyjádřila; lze se zatím setkat pouze s dílčími a velmi opatrnými vyjádřeními autorů. Srov. Ress, s. 119; Wyngaert, s. 773, která v daném kontextu používá provokativní formulaci o otevírání Pandoriny skříňky.

III. Shrnutí a závěr

Předkládaná studie, k jejímuž závěru se nyní dostáváme, si kladla za cíl zkoumat souvislosti mezi institutem extradice a ochranou lidských práv.

Vycházeli jsme z obecnějších výkladů k pojmu extradice, jejích historických kořenů a právního zakotvení v mezinárodním právu. Ačkoli se může zdát, že se tato obecná část zdánlivě přímo nedotýká předmětu našeho zkoumání, je tomu právě naopak. Znázornění klíčových pojmových a systémových otázek extradice považujeme za nezbytný předpoklad pro analýzu právního postavení vydávané osoby. V rámci obecné části jsme měli možnost uvědomit si, jak závažně se do vývoje extradice a zejména jejích zásad promítal měnící se pohled na roli jednotlivce v mezistátních vztazích a jak radikálním způsobem a pod jakými vlivy se v poslední době vyvíjí obsah pramenů extradičního práva.

V návaznosti na tento výklad jsme přistoupili k podrobnému zkoumání právního postavení vydávané osoby, přičemž jsme se pokusili vyzdvihnout souvislost mezi proměnou tohoto postavení a vývojem chápání role fyzické osoby v mezinárodním právu. Jako těžiště naší analýzy jsme si vybrali Evropskou úmluvu o ochraně lidských práv a základních svobod, a to jednak z důvodu výjimečného implementačního mechanismu, jímž tato smlouva disponuje, a jednak s ohledem na rozsáhlou judikaturní činnost štrasburských orgánů a bohatou škálu výkladových postupů, jež tyto orgány ve své praxi používají. Do centra naší pozornosti jsme postavili čtyři ustanovení EÚLP a snažili jsme se na základě relevantní judikatury vystihnout jejich význam pro právní postavení vydávané osoby.

Jak je patrné z heslovitého připomenutí hlavních bodů obou částí této studie, zabývali jsme se vztahem mezi dvěma rozsáhlými a v dnešní době velmi aktuálními oblastmi mezinárodního práva, jaké tvoří problematika mezinárodní pomoci v trestních věcech na straně jedné a oblast ochrany lidských práv na straně druhé.

Extradice tvoří jádro mezinárodní spolupráce v trestních věcech. Nehledě na nejnovější vývoj v rámci Evropské unie, který směřuje k vytvoření zcela nové podoby vzájemné trestněprávní spolupráce, můžeme počítat s tím, že a ni do budoucna neztratí institut extradice nic na svém významu.

Současná podoba extradičního práva je charakterizována jedním důležitým znakem, a to důrazem kladeným na skutečnost, že extradice se netýká výlučně jen vzájemného vztahu dvou suverénních států, nýbrž že při její aplikaci je třeba do jisté míry zohlednit rovněž právní postavení vydávané osoby. Existuje zde určité napětí mezi účelem extradice, který bezpochyby spočívá ve vzájemné právní pomoci a společném úsilí směřujícím ke stíhání a potrestání pachatelů trestné činnosti, a ochranou lidských práv, která se po druhé světové válce stala jedním z nejvýznamnějších úkolů mezinárodního společenství. V této souvislosti je třeba připomenout, že lidská práva jsou garantována každému nezávisle na jeho případné trestné činnosti.

Výše zmíněné napětí je rovněž dáno tím, že nelze vycházet z toho, že by mezinárodněprávní povinnost k ochraně lidských práv měla automaticky přednost před povinnostmi k extradici. Otázka konfliktu norem je ztížena tím, že mezinárodní právo nezná klasickou hierarchii právních norem srovnatelnou s vnitrostátním právním řádem. Ani z Vídeňské úmluvy o smluvním právu či z Charty OSN výslovně neplyne, že by smlouvy k ochraně lidských práv měly být aplikovány přednostně před jinými druhy mezinárodních závazků. Jedinou výjimku, s níž mezinárodní právo ohledně hierarchie norem počítá, představuje institut kogentních norem. V hodnotící části této studie jsme se pokusili naznačit určité odstupňování významu námi zkoumaných čtyř ustanovení a také jejich možné zařazení do skupiny norem kogentního charakteru.

S neuspokojivým výsledkem konfliktu norem v mezinárodním právu je spojena zásadní otázka, která konkrétní lidská práva představují takovou hodnotu, aby zájem na jejich ochraně dostal přednost před splněním extradiční povinnosti. Dnes totiž nezní rozhodující otázka tak, zda vůbec mohou lidská práva stát extradicí v cestě, nýbrž která z nich. Je zřejmé, že ne všechna lidská práva mohou získat toto postavení, neboť to by vedlo k systémovému ohrožení mezinárodní spolupráce v trestních věcech.

V naší studii jsme se soustředili na význam EÚLP. Ačkoli tato smlouva upravuje extradici jen čistě okrajově v souvislosti s extradiční vazbou, hraje v současné době pro extradiční praxi zcela výjimečnou roli, s níž v době jejího vzniku nikdo nepočítal. Toto důležité postavení získala díky judikatuře štrasburských orgánů k otázce tzv. nepřímého účinku některých jejích ustanovení.

Právní konstrukce nepřímého účinku, jejíž náznaky byly patrné v činnosti EKLP již od 70. let a kterou poprvé aplikoval ESLP na konci let 80., byla vytvořena původně ve spojení se zákazem mučení a nelidského zacházení podle čl. 3 EÚLP. Podle této konstrukce odpovědnost smluvního státu EÚLP není omezena na to, že daný stát nesmí podrobit osoby spadající pod jeho jurisdikci zacházení, které odporuje obsahu čl. 3. Tím se rozsah odpovědnosti zdaleka nevyčerpává, neboť podle pojetí ESLP z čl. 3 dále vyplývá povinnost smluvního státu nepřispět svým aktem vydání k tomu, aby byla v jiném nesmluvním státě porušena fundamentální lidská práva chráněná čl. 3.

V jednotlivých kapitolách jsme zkoumali nejprve vznik a odůvodnění této konstrukce a dále její aplikaci na další ustanovení EÚLP. Akcent jsme kladli jednak na znázornění a analýzu některých sporných právních otázek, jež jsou s aplikací nepřímého účinku spojeny, a jednak na vystižení hlavních tendencí v přístupu ESLP při posuzování těchto případů.

Na to pak navázala rozsáhlá hodnotící část, v níž jsme analyzovali rozšíření nepřímého účinku nad rámec čl. 3 a 2 rovněž na ustanovení čl. 6 a 8 EÚLP. Snažili jsme se přitom poukázat na systémové rozdíly mezi těmito čtyřmi ustanoveními a dále na nedostatky štrasburské judikatury spočívající v čistě kazuistickém přístupu bez výraznější snahy o teoretický rozbor dané problematiky, v nedostatečném odůvodnění jeho závěrů a snahy o osvětlení používaných právních pojmů.

Dále jsme se zabývali rozбором výkladových metod používaných štrasburskými orgány při jejich činnosti, přičemž jsme se koncentrovali na tzv. evolutivní či dynamickou interpretaci. Bylo zdůrazněno, že nehledě na její pozitiva spočívající ve zřetelném rozšíření ochrany lidských práv nemůže být tato metoda používána neomezeně. Pokusili jsme se znázornit, že aplikace této metody má své hranice, při jejichž překročení přestává být řeč o výkladu a je třeba jasně hovořit o dotváření normy samé. To už však není úkolem ESLP jakožto soudního orgánu, nýbrž úkolem smluvních států. Hodnotili jsme způsob aplikace evolutivního výkladu na nepřímý účinek čl. 6 a 8, dále smysl a cíl těchto norem a vůli států, kníž je třeba při výkladu normy také přihlídnout.

Dospěli jsme k závěru, že jednání státu odpovídají aplikaci nepřímého účinku na čl. 3 a 2 EÚLP lze považovat za oprávněné, a to z toho důvodu, že se jedná o normy

garantující samotnou podstatu lidské existence, normy univerzálního obyčejového práva, jimž je možné přiznat kogentní povahu. Co se týče tendence rozšiřovat aplikaci nepřímého účinku nad rámec těchto ustanovení, je tato tendence podle našeho názoru spojena se značnými riziky, které se dotýkají strukturálních otázek smyslu a přípustného výkladu EÚLP. Domníváme se, že ono flagrantní odepření práva na spravedlivý proces by muselo dosahovat tak závažného stupně, představovat tak klíčové odepření samotné podstaty tohoto práva, aby jej bylo možné chápat jako nelidské zacházení; poté bychom o nepřímém účinku mohli uvažovat. Totéž se domníváme ve vztahu k právu na ochranu rodinného života. Jednalo-li by se o riziko jiného porušení těchto práv, nevidíme pro aplikaci nepřímého účinku dostatečný výkladový prostor a máme za to, že taková interpretace by již překračovala přípustné meze a zasahovala do tvorby práva, tedy činnosti soudního orgánu nepřislušející.

Ukazuje se, že otázka nepřímého účinku překračujícího rámec čl. 3 se v extradiční praxi stává stále aktuálnější. Na tomto místě stojí za stručnou zmínku jeden nedávný případ, který v Německu vzbudil obrovský mediální zájem a vyvolal rozsáhlé odborné diskuse k významu EÚLP pro právní postavení vydávané osoby. Jednalo se o kauzu Kaplan, případ tureckého islámského fundamentalisty, který se prohlásil za hlavu samozvaného tzv. kalífského státu, byl v Německu odsouzen za podněcování k vraždě svého politického protivníka a německým orgánům trvalo řadu let, než se jim podařilo dosáhnout vycestování této osoby zpět do Turecka. Z hlediska předmětu naší studie je třeba zmínit rozhodnutí příslušného soudu o nepřípustnosti extradice Metina Kaplana do Turecka. V tomto rozhodnutí sehrálo důležitou roli vedle hrozícího porušení čl. 3 EÚLP také riziko možného porušení práva na spravedlivý proces, neboť existovalo nebezpečí, že v průběhu trestního řízení, za jehož účelem měl být Kaplan do Turecka vydán, budou jako důkazní prostředky použity výpovědi svědků získané mučením.¹ O rok později pak bylo rozhodnuto o jeho vyhoštění² s tím, že mu v Turecku nebezpečí mučení nehrozí. Co se týče ochrany podle čl. 6 EÚLP, soud dospěl k závěru odlišnému od zmíněného postoje soudu při rozhodování o extradici a uvedl, že stěžovateli nehrozí ani s ohledem na

¹ OLG (Oberlandesgericht) Düsseldorf, 27. 5. 2003, 4 Ausl (A) 308/02-147, 203-204/03 III

² OVG (Oberverwaltungsgericht) Münster, 26. 5. 2004, 8A 3852/03.A. Pro úplnost uvádíme, že proti tomuto rozhodnutí byl připuštěn opravný prostředek, o němž bylo rozhodnuto Spolkovým správním soudem (BVerwG) v Lipsku dne 7. 12. 2004, a to tak, že rozhodnutí o vyhoštění bylo potvrzeno.

údajnou nezávislost tureckého soudu ani vzhledem k údajně hrozícím procesním vadám dostatečně závažné porušení jeho práva na spravedlivý proces. Zdůraznil, že vyhoštění by s ohledem na závazky plynoucí z čl. 6 EÚLP bylo nepřipustné pouze ve výjimečném případě, kdy by hrozící porušení tohoto práva bylo srovnatelné s nelidským zacházením či mučením. V této souvislosti podotýkáme, že příslušný německý soud se zde otázkou významu nepřímého účinku čl. 6 EÚLP zabýval velice podrobně, a to včetně teoretického rozboru této otázky.

Výkladová tendence směřující k rozšíření aplikace nepřímého účinku provokuje důležitou otázku, zda v jejím důsledku nebude EÚLP aplikována na celém světě, byť pouze ve vztahu k jednání smluvních států. Bylo by vůbec důsledné provádění této výkladové tendence v praxi reálné? Nemůže být tímto výkladem narušen celkový systém vzájemné pomoci v trestních věcech a potenciálně ohrožena efektivita institutu extradice? Je nepochybné, že v mnoha regionech světa existuje poněkud odlišné chápání lidských práv a jejich ochrany než v rámci Rady Evropy, které je ovlivněno mnoha společenskými, historickými a náboženskými faktory. Opravňují však smluvní závazky plynoucí z EÚLP její státy k tomu, aby tento standard vnucovali jiným neevropským státům, ba co víc, je k tomu snad oprávněn ESLP jakožto orgán moci soudní? Nelze pochybovat o tom, že v mnoha státech světa nejsou procesní práva jednotlivce ani práva týkající se ochrany rodinného života plně respektována, zejména ne pak v tom rozsahu, v jakém tato práva garantuje EÚLP. Nelze totiž přehlédnout fakt, že standard zakotvený v EÚLP klade na státy velmi vysoké požadavky, přičemž nemůžeme vycházet z toho, že by tomuto standardu odpovídala, z hlediska globálního viděno, obecná kvalifikovaná praxe doprovázená přesvědčením o její právní závaznosti. Navíc je třeba mít stále před očima skutečnost, že pojetí jednotlivých států ohledně žádoucího stupně ochrany lidských práv a podoba jejich právního zakotvení ve vnitrostátním právu se značným způsobem různí.

V vycházíme-li z trojdimenzionálního modelu extradičních vztahů, tak jak jsme jej představili v úvodu této části naší studie, stojí mimo jakékoli váhání fakt, že vydávaná osoba nemůže v průběhu extradičního řízení zůstat bez ochrany svých základních

lidských práv a že je nutné této ochraně věnovat náležitou pozornost. Je ovšem třeba se ptát, jakým způsobem lze tuto ochranu zajistit.

V úvahu připadá vícero možností, přičemž jednou z nich jsme se podrobně zabývali v této studii. V jejím závěru považujeme za nezbytné položit otázku, do jaké míry by měl do systému vzájemné pomoci v trestních věcech zasahovat systém ochrany lidských práv podle EÚLP, a to nikoli ve smyslu přímé aplikace jejich ustanovení na trestní řízení po uskutečněním vydání, nýbrž ve smyslu nepřímého účinku vztahujícího se k riziku možných porušení lidských práv v žádajícím, třeba i nesmluvním státě. Na základě provedené analýzy se domníváme, že snaha zajistit efektivní ochranu práv vydávané osobě prostřednictvím konstrukce nepřímého účinku jednotlivých ustanovení EÚLP nemusí být nutně tou správnou cestou. Určité pochybnosti o oprávněnosti této tendence jako by se daly vycítit i ze samotného přístupu ESLP, který jsme podrobili detailní analýze. ESLP svým postojem nejprve zahájil nový směr ve vývoji ochrany lidských práv vydávané osoby, ovšem ukazuje se, že se na své cestě zastavuje, svou judikaturu argumentačně nerozvíjí, neustále opakuje ustálené formule a stížnosti v naprosté většině případů odmítá jako nepřijatelné. Nad tímto přístupem se nelze nepozastavit a nepoložit si otázku, proč tomu tak je.

Podíváme-li se na obsah extradičních smluv, můžeme konstatovat, že právní postavení vydávané osoby a ochranu jejích lidských práv komplexně neupravují. S tím pak souvisí hledání jiných způsobů zajištění těchto práv, přesně tak jak to vidíme v případě výkladu EÚLP. Musíme však zdůraznit, že určitý aspekt ochrany lidských práv se do některých extradičních smluv podařilo přijmout, a to ochranu před hrozcím trestem smrti a princip non-refoulement.³ V průběhu doby, kdy se v extradiční praxi postupně projevovaly určité problémy dotýkající se ochrany lidských práv, byly do příslušných smluv zakomponovány i některé další aspekty, zejména ohledně ochrany práv procedurálních. To můžeme dobře pozorovat na příkladu úpravy rozsudků vydaných v nepřítomnosti, která je obsažena v 2. dodatkovém protokolu k Úmluvě o vydávání z roku 1957, či na příkladu úpravy otázek vydávání v Palermské úmluvě z roku 2000. Rovněž tak nové instrumenty upravující otázky vydávání, máme teď na mysli normy přijaté v rámci Evropské unie, věnují problematice lidských práv vydávané osoby daleko

³ Srov. čl. 3 odst. 2 a čl. 11 Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957.

větší pozornost a dávají tak jasně najevo, že tuto otázku je třeba v extradiční praxi náležitě zohlednit.⁴ Stojí také za zmínku, že i vnitrostátní právní řády doplňují do předpisů upravujících vydávání normy, jež rozšiřují garance lidských práv vydávané osoby, a to včetně ochrany před hrozícím porušením procedurálních či rodinných práv.⁵ Domníváme se, že tento způsob zajištění ochrany, který se opírá o výslovně stanovené právní normy, bude v extradiční praxi hrát rozhodující roli. V této souvislosti si lze pohrávat s úvahou, zda není jen otázkou času, kdy budou extradiční normy doplňovány dalšími ustanoveními směřujícími k ochraně dalších lidských práv vydávané osoby. Budou-li vnímat smluvní státy tyto otázky jako naléhavé, lze si tento vývoj velmi dobře představit. V případě EÚLP by pak bylo možné uvážit, zda by si problematika právního postavení vydávané osoby nezasloužila zohlednění v některém z dalších dodatkových protokolů. Domníváme se, že přístup vycházející z jasně stanovených právních norem je vhodnější než hledání náhradních způsobů ochrany v takové míře, která atakuje meze přípustného výkladu mezinárodní smlouvy.

Na úplný závěr považují za vhodné na tomto místě vyzdvihnout obecnější tezi, že za všemi výše rozebíranými právními otázkami je třeba hledat odraz střetu dvou protichůdných zájmů, o něž se v rámci extradičního řízení jedná, a to zájmu společnosti a mezinárodního společenství na účinném stíhání pachatelů trestných činů a současně zájem těchto subjektů na ochraně lidských práv stíhané osoby. Jak už to v právu často bývá, nalezení vyváženého vztahu mezi těmito zájmy se jeví jako úkol více než obtížný, a to zejména s ohledem na to, že na obou miskách pomyslných vah stojí hodnoty velmi ceněné. Pokud se touto studií podařilo být jen v omezené míře přispět k analýze vztahu těchto dvou zájmů, považují její cíl za splněný.

⁴ Srov. bod 12 a 13 preambule, čl. 5, 11 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu.

⁵ Srov. § 393 odst. 1 písm. h) a i), § 399 odst. 2, § 411 odst. 8 trestního řádu.

Seznam literatury:

- při první citaci je uváděn celý název publikace, při další citaci již jen zkratka uvedená v závorce

Alleweldt, R.: Schutz vor Abschiebung bei drohender Folter oder unmenschlicher oder erniedrigender Behandlung oder Strafe, Heidelberg, 1996 (Alleweldt)

Bantekas, I., Nash, S.: International Criminal Law, 2. vydání, London, 2003 (Bantekas, Nash)

Bassiouni, M.C.: International extradition and world public order, Leyden, 1974 (Bassiouni)

Blumenwitz, D.: Konventionswidrigkeit der Auslieferung an die USA bei drohender Todesstrafe und in Anbetracht der Haftdauer und Haftbedingungen in der Todeszelle, in: EuGRZ, 1989, s. 314- 328 (Blumenwitz)

Brownlie, I.: Principles of public international law, 5. vydání, Oxford, 1998 (Brownlie)

Čepelka, Č.: Právo mezinárodních smluv, Vídeňská úmluva o smluvním právu (1969) s komentářem, Praha, 1999 (Čepelka)

Čepelka, Č., Šturma, P.: Mezinárodní právo veřejné, Praha, 2003 (Čepelka, Šturma)

Dahm, G., Delbrück, J., Wolfrum, R.: Völkerrecht, 2. vydání, Berlin, 2002 (Dahm, Delbrück, Wolfrum)

Doehring, K.: Völkerrecht, Heidelberg, 1999 (Doehring)

Eissen, M.A.: The Principle of Proportionality in the Case-Law of the European Court of Human Rights, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 125-146 (Eissen, The Principle of Proportionality)

Eser, A.: Harmonisierte Universalität nationaler Strafgewalt: ein Desiderat internationaler Komplementarität bei Verfolgung von Völkerrechtsverbrechen, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, Zürich, 2002, s. 219-236 (Eser, Universalität)

Esser, R.: Auf dem Wege zu einem europäischen Strafverfahrensrecht, Berlin, 2002 (Esser)

European Commission for Democracy through Law, Council of Europe (vyd.): The right to a fair trial, 2000 (Council of Europe, Fair trial)

Fahrenhorst, I.: Art. 6 EMRK und die Verhandlung gegen Abwesende, in: EuGRZ 1985, s. 629-637 (Fahrenhorst)

Frowein, J.A., Peukert, W.: Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK-Kommentar, 2. vydání, Kehl, 1996 (Frowein, Peukert)

Gilbert, G.: Aspects of Extradition Law, Dordrecht, 1991 (Gilbert, Aspects)

Gilbert, G.: Transnational Fugitive Offenders in International Law, The Hague, 1998 (Gilbert, Offenders)

Golsong, H.: Interpreting the European Convention on Human Rights Beyond the Confines of the Vienna Convention on the Law of Treaties ?, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s.147-162 (Golsong)

Graf Vitzthum, W. (vyd.): Völkerrecht, 2. vydání, Berlin, 2001 (Graf Vitzthum)

Grützner, H., Pötz, P.: Internationaler Rechtshilfeverkehr in Strafsachen, 2. vydání, Heidelberg, 2004 (Grützner, Pötz)

Gusy, C.: Zur Bedeutung von Art. 3 im Ausländerrecht, in: Zeitschrift für Ausländerrecht und Ausländerpolitik (ZAR), 1993, s. 63-70 (Gusy)

Haas, G.: Die Auslieferung in Deutschland und Frankreich, Berlin, 2000 (Haas)

Hailbronner, K.: Ausweisung und Abschiebung straffälliger Ausländer, in: Hailbronner, Klein (vyd.): Einwanderungskontrolle und Menschenrechte – Immigration Control and Human Rights, Heidelberg, 1999, s. 169-182 (Hailbronner, Ausweisung)

Hailbronner, K.: Die Relevanz des Völkerrechts für das deutsche Ausländerrecht, in: Hailbronner (vyd.): Die allgemeinen Regeln des völkerrechtlichen Fremdenrechts, Heidelberg, 2000, s. 3- 10 (Hailbronner, Relevanz)

Harris, D.J., O'Boyle, M., Warbrick, C.: Law of the European Convention on Human Rights, London, 1995 (Harris, O'Boyle, Warbrick)

Hartl, T.: Das völkerrechtliche Refoulementverbot abseits der Genfer Flüchtlingskonvention, Frankfurt am Main, 1999 (Hartl)

Heimgartner, S.: Auslieferungsrecht, Zürich, 2002 (Heimgartner)

Hobe, S.: Aufenthaltssbeendende Maßnahmen und Menschenrechte (Art. 8 EMRK und andere Verträge), in: Hailbronner, Klein (vyd.): Einwanderungskontrolle und Menschenrechte – Immigration Control and Human Rights, Heidelberg, 1999, s. 197-206 (Hobe)

- Ipsen, K.:** Völkerrecht, 4. vydání, München, 1999, 5. vydání – 2004 (Ipsen)
- Kadelbach, S.:** Zwingendes Völkerrecht, Berlin, 1992 (Kadelbach)
- Kälin, W.:** Das Prinzip des Non-refoulement, Bern, 1982 (Kälin, Non-refoulement)
- Kälin, W.:** Tragweite und Begründung des Abschiebungshindernisses von Art. 3 EMRK bei nichtstaatlicher Gefährdung, in: Hailbronner, Klein (vyd.): Einwanderungskontrolle und Menschenrechte – Immigration Control and Human Rights, Heidelberg, 1999, s.49-72 (Kälin, Tragweite)
- Kimminich, O.:** Grundprobleme des Asylrechts, Darmstadt, 1983 (Kimminich)
- Kloučková, S., Fenyk, J.:** Mezinárodní justiční spolupráce v trestních věcech, 2. vydání, Praha, 2005 (Kloučková, Fenyk)
- Lagodny, O.:** Die Rechtsstellung des Auszuliefernden in der Bundesrepublik Deutschland, Freiburg, 1987 (Lagodny, Rechtsstellung)
- Lagodny, O.:** Viele Strafgewalten und nur ein transnationales ne-bis-in-idem?, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, Zürich, 2002, s. 253-267 (Lagodny, Ne bis in idem)
- Loos, B.:** Das Auslieferungsrecht der Bundesrepublik Deutschland unter besonderer Berücksichtigung des Auslieferungsverkehrs mit den west- und osteuropäischen Staaten, Frankfurt am Main, 1994 (Loos)
- Lukášek, L.:** Úmluva o potírání teroristických bombových útoků, in: Právník, 2/99, s. 144-154 (Lukášek)
- Macdonald, R.St.J.:** The Margin of Appreciation, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 83-124 (Macdonald, Margin of Appreciation)
- Marx, R.:** Refoulementschutz für Bürgerkriegsflüchtlinge, in: ZAR, 1995, s. 151- 161 (Marx)
- Matscher, F.:** Bemerkungen zur extraterritorialen oder indirekten Wirkung der EMRK, in: Donatsch, A., Forster, M., Schwarzenegger, Ch.: Strafrecht, Strafprozessrecht und Menschenrechte, Festschrift für Stefan Trechsel, Zürich, 2002, s. 25-45 (Matscher, Bemerkungen)

Matscher, F.: Methods of Interpretation of the Convention, in: Macdonald, R.St.J., Matscher, F., Petzold, H. (vyd.): The European System for the Protection of Human Rights, Dordrecht, 1993, s. 63-81 (Matscher, Methods)

Matscher, F.: The right to a fair trial in the case-law of the organs of the European Convention on Human Rights, in: European Commission for Democracy through Law, Council of Europe (vyd.): The right to a fair trial, 2000, s. 10- 23 (Matscher, Fair trial)

Merrils, J.G.: The development of international law by the European Court of Human Rights, 2. vydání, Manchester, 1995 (Merrils)

Mochochoko, P.: International Cooperation and Judicial Assistance, in: R. S. Lee (ed.): The International Criminal Court, The Making of the Rome Statute – Issues, Negotiations, Results, The Hague, London, Boston, 1999, s. 305-317 (Mochochoko)

Niehoff, M.: Die von den internationalen Strafgerichtshöfen anwendbaren Normen des Völkerstrafrechts, Frankfurt am Main, 1999 (Niehoff)

Novotný, O., Dolenský, A., Jelínek, J., Vanduchová, M.: Trestní právo hmotné, I. obecná část, 3. vydání, Praha, 1997 (Novotný a spol.)

Palm-Risse, M.: Der völkerrechtliche Schutz von Ehe und Familie, Berlin, 1990 (Palm-Risse)

Pikna, B.: Vnitřní bezpečnost a veřejný pořádek v evropském právu, 2. vydání, Praha, 2004 (Pikna)

Potočný, M.: Mezinárodní právo veřejné, zvláštní část, Praha, 1996 (Potočný)

Ress, G.: Die Rechtsstellung des Fremden im Rahmen der Europäischen Konvention zum Schutze der Menschenrechte und Grundfreiheiten, in: Hailbronner (vyd.): Die allgemeinen Regeln des völkerrechtlichen Fremdenrechts, Heidelberg, 2000, s.107-132 (Ress)

Roggemann, H.: Internationales Strafrecht, Studienmaterialen zur Einführung, Berlin, 1998 (Roggemann)

Scholz, S.: Die Zulieferung an den Jugoslawien- Strafgerichtshof, Aachen, 1998 (Scholz)

Schomburg, W., Lagodny, O.: Internationale Rechtshilfe in Strafsachen, Kommentar zum Gesetz über die internationale Rechtshilfe in Strafsachen, 3. vydání, München, 1998 (Schomburg, Lagodny, Rechtshilfe)

Schomburg, W.: Die Rolle des Individuums in der Internationalen Kooperation in Strafsachen, in: StV 3/98, s. 153-158 (Schomburg, Rolle)

- Schünemann, B.:** Europäischer Haftbefehl und EU-Verfassungsentwurf auf schiefer Ebene, in: Zeitschrift für Rechtspolitik, 2003, s. 185- 189 (Schünemann)
- Seidl-Hohenveldern, I., Stein, T.:** Völkerrecht, 10. vydání, Köln, 2000 (Seidl-Hohenveldern, Stein)
- Seidl-Hohenveldern, I.:** Mezinárodní právo veřejné, Praha, 2001 (Seidl-Hohenveldern)
- Shaw, M.N.:** International law, 2. vydání, Cambridge, 1986 (Shaw)
- Starmer, K.:** European human rights law, London, 2000 (Starmer)
- Stein, T.:** Die Auslieferungsausnahme bei politischen Delikten, Heidelberg, 1983 (Stein)
- Šámal, P., Púry, F., Rizman, S.:** Trestní zákon- komentář, I. díl (§1-§90), 6. vydání, 2004 (Šámal, Púry, Rizman)
- Šámal, P. a kol.:** Trestní řád - komentář, II.díl, 5. vydání, 2005 (Šámal, Trestní řád)
- Šturma, P.:** Mezinárodní trestní soud a stíhání zločinů podle mezinárodního práva, Praha, 2002 (Šturma, Mezinárodní trestní soud)
- Tams, C.J.:** Gerichtliche Kontrolle extraterritorialer Hoheitsakte: Zum Guantanamo-Urteil des US Supreme Court, in: Archiv des Völkerrechts, Bd. 42 (2004), s. 445-466 (Tams)
- Trechsel, S.:** Grundrechtsschutz bei der internationalen Zusammenarbeit in Strafsachen, in: EuGRZ 1987, s. 69-78 (Trechsel)
- Van Den Wyngaert, C.:** Applying the European Convention on Human Rights to Extradition: Opening Pandora's box?, in: International and Comparative Law Quarterly, 1990, s. 757-779 (Wyngaert)
- Van Dijk, P., Van Hoof, G.J.H.:** Theory and Practice of the European Convention on Human Rights, 3. vydání, the Hague, 1998 (van Dijk, van Hoof)
- Villiger, M.E.:** Handbuch der Europäischen Menschenrechtskonvention (EMRK), Zürich, 1993 (Villiger)
- Vogel, J.:** Abschaffung der Auslieferung, in: JZ 19/2001, s. 937-943 (Vogel)
- von der Groeben, H., Schwarze, J. (vyd.):** Kommentar zum Vertrag über die Europäische Union und zur Gründung der Europäischen Gemeinschaft, 6. vydání, 2003 (von der Groeben, Schwarze)

von Mock, M.: Auslieferungsrechtliche Probleme an der Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert, Baden-Baden, 2001 (von Mock)